

Debatten om restaureringen av Akershus slott, 1895-1927.

Lillian Baltzrud

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2009

Kapittel 1 Innledning.....	1
Akershussaken i korte trekk	3
Temaet i et bredere perspektiv	7
Tidligere litteratur	13
Kilder og kildekritikk	16
Disposisjon.....	18
 Kapittel 2 Restaurering og rekonstruksjon 1895-1905	 20
Vernearbeid drevet fram av den kulturelle elite organisert i private foreninger	20
På terskelen til en ny tid	23
Akershus slott som Riksarkiv?	25
Andreas Blix, Den første Akershusarkitekten.....	27
Rekonstruksjon og enhet-i-stilprinsippet	29
Uenighet blant de fagkyndige	34
1500-tallet eller 1600-tallet?	36
Nasjonalsymbolet Akershus: Fortidsminnevern som middel for nasjonalfølelse.....	39
Mot bevaring og konservering	44
Oppsummering	45
 Kapittel 3 Fra restaurering til konservering og bevaring 1905-1912.....	 46
Norge anno 1900; venstrebevegelsens ideologer og vitenskapsmenn	47
De dannede borgere tar initiativ; Opprettelse av komiteer.....	50
Privat komité med offentlig ansvar?	52
”Akershusarkitekten” Holger Sinding-Larsen	53
Etterlysning av offentlig inngripen	56
Akershussaken utløste strid i FNFB.....	59
Riksantikvar med ansvar for de historiske minnesmerkene?	61
”Museumsråderne”, de nye vitenskapsmennene.	64
Det nasjonale og historieforståelse.....	66
Nasjonal storstue eller nasjonalt portrettgalleri?	68
”At sette en ny lap paa en gammel klædning”	70
”Jeg vil heller se en jernbane tvers gjennom en ruin en se den restaurert”	72
Den historiske pendelen	75
Fra restaurering og konservering til regulering og bruk.....	79
Oppsummering	83
 Kapittel 4 Fra restaurering til regulering 1912-1926	 84
Riksantikvaren tar styringen med fortidsminnevernet	84
”Museumsråderne” overtar Akershussaken.....	90
Storm og Christian II eller Sinding-Larsen og Haakon V?	93
Middelalderborgens renessanse.....	96
En innstilling i tråd med ”moderne” prinsipper	98
Tilslutningsprinsippet og kunstverdi	100
”Nutidsbruk” eller bilde av fortiden?	105

”Levende” og endret?	107
Reguleringen	110
”Løse” og ”faste” kulturminner.....	113
Oppsummering	116
Kapittel 5: Konklusjon	117
Litteratur	125
Norsk biografisk leksikon på nett:	127
Kilder	128
Utrykte kilder	128
Trykte kilder	128

Kapittel 1 Innledning

Just as work of art can only come into existence if there is a creator, it can only be preserved if there are preservers. Preserving a work means to regenerate the perceptions of its truth and meaning through its world of relations in the consciousness of the society.¹

Delte oppfatninger av felles historie er med å konstituere et samfunns selvforståelse, og formes av så vel historien slik den blir formidlet til oss gjennom skriftlige og muntlige kilder, som av de historiske levningene i våre omgivelser. Det faktum at Norge har få eldre historiske monumenter, har bidratt til at de store ”middelaldermonumentene” Nidarosdomen, Håkonshallen og Akershus slott har fått en unik plass i vår nasjonale og historiske bevissthet. Som den tyske filosofen Martin Heidegger antyder i det ovennevnte sitatet, har imidlertid betydningene av disse monumentene ikke bare blitt påvirket av deres historie per se, men også av våre skiftende oppfatninger av dem gjennom historien. Akershus slott var på midten av 1800-tallet en del av Militæretatens eiendom. Rommene ble brukt som korn- og utstyrlager, og bygningen holdt på å falle sammen. 75 år senere ble bygningskomplekset regnet som et historisk monument med stor nasjonal symbolverdi.

Denne oppgaven vil forfølge den overnevnte innsikten i en undersøkelse av debatten om restaureringen av Akershus slott fra 1895 til 1927. Debatten dreide seg i stor grad om ulike restaureringsstrategier, eller som det heter i kulturminnevernets teoriunivers, monumentpleie, og spørsmålet om *bruken* av de gamle bygningene. I 1895 var ideen om å gjenskape en historisk bygning tidligste utseende den rådende. I 1930 skulle derimot gamle deler av bygget beholdes slik de var overlatt sin samtid, og tilføringer skulle markeres ved at de skulle gjenspeile samtidens kunstsyn og byggemateriale. Det ”nye” skulle derfor markere seg som annerledes enn det ”gamle”.

Samtidig var dette også en diskusjon som dreide seg om historiske kulturminners plass i sin samtid. I 1895 ble det lagt planer om at Akershus skulle omgjøres til Riksarkiv, uten tanke for om kravene til en slik moderne institusjon ville være forenlig med de gamle bygningene. På 1920-tallet var det tanken om å gjøre Akershus til en levende del av samtiden, uten å måtte gå

¹ Sitat av Martin Heidegger, hentet i J. Jokiletho 1999: *A History of Architectural Conservation*. Elsevier Ltd. Oxford, 4th edition, s. 214.

på akkord med kravene til bevaringen av de gamle bygningene, som var den dominerende. Samtidig ble Akershus slott en del av et større landskap, i det Oslo sentrum skulle reguleres. Slottet skulle være en integrert del av den urbane bykjernen.

Debatten om Akershus speilet samtidig ikke bare skiftende oppfatninger av hvordan slottet skulle brukes og bevares. Den handlet også om organiseringen av fortidsminnevernet, og viser en utvikling i retning av institusjonalisering, i form av at staten i økende grad ble involvert i restaureringen samt en økende bruk av fagekspertise, det vil si en profesjonalisering. I 1895 var fortidsminnevernet drevet av private foreninger og komiteer bestående av borgerskapets kulturelle elite. I 1930 var det derimot et institusjonalisert Riksantikvarembete, med en riksantikvar ansatt av staten og omgitt av spesialister utdannet ved universiteter, som hadde ansvaret for de fysiske kulturminnene.

Oppgavens hovedproblemstilling vil være å forklare denne utviklingen. Herunder håper jeg imidlertid også å kunne kaste lys over flere interessante spørsmål som tidlig gjorde at Akershus-saken fanget min oppmerksomhet. For det første hvorfor Akershus ble gjenoppbygd først på 1900-tallet? De to andre historiske nasjonalmonumentene fra middelalderen i Norge, Håkonshallen og Nidarosdomen, ble begge påbegynt restaurert på midten av 1800-tallet. For det andre hvorfor debatten rundt gjenoppbyggingen var spesielt omfattende i årene fra 1905 til 1927, mens brorparten av selve gjenoppbyggingen foregikk etter 1927, og da uten å skape spesielt mye oppstuss? For å kunne besvare disse spørsmålene vil jeg sette debatten om restaureringen av Akershus slott i historisk kontekst. Det vil bli undersøkt hvordan de skiftende standpunktene på to plan kan sies å henge sammen med den norske samfunnsutviklingen i perioden. For det første sosialt, ved å undersøke hvordan institusjonaliseringen og profesjonaliseringen av fortidsminnevernet står i sammenheng med et ekspanderende statsapparat, og en økende differensiering i det norske samfunnet generelt og innen academia spesielt, med økende grad av spesialisering og vitenskapeliggjøring som sentrale prosesser. For det andre ideologisk, ved å spore hvordan den skiftende symbolske betydningene av Akershus som historisk monument var knyttet til et allment skifte i det norske samfunnet, fra en tilbakeskuende gullalderorientering til en voksende fremskrittsoptimisme, i takt med en tiltagende industrialisering og stadige nye naturvitenskapelige og teknologiske nyvinninger i perioden.

Akershussaken i korte trekk

I 1895 ble det satt i gang en utredning i anledning av at Riksarkivet hadde behov for nye lokaler.² Akershus slott ble foreslått som et alternativ. Arkitekt Andreas Blix leverte i 1896 planer for riksarkivets installasjon på Akershus.³ Planene innebar en total ombygging av slottet, da Blix' intensjon var å føre slottet tilbake til den tilstanden han antok det hadde vært i på 1500-tallet. Komiteen som skulle vurdere planene mente imidlertid at et gjenoppbygget Akershus burde tilbakeføres til den tilstanden det var antatt at slottet hadde hatt på 1600-tallet. Det ble aldri noe av verken flyttingen av Riksarkivet til Akershus eller Blix' gjenoppbyggingsplaner, og Blix døde i 1900. Samtidig våknet den borgerlige kulturelle offentlighetens interesse for Akershus slott, og det ble dannet en privat forening med formål å samle inn penger til Akershus' gjenoppbygging, nemlig Arbeidskomiteen for Akershus slotts gjenreisning. Det ble arrangert en rekke festligheter for den borgerlige kultureliten i Oslo, noe som resulterte i en god slump innsamlede midler.

Fra Foreningen til Norske Fortidsmerkers Bevaring (FNFB) var blitt dannet i 1841 og frem til århundreskiftet, var det borgerskapets kulturelle elite som var ansvarlig for fortidsminnevernet i Norge. Borgerskapets kulturelite var først og fremst embetsmenn, med en forankring i embetsmannsstatens styringssystem. De organiserte "bevaringskampanjer" ved å danne interesseforeninger, samtidig som de finansierte bevaringstiltak ved hjelp av pengeinnsamlinger og doneringer. Den samme kultureliten var også innehavere av halvoffentlige komitéverv i utredningssaker. Medlemmene i komiteen som vurderte Blix' planer var en slik halvoffentlig komité, og Akershuskomiteen var en typisk interesseforening. Måten Akershussaken ble håndtert på årene 1895 til 1905 var således en tidstypisk håndtering av et historisk kulturminne.⁴

Den rådende forståelsen av Akershus' tidlige historie, var på 1800-tallet at slottet først og fremst var et produkt av 1500- og 1600-tallet, altså først og fremst et monument over dansketiden. Sett i lys av 1800-tallehistorikernes gullaldertenkning, hadde derfor ikke Akershus stor verdi som historisk monument, da vektlegging av middelalderen hadde vært det

² Denne gjennomgangen er basert på kilder som vil bli referert til senere i oppgaven.

³ For biografiske opplysninger se appendiks 1.

⁴ Jokiletho 1999, s. 137, H.-E. Lidén 1991: *Fra antikvitert til kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget AS, Oslo, s. 49 og D. Myklebust 1988: *Tre restaureringer sett i historisk perspektiv i (red.) Myklebust, Dag et al.: Kulturarv og vern. Bevaring av kulturminner i Norge*. Oslo, s. 31.

viktigste kriteriet for statusen som nasjonalt symbol. Med en ny generasjon historikere, deriblant Ernst Sars, kom imidlertid ideen om at også den historiske kontinuiteten bidro til å binde den moderne nordmann sammen med nordmenn fra den gamle gullalderen. En slik vinkling banet vei for Akershus' status som det tredje nasjonale historiske monumentet.

Den rådende monumentpleiestrategien gjennom 1800-tallet var, i tråd med det overnevnte gullalderfokus, ideen om å tilbakeføre byggverket til sin opprinnelige tilstand. Blix' tilnærming var derfor fullt ut forenelig med sin samtids idealer for hvordan et gammelt historisk bygg skulle gjenreises. Den debatten forslaget avstedkom var også hvorvidt slottet skulle tilbakeføres til 1500-tallet eller til 1600-tallet. Det var altså ingen uenighet mellom de med innflytelse i håndteringen av historiske kulturminner hvorvidt tilbakeføring som restaureringsprinsipp burde benyttes eller ikke. Samtidig var det først og fremst hvorvidt alle Riksarkivets behov ville kunne oppfylles som ble diskutert. Hvilke konsekvenser en slik tilpassing ville ha for Akershus slott, var av sekundær art.

Arbeidskomiteen overtok ansvaret for vedlikeholdet på slottet i 1907, og i 1905 ble arkitekt Holger Sinding-Larsen ansatt som leder for de historiske undersøkelsene som skulle gjennomføres på slottet. I 1908 og i 1912 presenterte han sine utkast for en gjenreisning av slottet. Hans planer for Nordfløyen ble også godkjent av Stortinget i 1912. Disse to forslagene avstedkom stor debatt, der Sinding-Larsen ble anklaget for å ville tilbakeføre Nordfløyen til en middelalderlig tilstand.⁵ Det var også stor uenighet om hva Akershus burde brukes til. Sinding-Larsen foreslo en "nasjonal storstue", et forslag som møtte like stor motstand som det gjenreisningsplanene i seg selv gjorde. I årene fra 1900 til 1912 hadde også Arbeidskomiteens arbeidsbyrde økt. Komiteen hadde i løpet av disse årene utnevnt en Sagkyndig Kommission, som i sin tur utpekte et Bygningskyndig utvalg. Det var også opprettet en Monteringskomité, som arbeidet med å samle inn inventar til slottet.

Arbeidskomiteen var fortsatt en privatkomité, mer eller mindre selvsupplerende og bestående av medlemmer fra den borgerlige kulturelite. Staten fikk riktignok etter hvert en representant i Den Sagkyndige Kommission, som også tiltrådte i Arbeidskomiteen, men noe direkte innblanding i komiteens gjøren og laden var det ikke snakk om. I forkant av fremleggelsen av Sinding-Larsens gjenreisningsplaner av 1908 begynte for alvor den offentlige debatten om

⁵ Se appendiks 3 for bilde av Akershus slotts bygninger og rom.

gjenoppbyggingen. I første omgang ble det stilt spørsmål om hvorfor planene ikke ble presentert offentlig. Etter at planene var lansert, dreide debatten seg i hovedsak om det ville være riktig å bygge om Nordfløyen slik Sinding-Larsen foreslo. Myndighetene ble etterlyst i beslutningsprosessen, og Arbeidskomiteen ble anklaget for å påta seg et ansvar myndighetene egentlig burde ha.

Samtidig foregikk det en debatt om hvem som skulle tiltre i et nyopprettet Riksantikvarembete. Det sto til slutt mellom to kandidater, Johan Herman Schirmer og Harry Fett. Førstnevnte var arkitekt, mens sistnevnte var kunsthistoriker. Kampen mellom de to var derfor en kamp om hvilken profesjon som var viktigst i fortidsminnevernet. Noe forenklet uttrykt dreide det seg da om bygningskyndighet versus kunnskap om stilhistorie. På dette tidspunktet var det få som ønsket et Akershus gjenoppbygget etter en fortidig, historisk modell, men Sinding-Larsens planer for Nordfløyen ble anklaget for å representere en slik kopiering. De første til å uttale seg negativt til denne gjenoppbyggingsstrategien var nettopp kunsthistorikerne, mens arkitektene var i sin helhet forsiktigere med å ta avstand fra *rekonstruksjonen*.

Sinding-Larsen utførte i årene mellom 1905 og 1912 også historiske undersøkelser av slottsbygningene. Allerede i 1907 ble det kjent i offentligheten at større deler av bygningsmassen enn det man tidligere hadde antatt kunne spores tilbake til et middelalderlig borganlegg. I disse årene ble derfor de norske kongene fra middelalderen, Håkon V, Håkon VI, samt dronning Margrete, i økende grad brukt som referanse i forbindelse med Akershus slott. Til tross for at den historiske gullaldertenkningen nå definitivt var på hell, ble Akershus' symbolske verdi revitalisert som det tredje norske nasjonalmonumentet fra middelalderen. Denne symbolske historiske verdien ble også viktig for debatten som gjaldt hva slottet skulle brukes til. En nasjonal storstue der folket kunne samles i en historisk symbolsk kontekst, eller et museum som skulle speile kontinuitetstenkningen? Begge alternativene innebar at Akershus kunne brukes for å samle det norske folk, og for å gi en historisk identitet også til den relativt nye staten Norge. Ikke minst ville det bli et monument for Kristiania.

I 1914 sto Nordfløyen ferdig etter Sinding-Larsens planer av 1912, og i 1917 la han frem planer for en ombygging av Slottskirken. Planene ble godkjent av Stortinget, og Slottskirken ble bygget om samme året, til tross for generelt dårlige byggeforhold på grunn av første verdenskrig. Motstanden mot oppføringen av Nordfløyen ble ikke mindre etter at den var et

faktum, og ombyggingen av Slottskirken møtte tilsvarende motstand. Da første verdenskrig var over og det skulle tas stilling til hva som videre skulle skje med Akershus, ble det klart at pengene som Arbeidskomiteen hadde samlet inn var brukt opp. Som en følge av dét ble Arbeidskomiteen og dens underkomiteer oppløst av Stortinget, og en ny Akershuskomité ble oppnevnt i 1922. Denne komiteen lanserte i 1927 forslag til hva Akershus skulle benyttes til og hvordan den videre gjenoppbyggingen skulle gjennomføres. Sinding-Larsen fikk ikke lenger fortsette som ansvarlig arkitekt, men beholdt stillingen som rådgiver for de historiske undersøkelsene. Akershus festning ble i årene etter første verdenskrig også en del av reguleringsplanene for hele sentrumsområdet, og det ble lyst ut en egen konkurranse om reguleringen av Akershusområdet. Dermed var det ikke lenger bare fortidsminneverninteresser som figurete i Akershussaken, men også handelsstanden, trafikk-, renovasjons- og havnevesen ville ha et ord med i laget.

Fra 1912 og utover utkrystalliserte det seg to ”leire” i Akershussaken. Sinding-Larsen og hans støttespiller, historikeren Macody Lund, ble stående alene mot de ”fagkyndige”. Debatten startet da FNFB med Harry Fett i spissen i 1912 gikk i mot Sinding-Larsens planer for Nordfløyen. I 1920 tok staten over ansvaret for Akershus, og dermed var det slutt på de private bevaringskomiteene, bestående av borgerskapets kulturelite, i den formen som var vanlig på 1800-tallet. Akershuskomiteen av 1922 besto, i motsetning til de foregående komiteene, av fageksperter og spesialiserte vitenskapsmenn. Komiteen hadde også et mandat fra myndighetene, i det den var utnevnt gjennom en offisiell beslutningsprosedyre. Komiteens fagmenn var en ny type kulturelite, med sin posisjon legitimert som fageksperter og vitenskapsmenn. Fortidsminnevernet var nå en del av et offentlig kulturvern.

I perioden ble teorien om at Håkon V hadde bygget et helhetlig borganlegg, allerede på begynnelsen av 1300-tallet, etablert som den gjeldende versjonen av Akershus’ tidlige historie. Til tross for at gullaldertenkningen definitivt var passé, ble middelalderforbindelsen stadig fremhevet i forbindelse med Akershus. Ikke minst i forbindelse med Kristianias 400-års jubileum i 1924, og i diskusjonen om hva slottet skulle brukes til. Det sto også i denne perioden mellom ”nasjonal” storstue og museum. Likevel utkrystalliserte det seg et tredje alternativ, et slags kompromiss mellom de to øvrige. Akershuskomiteen av 1922 ønsket lokaler der historiens kontinuitet skulle vises ved hjelp av møbler og inventar, men det skulle fortsatt være et brukshus, ikke et rent museum. Anledningen for bruken skulle først og fremst være offisielle anledninger. Akershus, som et historisk symbol, kunne dermed danne

rammene rundt den moderne staten Norge, da regjeringen kunne ta slottet i bruk ved offisielle anledninger. Akershuskomiteen av 1922 ønsket også minst mulig endringer av slottet innvendig, en måte å behandle et historisk monument som var den rådende i Europa på 1920-tallet, i det den arkitektoniske modernismen kom for fullt.

Temaet i et bredere perspektiv

Debatten om restaureringen av Akershus slott foregikk innenfor det man må kunne kalle det norske samfunnets elite. Hvem som inngikk i denne gruppen, og hva som var deres sentrale kjennetegn, endret seg imidlertid i løpet av perioden. Oppgaven tar utgangspunkt i de sosiale og politiske strukturendringene idet det norske samfunnet gikk fra å være en stat styrt av en embetsmannelite til å være styrt av politiske partier i et parlamentarisk system. I denne overgangen er det to utviklingslinjer jeg vil forfølge. Det ene er hvordan embetsstanden og nærings- og handelseliten gradvis smeltet sammen til et borgerskap, og det andre er hvordan fagkunnskapen kom til å komme i forgrunnen for allmenndannelsen.

Jens Arup Seip har kalt perioden fra 1814 til 1884 i den norske historien for embetsmannstaten. Embetsmennene i denne perioden var som embetsverk en politisk institusjon som forvaltet den politiske makten i Norge. Samtidig utgjorde de, gjennom ”miljø og slektskap, tradisjoner og kulturfellesskap”, en nasjonal overklasse.⁶ Hovedbastionen deres var hovedstaden Kristiania og grunnstammen var akademikere, spesielt jurister.

Embetsstanden lærte først og fremst opp sine sønner ved å sende dem til universitetet, og i Kristiania ble nettopp Det Kongelige Frederiks Universitet arnestedet for embetstandens utdanning og *dannelse*. Den akademisk dannelsen utgjorde således grunnlaget for embetsmennes autoritet i samfunnet.⁷ Samtidig sikret standen kontroll over rekrutteringen ved å kreve norsk skolegang og eksamen for embetsstillinger, spesielt embeter tilknyttet utdannelsen til jurister, medisinere, teologer og filologer. Embetsmennene monopoliserte dermed embetsutdannelsen ved gymnasiene og universitetet. For annen spesialutdanning, for eksempel innen handel, industri og tekniske fag, ble ekspertisen hentet til Norge fra utlandet, eller nordmennene måtte dra til ut.⁸ Gruppen som senere har fått betegnelsen ”annengenerasjonsarkitektene” dro for eksempel alle til Tyskland for å få en utdanning, siden det ikke fantes noen høyere teknisk utdanning i Norge før i 1910.

⁶ J. Nerbøvik 1999, *Norsk Historie 1860-1914*. Det norske Samlaget, Oslo, s. 87 og J. A. Seip 1974 og 1981: *Utsikt over Norges historie*, Gyldendal Norsk Forlag ASA, 2. utgave 1997, s. 63.

⁷ J. P. Collett 1999, *Historien om Universitetet i Oslo*, Universitetsforlaget, Gjøvik Trykkeri, s. 79.

⁸ Seip 1974/81, ss. 16-18.

Utover på 1800-tallet ble det en stadig større kløft mellom embetsstanden og folket.⁹ Embetsmennenes fall, hadde i følge Seip i *Utsikt over Norges Historie*, flere sammenfallende årsaker. Seip nevner blant annet hvordan den felles følelsen av ”mangel” hos de sosiale gruppene uten politisk innflytelse, førte til samlinger i organisasjoner eller assosiasjoner. Opprettelsen av utallige foreningene skjøt fart fra 1840-årene, og blir omtalt som oppkomsten av en ”assosiasjonsånd”, en ånd som kom til å sette sitt preg på den politiske og sosiale utviklingen i siste halvdel av 1800-tallet. Den brakte med seg en rekke virkninger som ytterligere svekket embetsmennenes makthegemoni.¹⁰ Embetsmennenes maktstruktur var blant annet avhengig av at den politiske opinionen ikke fant sammen. Den utstrakte foreningsvirksomheten bidro til at nettopp dette skjedde, og det dannet seg en opinion under paraplyen venstrekoalisjonen. Det etter hvert så utstrakte foreningsnett knyttet forskjellige sosiale lag sammen, og et finmasket nett av organisasjoner knyttet befolkningen i geografisk fjerne områder tettere sammen. Samtidig ga foreningene en yngre gruppe ikke-embetsmenn erfaring i lederskap, en erfaring de fikk bruk for da organisasjonene i større grad ble politiske utover på 1800-tallet.¹¹ Embetsmennene tok likevel også del i ”assosiasjonsånden”, og hadde egne foreninger. Et eksempel på det er danningen av Foreningen til Norske Fortidsminders Bevaring, som ble stiftet i 1841. Denne foreningen ble sentral for utviklingen av et organisert fortidsminnevern i Norge.

På samme tid skjedde det endringer innad i embetsstanden. I første halvdel av 1800-tallet fungerte standen som en opphøyd kjerne i en voksende klasse av offentlige funksjonærer, som innebefattet alle som kalte seg akademikere etter å ha gått en skolevei som ledet mot et embete.¹² På 1880-tallet skjedde det Seip kaller en utvidelse i begge retninger. Tallet på student- og embetseksamener var langt større enn før, noe som førte til at det ble uteksaminert flere akademikere som ikke ble embetsmenn, fordi antallet offentlige embeter ikke økte i takt med uteksaminerte akademikere. Utestengelsen fra embetene førte til opposisjon og en viss radikalisme, hos de yngre ”frie akademikere”. Samtidig økte tallet på funksjonærer som ikke var embetsmenn eller akademikere, etter som nye yrker kom til og ny ekspertise ble nødvendig. Disse funksjonærene ble kalt ”bestillingsmenn”, og de kom sammen med de ”frie akademikere” til å utgjøre deler av en ny mellomklasse i den nye sosiale strukturen.

⁹ Ibid. s. 24.

¹⁰ Ibid. ss. 49-52.

¹¹ Ibid. ss. 61-74.

¹² Ibid. s. 111.

Bestillingsmennene var blant annet sakførere, lensmenn og skolelærere, og de fikk innflytelse i flere nyopprettede etater og i skoleverket.¹³

Mot slutten av embetsstatens periode nærmet embetsmennene seg den nye kapitalklassen, det vil si industrilederne, velstående handelsmenn og rederne. Sammen kom de to grupperingene til å utgjøre et eget sosialt element, der båndene mellom stat og næringsliv var tette.¹⁴ De kom til å utgjøre et borgerskap, som med bakgrunn både i næringsvirksomhet og i akademiske yrker var i ferd med å overta posisjonen som landets elite på slutten av 1800-tallet.¹⁵

Byborgerskapet i Kristiania rundt århundreskiftet dannet på det viset en kulturell elite, og besto både av nærings- og utdanningseliten.¹⁶ Samtidig som de var arvtagere av embetsmennes posisjoner i samfunnet, var de til dels også etterkommere av embetsmannsslekt.

Embetsstandens makthegemoni gikk i oppløsning etter hvert som politiske partier vokste frem og et parlamentarisk styresett fikk sitt gjennombrudd i 1884. Likevel ble elementer fra strukturen videreført inn i det nye sosiale og politiske systemet som var i ferd med å vokse fram mellom 1884 og 1905. Rune Slagstad betegner denne perioden som ”Venstrestaten” i *Nasjonale Strateger*, fordi partiet Venstre og en videre krets av venstrebevegelser satte den politiske dagsordenen i perioden. Venstrebevegelsen bygget sin ideologi på flere av motkulturene som sammen utgjorde opinionen mot embetsstandens styresett. Seip nevner det kristne lekfolk, Grundtvigianerne og en gryende Kulturradikalismen som de viktigste.¹⁷ Sistnevnte ble båret frem av akademikere og unge fra 1870-årene, der diktere, litterater og historikere var sentrale. Historikeren Ernst Sars, forfatteren Bjørnson og Dagbladets redaktør Hagbert Berner var spesielt viktige som meningsbærere. Akershusakens aktører hadde sine røtter i denne utvidede venstrebevegelsen, nærmere bestemt de venstremiljøene som dominerte Kristianias byborgerskap og akademiske elite.

Bodil Stenseth beskriver i *Lysakerkretsen* hvordan byborgerskapet i Kristiania var splittet opp i ulike ”løst” organiserte miljøer mot slutten av 1800-tallet. Hun kaller disse miljøene ”motkulturer”, og hun baserer inndelingen på hvordan de forskjellige grupperingene hadde motstridende holdninger til norsk kulturliv. Stenseth mener tre miljøer skiller seg ut som

¹³ Seip 1974/81. ss. 113-114.

¹⁴ Nærbøvik 1999, s. 88.

¹⁵ Collett 1999, s. 151.

¹⁶ R. Slagstad 2001: *De nasjonale strateger*. Pax Forlag AS, Oslo, s. 152.

¹⁷ Seip 1974/81, s. 130.

spesielt innflytelsesrike i perioden, og hun kaller dem Lysakerkretsen, Landsmålsbevegelsen og hovedstadsintelligensiaen.¹⁸ De tre befant seg likevel innenfor den ideologiske paraplyen partiet Venstre dannet det første tiåret av 1900-tallet, med forgreninger også til partiet Høyre. I løpet av de første tjueårene av 1900-tallet ble Akershusaken en viktig kulturpolitisk sak, ikke minst i offentligheten. Meningsytrerne var fra 1895 til 1912 venstrebevegelsene litterater og akademikere. Samtidig engasjerte både venstre- og høyresiden av byborgerskapet seg i en gjenreisning av Akershus, både som finansielle bidragsytere og som organisatorer av arbeidet.

Etter 1905 ble venstrebevegelsen stadig mer heterogen. Den progressive kultureliten i byene reagerte på det konsoliderte Venstres mangel på frisinn og dets radikale kurs, spesielt i konsesjonspolitikken, og dessuten dets samarbeid med Arbeiderdemokratene. I en konsolidering mellom det radikale venstre, med Johan Castberg, og et sentrums-venstre, ved Gunnar Knudsen, definerte Venstre seg som et parti som ville kontrollere kapitalen og styre moderniseringen av samfunnet. På tross av et brudd mellom de to venstrehøvdningene i 1914, var Venstres program et frampek mot en moderne intervensjonsstat.¹⁹ Sammen med den legitimeringen av statsinngrep under første verdenskrig, som førte til en varig endring med utvidede offentlig arbeidsområdet, la Knudsens *blandingsøkonomi* og Castbergs *solidarisme* grunnlaget for statens overtagelse av ansvaret for fortidsminnene.²⁰ Dette gjaldt ikke minst i Akershusaken, som i økende grad ble ledsaget av kravet om statlig inngrep.

En annen faktor som virket negativt på samholdet i embetsstanden var den faglige spenningen innen statsadministrasjonen som oppsto i andre halvdel av 1800-tallet. Departementsjuristene og offiserene ønsket enhet i bestyrelsen, mens de akademiske profesjonene, bestående av teologer, leger og filologer, og teknikere, sivilingeniører, arkitekter og landbruksfolk ønsket anerkjennelse av fagkyndigheten. Flere direktorater ble opprettet og departementene ble omringet av enheter med faglig kompetanse.²¹ Rune Slagstad skriver i *De nasjonale strateger* at den norske embetsstanden i sitt *moderniseringskompromiss*, gjennom 1800-tallet brakte sammen ”forestillingen om sivilisering via den instrumentelle, naturbeherskende fornuft”, og ”forestillingen om sivilisering via dannelse, det Herder kalte ’Bildung zum Menschen’”.²² John Peter Collet påpeker derimot i *Historien om Universitetet i Oslo* hvordan

¹⁸ B. Stenseth 1988: *En norsk elite. Nasjonsbyggerne på Lysaker 1890-1940*, Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo, s. 51.

¹⁹ Nerbøvik 1999, s. 251.

²⁰ B. Furre 2000, *Norsk Historie 1914-2000*. Det Norske Samlaget, Oslo, s. 30.

²¹ Furre 2000, s. 114.

²² Slagstad 2001, s. 83.

embetsmannsuniversitetet var preget av spenninger mellom dannelses- og sakkunnskap. Blant annet hadde klassiske språk og filosofi ”blitt skjøvet i bakgrunnen som overgripende dannelsesfag”, mens naturvitenskapen ble stadig mer nyttig og nødvendig, blant annet som ”instrumenter for moderniseringen av samfunnet”.²³ Konflikten mellom den tradisjonelle dannelsen og fagkunnskapen ble også med inn i 1900-tallets politiske og kulturelle sfære, der det manifesterte seg som den tradisjonelle utdannelsen og den profesjonaliserte fagkunnskapen.

I 1890-årene gikk venstrebevegelsen til angrep på latinskolen og den klassiske dannelsen, som for dem representerte den ”unasjonale, bakstreverske og klassebundne dannelseskulturen fra embetsmannsregimets tid”. I stedet ønsket partiet en utdanning preget av ”nasjonale og demokratiske dannelsesidealer og av moderne vitenskapelighet”.²⁴ Med studiereformen i 1905, som innebar en språklig-historisk embetseksamen og innføring av en gradstruktur med to bifag og et hovedfag, fikk venstrebevegelsen gjennomslag for en linje der den humanist-vitenskapelige fagkrets fikk stor plass.²⁵ Ved innføring av hovedfagsoppgaven fikk fagene dessuten en klart mer vitenskapelig profil, siden oppgaven skulle være et selvstendig vitenskapelig arbeide.²⁶ Denne utviklingen ble ytterligere forsterket da magistergraden ble innført i 1921.²⁷ I 1911 var alle konflikter bilagt, etter at universitetet i årene mellom hadde vært inne i en ”faglig og ideologisk fornyelse”, ledsaget av ”bredere sosial rekruttering”.²⁸ Det historisk-filosofiske fakultetet var det fakultetet som fortest tilpasset seg venstrebevegelsens reformønsker, og det klassiske dannelsesidealet endret seg også innen de humanistiske fagene.²⁹ Samtidig var det et press innenfra universitetsmiljøet for en økende spesialisering av fagdisiplinene, blant annet for å holde tritt med en akselererende fagspesialisering internasjonalt.³⁰ Dette kravet ble innfridd blant annet ved at magistergraden ved fakultetet ble opprettet i hele 24 fag.³¹ Det historisk-filosofiske fakultetet var også det fakultetet som fikk flest av de nye stillingene som den store ekspansjonen i årene mellom 1911 og 1922 førte med seg på universitetet. I disse årene øket fakultetets lærerstab fra 17 til 38, og

²³ Collett 1999, s. 79.

²⁴ Ibid., s. 90.

²⁵ Slagstad 2001, s. 217.

²⁶ A. Hannevik 2001: *Fra litteraturhistorie til litteraturvitenskap*, Forum for universitetshistories Skriftserie 2/2001, Oslo, s. 39.

²⁷ Ibid., s. 43.

²⁸ Collett 1999, s. 92.

²⁹ Ibid. s. 95.

³⁰ Ibid. s. 100.

³¹ Hannevik 2001, s. 45.

studentantallet gikk fra 70 til 337.³² Dette innebar en stor økning i antall spesialiserte fag, blant annet ble det opprettet professorater i norrøn filologi og folkeminnevitenskap.³³ Universitetet gikk dermed i perioden gradvis over til å bli en institusjon for utdanning av ”frie” akademiske profesjoner. De profesjonene som etter hvert vokste frem anla ”sakskunnskapen” som viktigste grunnlaget for autoritet.³⁴ Disse profesjonene kom til å dominere Akershusakens siste fase, og ble essensiell for utviklingen av et profesjonelt fortidsminnevern.

Det historisk-filosofiske fakultet fikk også utvidet sine lokaler mellom 1897 og 1911. I 1904 sto Historisk Museum ferdig, med Oldsakssamlingen, Myntkabinettet og Etnografisk museum. Byggingen av et sentralt nasjonalhistorisk museum fikk gjennomslag i Stortingets Venstreflertall, og fikk, i følge Collett, stor historisk symbolsk betydning i kampen mot unionen med Sverige.³⁵ Bjarne Hodne skriver i *Norsk nasjonalkultur. En kulturpolitisk oversikt* om hvordan historikerne Ernst Sars, Halvdan Koht, Arne Bergsgård og Jacob Worm-Müller alle hevdet at folket sto samlet som en nasjon i 1905, og at det var det som tvang frem unionsoppløsningen. Jens Arup Seip mente derimot at nasjonalisme var et vikarierende motiv for en politisk elite i unionskampen.³⁶ Hodne har i den forbindelse vist at den opplevde nasjonaliteten og nasjonalfølelsen først mot slutten av 1800-tallet var *opplevd* i hele den norske befolkning. Han anser videre at etableringen av den norske nasjonalkulturen strakk seg utover 1905, i det ”den felles historiske hukommelsen” først ble etablert ved å bevisstgjøre den jevne nordmann om hans fortid i landet. Hodne anser her museene og de sentrale minnesmerkene, blant annet Akershus, vikingskipene og domkirkeruinene på Hamar, som sentrale i en slik formidling.³⁷ Arbeidet med disse minnesmerkene strakk seg altså mot midten av 1900-tallet.

Det historisk-filosofisk fakultet på universitetet og museene dannet bakteppet for profesjonene som kom til å utgjøre fortidsminnevernet; historikere, etnografer og konservatorer³⁸. De mennene som hadde befattning med Akershusaken var en del av hovedstadens kulturelle elite. De var i hovedsak akademikere, og manøvrerte i et kulturliv der

³² Ibid., s. 43.

³³ Collett 1999, s. 119.

³⁴ Ibid., s. 79.

³⁵ Ibid., s. 104.

³⁶ B. Hodne 2002: *Norsk nasjonalkultur. En kulturpolitisk oversikt*, Universitetsforlaget Oslo, s. 117.

³⁷ Hodne 2002, s. 119.

³⁸ Norsk folkemuseum, de Sandvigske Samlinger på Maihaugen, de Heibergske Samlinger i Sogn og de kulturhistoriske museene i Trondheim, Tromsø, Stavanger og Bergen.

det private og det offentlige opererte side ved side. Disse mennene var tilknyttet styre og drift av museer, de var ansatte ved universitetet, samtidig som de hadde en rekke verv i private komiteer og offentlige kommisjoner.

Til sist bør det Slagstad kaller den ”Neue sachlicheit” nevnes.³⁹ Denne nye saklighetsideologien hadde opprinnelig sitt utspring i arkitekturen, men kom nærmest til å symbolisere en tidsånd som preget hele den europeiske kulturkrets på begynnelsen av 1900-tallet. Den industrielle- og den vitenskapelige revolusjon på 1800-tallet førte med seg nye tekniske oppfinnelser og nye måter å tenke vitenskapelig på, og bidro til å fremme en generell fremtids- og utviklingsoptimisme. I den norske arkitekturdebatten kom en generasjon yngre arkitekter på banen med et moderne program for arkitekturen, et program som svarte på den industrielle moderniseringens utfordringer. Programmet anså ”objektiv saklighet” og ”internasjonal stedløshet” som idealer for en ny tids arkitektur. Denne kom i Norge i opposisjon til den borgerliggjorte bondekulturens arkitektur, som forfektet ”subjektiv personlighet” og ”nasjonal stedbundenhet”. Lysakerkretsen representerte sistnevnte, og var de som reagerte sterkest på den nye sakligheten i arkitekturen.⁴⁰ Troen på de nye tekniske løsningene vitenskapen og industrialiseringen hadde brakt med hadde innvirkning på de fleste samfunnsområdene, og fikk betydning for hvordan hele samfunnssfæren var preget av en fremtids- og utviklingsoptimisme.

Tidligere litteratur

Det er kun én som har skrevet fyldig om debatten om restaureringen av Akershus, og det er kunsthistoriker Dag Myklebust i sin magistergradsavhandling fra 1979; *Akershus slotts restaurering 1895 til 1922*.⁴¹ Her presenterer han debatten kronologisk, fra Blix leverer sitt første restaureringsforslag i 1896, til Sinding-Larsen offisielt er ute av restaureringsarbeidene i 1926. Myklebust tar i første omgang for seg Andreas Blix som person og som arkitekt og beskriver deretter handlingsforløpet i de årene han er involvert på Akershus. Dernest gjør han det samme med Holger Sinding-Larsen og de påfølgende årene. Etter denne kronologiske fremstillingen av hendelsesforløpet forsøker Myklebust å knytte Akershusdebatten og dens forskjellige komponenter og persongalleri mer generelt til ulike tanker rundt bevaring, monumentpleie og restaureringsteori. Myklebust vil først og fremst bruke Akershusdebatten

³⁹ Slagstad 2001, ss. 190-219.

⁴⁰ Ibid., ss. 209-210.

⁴¹ D. Myklebust 1979: *Akershus slotts restaurering 1895-1922*. Avhandling til magistergradeksamen i kunsthistorie ved Universitetet i Oslo, våren 1979.

for å avdekke datidens strategier for restaurering og bevaringspleie. Han har derfor delt avhandlingen sin i to deler. Del II er kun viet restaurering- og bevaringsteori.

Myklebust hevder å ikke kunne finne noen tydelige ”prinsipielle holdninger til restaurering av monumentet Akershus” blant meningsytterne og at ”en alt for stor del av debatten var egentlig ledd i en personstrid og en fagenes maktkamp”.⁴² Tilsynelatende mener han også at Sinding-Larsen ble et slags ”offer” for misforståelser og andre samtidige begivenheter og at arkitekten ble urettferdig behandlet av de som sto mot ham. Myklebust får i så måte frem hvordan strid mellom både ulike profesjoner og ulike generasjoner preget debatten om restaureringen av Akershus, noe som også vil stå sentralt i denne oppgaven. Han ser imidlertid i mindre grad dette i sammenheng med profesjonaliseringen av fortidsminnevernet, differensieringen og spesialiseringen av vitenskapene og betydningen av skiftende oppfatninger omkring den norske nasjonale identitetens historiske innhold. Myklebust er kort sagt mindre interessert i den historiske konteksten som debatten foregikk innenfor. Dette henger trolig sammen med at Myklebust er kunsthistoriker, og det er ikke unaturlig at denne oppgaven i så måte vil ha et annet fokus. Det vil nettopp bli forsøkt å få frem betydningen av de samfunnsmessige forholdene for Akershussaken og motsatt ikke bli lagt samme vekt på restaureringsstrategiene isolert sett, og de personlige motsetningene mellom aktørene.

Myklebust har også skrevet om hvordan forholdet mellom fortidsminnevernet og teori utviklet seg i Norge fra 1814 til 1920-tallet, i artikkelen ”Tre restaureringer sett i historisk perspektiv”, som ble utgitt i 1988.⁴³ Myklebust tar i artikkelen utgangspunkt i de tre største nasjonalmonumentene i Norge, Nidarosdomen, Håkonshallen i Bergen og Akershus slott. Han sammenligner restaureringshistorien for de tre med tre hovedholdninger til restaureringer av minnesmerker i Norge. Disse er det historiske ekvivalensprinsippet, tilslutningsprinsippet og rekonstruksjonsprinsippet. Myklebust skriver blant annet om dette forholdet at ”prinsippene ikke står i noen bestemt historisk eller kronologisk rekkefølge, men har eksistert side om side som mulige, alternative holdninger i hele den perioden vi har hatt et bevisst fortidsminnevern i Norge”.⁴⁴

⁴² Ibid., s. 318.

⁴³ Myklebust 1988, ss. 24-34.

⁴⁴ Myklebust 1988, s. 27.

Myklebust begynner artikkelen med å hevde at ”enhver tid får det kulturminnevernet det har behov for”. Han begrunner sin slutning med å påpeke at historien om det norske fortidsminnevernet reflekterte samfunnets behov for begrunnelser av politiske standpunkter. Her beveger han seg ut av det rent restaureringstekniske og over i restaureringens historiske kontekst. Han er altså inne på noe av det jeg vil frem til i denne oppgaven. Artikkelen behandler likevel ikke denne konteksten spesielt grundig, noe det heller ikke er rom for i en artikkel på 10 sider. Han berører riktignok det nasjonale når han skriver at det ikke var tilfeldig at fremveksten av det organiserte fortidsminnevernet i Norge skjedde samtidig med at Stortinget aktivt forsøkte å beskytte de nasjonale rettighetene Grunnloven ga. Han sikter da først og fremst til rivningene mellom den svenske Kongen og Stortinget etter 1814, og beveger seg ikke mot 1905.⁴⁵ Artikkelen bidrar derfor til å spisse Myklebust’ argumentasjon fra magistergradsavhandlingen, men den tilfører ikke debatten om Akershusaken noe utover det avhandlingen gjør.

Akershusaken er forøvrig gjengitt av Myklebust i festskriftet til 50-årsjubileet til Akershus slotts venneforening, *50 år for Akershus. Akershus Slotts Venner 1951-2001*.⁴⁶ Akershus’ restaureringshistorie er også kort gjengitt av Gro Stangeland og Eva Valebrokk i *Norges bedste Værn og Fæste. Nasjonale festningsverk* fra 2001.⁴⁷ Begge gir kun et kort referat fra saken, og bidrar ikke med ny innsikt. Stephan Tschudi-Madsens artikkel ”Akershus Slotts restaurering. Historikk 1895-1963 med særlig vekt på innredningsproblemer”, bør også nevnes.⁴⁸ Artikkelen kom på trykk i Foreningen til norske Fortidsminnemerkeres bevaring (FBFB) sin årbok i 1964. Tschudi Madsen behandlet først og fremst innredningen av Akershus i artikkelen, men han ga også et kort sammendrag av restaureringshistoriens hovedtrekk.

Det er verdt å merke seg at flere sentrale verker i norsk kulturpolitikks historie ikke nevner Akershus slotts restaureringshistorie i særlig grad, mens striden om Domkirken i Trondhjem blir grundig analysert. Det gjelder Mie Berg Simonsens *Historiens levninger*, Hans Fredrik Dahls og Tore Helseths *To Knurrende Løver. Kulturpolitikens Historie 1814-2014*, Bjarne

⁴⁵ Ibid., s. 25.

⁴⁶ D. Myklebust 2001: ”Vennene før Vennene”, i Tschudi-Madsen, Stephan (Red.) 2001, *50 år for Akershus 1951-2001*, Andresen & Butenschøn for Akershus Slotts Venner, Oslo, s. 27-43.

⁴⁷ G. Stangeland og E. Valebrokk 2001: *Norges bedste Værn og Fæste. Nasjonale festningsverk*, Wigestrands Forlag AS.

⁴⁸ S. Tschudi Madsen 1963: ”Akershus Slotts restaurering. Historikk 1895-1963 med særlig vekt på innredningsproblemer”, i *Foreningen til Norske Fortidsminners Bevaring*. Årbok 1963, s. 55-98, og i *Fortidsminner* nr. 50 1964, s. 54 ill.

Hodnes *Norsk nasjonalkultur. En kulturpolitisk oversikt*, og Hans-Emil Lidéns *Fra Antikviteten til Kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*.⁴⁹

Kilder og kildekritikk

Oppgavens kildemateriale er i hovedsak avisartikler, møteprotokoller og møtereferater, offisielle og private brev, samt stortingsproposisjoner -innstillinger og -meddelelser. Samtlige kilder som er benyttet i oppgaven er fra perioden 1895 til 1927, og befinner seg i Riksantikvarens arkiv eller på Riksarkivet i Oslo. Jeg har også benyttet brosjyrer, biografier og oversiktsverk fra samme periode som kilder. Disse har jeg funnet i Universitetsbibliotekets magasiner, gjennom ulike antikvariater og i den lille biblioteksamlingen som befinner seg på "Wergelands kontor" på Akershus slott.

Blant Kirke- og Undervisningsdepartementets arkiv på Riksarkivet har jeg gjort bruk av tre mapper med materiale fra utredningen av Akershus som lokaler for Riksarkiv i årene 1895 til 1899. Av materialet i disse mappene, blant annet regnskaper og vedlikeholdsutredninger, har jeg i denne oppgaven kun benyttet korrespondansen mellom arkitekt Blix, KUD og komitémedlemmene, samt referater fra deres felles møter.

Da Forsvarsdepartementet avleverte sitt eldre arkivmateriale (sakspakker) til Riksarkivet i 1955 fulgte det meste av arkivmaterialet om Akershussaken med. Dette finnes i tre mapper, og innholdet er saksdokumenter, møteprotokoller, avisutklipp, stortingsmeldinger og annet materiale. I tillegg finnes fire utklippbøker med avisutklipp fra 1899 til 1927. Myklebust kaller dette materialet for "Akershussamlingen".⁵⁰ Blant innholdet i mappene finnes møteprotokoller og korrespondanse til og fra Arbeidskomiteen for Akershus slotts gjenreisning, Den Sagkyndige Kommission og Det Sagkyndige Udvalg. Deler av korrespondansen finnes i en kopibok, mens resten er å finne i originalbrevene eller avskrifter. Blant dette materialet finnes også stortingsproposisjoner, -meldinger og -innstillinger, samt regnskap for reparasjonsarbeid, og rapporter og utredninger fra Sinding-Larsen. Noe av det som var morsomst å lese var riktignok innbydelser til festligheter, diskusjoner om arrangementene og regnskap for hvem som hadde tegnet seg med støtte til gjenreisningen av

⁴⁹ M. B. Simonsen 2005: *Historiens levninger. Om utviklingen av kulturminnevernet i norske kulturpolitikk 1814-2000*, Unipub AS, Oslo, H. F. Dahl og T. Helseth 2006: *To knurrende løver. Kulturpolitikken historie 1814-2014*, Universitetsforlaget, Hodne 2002, og H.-E. Lidén 1991: *Fra antikviteten til kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget AS, Oslo.

⁵⁰ Myklebust 1979, s. 323.

Akershus slott. Materialet i mappene var i hovedsak uorganisert. Kopiene fra kopibøkene hadde dessuten holdt seg dårlig, og var derfor vanskelig å tyde. Her kan det altså mangle informasjon. Jeg mener likevel omfanget av materialet har sikret meg nok kilder.

De fire utklippbøkene inneholder utklipp fra aviser, blader og tidsskrifter. Tre av dem inneholder avisutklipp der Akershus Slott er nevnt, i perioden 1899 til 1927. Bok nummer fire inneholder også utklipp fra artikler som omhandler restaureringen av Nidarosdomen i samme periode. Her finnes alt fra redaksjonelle notater om hvem som har donert hvilke malerier til slottet og informasjon om restaureringsarbeidene, til leserbrev, referater og debatter i artikkelform. Det har også blitt limt inn karikaturtegninger, dikt og sanger. Avisene som er representert hyppigst er Aftenposten, Dagbladet, Dagens Nyt, Hver 8. dag, Morgenbladet, Morgenposten, Nationen, Norges Handels- og Sjøfartstien, Norske Intelligenssedler, Tidens Tegn, Verdens Gang og Ørebladet. Av magasiner er Byggekunst, Polyteknisk Tidsskrift og Teknisk Ugeblad.⁵¹

Oppgaven har i hovedsak basert seg på disse avisutklippene, både innsendte bidrag og redaksjonelt stoff. Avisartiklene har derfor fungert som *beretning*, ved å ha gitt oversikt over og tidfestet hendelser. Samtidig har avisene, som Arne Lie Christensen uttrykker det; ”selv påvirket debatten ved å sette ’dagsorden’, ved å bestemme hva som er viktig og mindre viktig, og hvilke aktører som oppfattes som mest relevante”.⁵² Avismaterialet har derfor også fungert som *levning*, og det har gitt meg innsikt i det offentlige meningsrom og en bedre forståelse av samfunnslivet på begynnelsen av 1900-tallet.

Det må tas i betraktning at utvalget av avisartikler kan være skjevt, i det jeg ikke selv har vært i avisene og funnet dem, men baserer seg på et utvalg den som laget utklippboken har gjort. Når det er sagt tror jeg det samme gjelder i dette tilfellet, som det gjorde med utvalget av møtoreferater og korrespondanse. Omfanget av avisartikler er såpass stort, og oppgaven er først og fremst basert på tendenser over lengre tid fremfor enkelthendelser. Slik jeg tolker materialet kan det se ut til at eneste kriterium for utvelgelsen av avisutklipp til utklippboken

⁵¹ Også stoff fra Almuevennen, Arbeideren, Arkitektur og dekorativ Kunst, Bergens Aftenblad, Bergens Tiende, Den Norske Ingeniør- og Arkitektforeningens Organ, Folkebladet, Folkevennen, Fremtid for Fortiden, Illustrert Nyhedsblad, Kringsjå, Middagsavisen, Norsk Idrætsblad, Norsk Penning-Magazin, Romerikes Blad og Skilling=Magazin forekommer blant utklippene.

⁵² A. L. Christensen 2007: *Karl Johans fasader Et kulturhistorisk nærbilde*, Pax Forlag, Vadres Trykkeri, s. 12.

er at Akershus slott er nevnt en gang i teksten. Begge siders argumentasjon er representert, og artikler fra forskjellige aviser som omtaler den samme hendelsen er det mye av.

Riksarkivarens arkiv har også fire kasser med ”Akershusstoff”. Disse innebefatter dokumenter fra 1927 og utover på 1930-tallet. Materialet er utenfor oppgavens tidsperiode og er derfor ikke relevant på samme måte som det førnevnte stoffet. Av disse dokumentene har jeg derfor først og fremst benyttet oppmålingene og tegningene av Akershus slotts ulike bygninger og bygningsdeler, samt av festningsområdet. Her finnes blant annet Sinding-Larsens gjenoppbyggingsforslag. Sinding-Larsens to bind om Akershus’ bygningshistorie har også bidratt til å kaste lyst over hans tenkemåte.⁵³ Blix’ tegninger og gjenoppbyggingsforslag har jeg derimot funnet i hans publikasjoner ”Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot” og *Akershus*.⁵⁴ Jeg har også satt meg inn i det som har blitt skrevet om Akershus’ historie: Gustav Storms *Akershus slot. Fra 14de til midten af 17de aarhundrede*, Edvard Bulls *Akershus* og Arno Bergs tobindsverk *Akershus Slott I 1600-1700 – årene*.⁵⁵

Til sist bør bibliografien i festskriftet *50 år for Akershus. Akershus Slotts Venner 1951-2002* nevnes.⁵⁶ Den ble samlet inn av bibliotekar Johan Ellefsen, og tar mål av seg for å være en ”altomfattende” bibliografi over Akershus fra 22. juni 1300, til verkets utgivelsesår 2001.⁵⁷ Den har fungert som oppslagsverk, den har gitt meg informasjon om materialet og den har gitt meg en viss kontrollmulighet når det gjelder utvaget av avisutklipp i Riksarkivets ”Akershussamling”.

Disposisjon

Oppgaven vil bli disponert både kronologisk og tematisk. Kapittel 2 vil ta for seg perioden 1895 til 1905, og vil innenfor denne tidsrammen se på oppkomsten av et organisert fortidsminnevern i Norge, og i forlengelse av det behandle bakgrunnen for, og første fase av

⁵³ H. Sinding-Larsen 1924: *Akershus. Bidrag til Akershus’ slots bygningshistorie i de første 350 aar 1300-1650, I. Omfanget av Haakon V’s borganlæg*. Eberh. B. Oppi’s forlag, Oslo, og H. Sinding-Larsen 1925: *Akershus. Bidrag til Akershus’ slots bygningshistorie i de første 350 aar 1300-165, II. Fra Haakon den V’s borg til Christian den IV’s slot*. Eberh. B. Oppi’s forlag, Oslo.

⁵⁴ P. Blix 1898: ”Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot”, og P. Blix 1898: *Akershus*. (UHS!)

⁵⁵ G. Storm 1901: *Akershus slot. Fra 14de til midten af 17de aarhundrede*. J. M. Stenersen & co.s Forlag, Kristiania, E. Bull og A. Hansen 1923: *Akershus*, Gyldendalske bokhandel, Kirstes boktrykkeri, Norge, A. Berg 1950: *Akershus Slott I 1600-1700 – årene*, Bind I. J. W. Cappelens Forlag, Oslo og A. Berg 1951: *Akershus Slott I 1600-1700 – årene*, Bind II. J. W. Cappelens Forlag, Oslo.

⁵⁶ S. Tschudi-Madsen (red.) 2001, *50 år for Akershus. Akershus Slotts Venner 1951-2002*, Andresen & Butenschøn for Akershus Slotts Venner, Oslo.

⁵⁷ *Ibid.* s. 9.

gjennomføringen av, gjenreisningen av Akershus. Kapitlet vil vise hvordan vernearbeidet ble organisert av embetsmannsstatens kunstnere og arkitekter, hvordan rekonstruksjonen var den dominerende restaureringsstrategien, og hvordan restaureringen av fortidsminnesmerkene var knyttet samtidens tenkning omkring nasjonal identitet.. Kapittel 3 vil behandle perioden 1905 til 1912, og her vil diskusjonene rundt gjenreisningsarbeidets organisering og lansering av gjenreisningsplanene bli behandlet. Kapitlet vil vise hvordan Akershussaken falt sammen med en fagideologisk kamp om riksantikvarembetet, og en ideologisk reaksjon på rekonstruksjonen. Samtidig vil kapitlet også legge vekt på hvordan den faglige og profesjonelle kompetansen var på vei til å bli viktigere i fortidsminnevernet. Kapittel 4 tar for seg årene mellom 1912 og 1927 og vil vise hvordan Akershussaken ble underlagt staten, samtidig som riksantikvaren ble en profesjonell, statlig institusjon drevet av profesjonsutdannede fortidsminnevernere. Kapitlet vil også behandle hvordan den økende industrialiseringen og urbaniseringen påvirket Akershussaken, samtidig som en restaureringsstrategi i tråd med en modernistisk arkitektur var på vei til å bli rådende blant fortidsminnevernerne. I kapittel 5 (Avslutningen) vil sentrale problemstillinger bli drøftet og oppsummert.

Kapittel 2 Restaurering og rekonstruksjon 1895-1905

The term Restoration and the thing itself are both modern. To restore a building is not to preserve it, to repair, or to rebuild it; it is to reinstate it in a condition of completeness which may never have existed at any given time.⁵⁸

Sitatet er hentet fra en håndbok i restaurering skrevet av den franske arkitekten Emanuelle Viollet-le-Duc i 1866. Dette kapitlet vil vise hvordan Andreas Blix' gjenoppbyggingsutkast for Akershus slott bar preg av Viollet-le-Ducs tilnærming til hvordan historiske monumenter burde behandles. Videre vil kapitlet vise hvordan den norske embetsstanden omfavnet vern av historiske monumenter som en del av sin kulturelle identitet og dannelse, og hvordan dette kom til uttrykk gjennom dannelsen av private interesseforeninger. I tråd med det overnevnte vil kapitlet vise hvordan denne monumentpleiestrategien var et produkt av sin samtids nasjonale og historiske strømninger, og hvordan det konkret kom til uttrykk i Akershussaken. Betydningen av unionskonflikten i tiden frem mot 1905 vil særlig stå i fokus. I disse årene dreide Akershussaken seg om to ting. For det første om Akershus kunne brukes som Riksarkiv, og for det andre om slottet burde rekonstrueres tilbake til 1500-tallet eller 1600-tallet. Sistnevnte diskusjon hadde utgangspunkt i spørsmålet om når Akershus hadde hatt sin storhetstid, og hvordan denne storhetstiden passet med ulike historiesyn og oppfatninger av den norske nasjonale identitetens historiske innhold. .

Vernearbeid drevet fram av den kulturelle elite organisert i private foreninger

Maleren I.C. Dahl regnes som grunnleggeren av et organisert fortidsminnevern i Norge. Hans interesse for historiske kulturminner ble vekket under en Norgesreise i 1826, og i første omgang var det spesielt de norske stavkirkene som fanget hans oppmerksomhet. Etter en ny reise i 1836 initierte han et dokumenteringsarbeid knyttet til stavkirkene, noe som resulterte i et stort plansjeverk som ble utgitt i 1837.⁵⁹ Det var også Dahl som tok initiativ til en *restaurering* av Haakonshallen i Bergen i 1841, og av domkirken i Trondheim i 1840-årene. Første spiren til et statlig ansvar for vern av historiske monumenter kom i Norge i 1842, da Stortinget bevilget midler til beskrivelser og oppmåling av Trondhjems Domkirke.⁶⁰ Fortidsminnevernet ble likevel i hovedsak drevet fram og organisert av private krefter. I.C.

⁵⁸ Sitat av E. Viollet-le-Duc, 1854-68: Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle, vol. VIII, s. 14. I Jokilehto 1999, s. 151.

⁵⁹ Lidén 1991, s. 26.

⁶⁰ Simonsen 2005, s. 23.

Dahls elev, maleren J. Frisch, innbød i Morgenbladet i 1844 til å stifte en ”Forening for Kunst og Fortidslevninger”.⁶¹ Foreningen til Norske Fortidsminnesmerkers Bevaring ble stiftet samme året⁶². Dahl regnes som den som egentlig sto bak initiativet. Han var bosatt i Dresden fra 1818, og han kan ha hentet ideen til dannelsen av en privat kulturminneforening derfra, da det i Tyskland ble opprettet flere slike private verneforeningene i 1820-årene.⁶³

FNFBs første styre, eller Directionen, besto av malerne Joachim Frich og Adolf Tidemand, arkitekt Johan Henrik Nebelong, professor Rudolf Keyser som leder og statsrådsekretær Christian Holst som sekretær. Allerede i sitt første virkeår hadde foreningen 500 medlemmer. De var hovedsaklig fra Kristiania-området og kom fra embetsmannsstanden. Mange av dem befant seg blant Norges elite, blant annet kongefamilien, Stattholder Severin Løvenskiold, to statsråder, 4 biskoper, samt familiene Aall, Cappelen og Wedel Jarlsberg.⁶⁴ Gjennom hele 1800-tallet var foreningens mest fremtredende medlemmer embetsstandens historikere, arkeologer og kunstnere. Til tross for at foreningen var privat, hadde Directionens medlemmer altså både forbindelser til, og innflytelse over, offentlighet, Storting og regjering. Rudolf Keyser var for eksempel historieprofessor ved universitetet og bestyrer av Oldsagsamlingen. Hans engasjement var således betegnende for den tidlige koblingen mellom den private FNFB og de offentlige museene og institusjoner som universitetet.

FNFB hadde som målsetting ”at opspore, undersøge og vedligeholde Norske Fortidsmindesmærker, især sådanne, som oplyse Folkets Kunstfærdighed og Kunstsands i Fortiden, samt gjøre disse Gjenstande bekjendte for Almenheden ved Afbildinger og Beskrivelser.”⁶⁵ Foreningen hadde altså som formål ikke bare å finne og å ivareta kulturminnene, men også å gjøre kulturminnene kjent, og å bruke dem for å ”opplyse”, det vil si utdanne, folket. Foreningens stiftelse og virke kan således plasseres som et ledd i embetsmannsstandens moderniseringspolitikk, og de så på seg selv som ivaretager av oppgaver som var viktig for den norske nasjonale identiteten.⁶⁶ Foreningen var også en av de mange frivillige sammenslutningene som arbeidet for folkeopplysningen og nasjonal identitet i 1840-årene.⁶⁷

⁶¹ Ibid., s. 23.

⁶² Lidén 1991, ss. 29-31.

⁶³ Ibid. s.25.

⁶⁴ Simonsen 2005, s. 24, og i notene s. 24.

⁶⁵ Lidén 1991, s. 31.

⁶⁶ Simonsen 2005, s. 32.

⁶⁷ Dahl og Helseth 2006, s. 73.

FNFB var, som lignende samtidige foreninger, opprinnelig privat.⁶⁸ Den var dannet av opplyste borgere, med kongefamilien som beskytter, og foreningen fikk reist midler ved å appellere til private givere. Det som kom til å skille FNFB fra andre foreninger, var hvordan foreningen også fikk delegert offentlig ansvar, og etter hvert tildelt ”regulære statsmidler” til å oppfylle dette ansvaret.⁶⁹ Frem til 1859 ble FNFB drevet kun ved hjelp av private bidrag. Foreningen ønsket selv en tilknytning til det offentlige, både for å sikre bedre finansiering og for å kunne stille seg bak en offentlig autoritet i sitt virke.⁷⁰ I 1859 ble det bevilget en årlig sum fra Stortinget, som gikk til å lønne foreningens formann fra 1851, Nicolay Nicolaysen, i en inspektørstilling. Etter en ny bevilgning i 1866 fikk Nicolaysen betegnelsen *antikvar*.⁷¹

Hans Fredrik Dahl og Tore Helseth mener FNFB er et interessant og ”svært spesielt” fenomen i den norske kulturpolitikken, fordi den var plassert i et skjæringsfelt mellom offentlig og privat. Fra 1875 ble det vedtatt i Stortinget at Nicolaysen skulle ha et personlig lønnstillegg. Dette skulle knyttes til ham som person, også hvis han skulle gå av som foreningens sekretær. Han ble altså ansett som statens antikvar, mens FNFB ennå hadde status som en privat organisasjon. Som antikvar arbeidet Nicolaysen med offentlig autoritet i ryggen, og FNFB fungerte i praksis som et forvaltningsorgan. Årsaken til denne ”svært spesielle” koblingen ser ut til å ligge i Nicolaysens personlige virke og kontaktnett.⁷² Han kom fra det nasjonale gjenreisningsmiljøet i Bergen. Faren var kjøpmann, og han giftet seg i med Anne Thue Christie, søster av arkitekt Christian Christie.⁷³ I 1851 var han ansatt som kopist i Revisjonsdepartementet. Han hadde jevnlig kontakt med Kirkedepartementet i perioden han fungerte som antikvar, både på vegne av FNFB og som privatperson. Fra 1850 til 1894 utarbeidet han for eksempel ”Norske Stiftelser” utenom sitt virke for FNFB, etter forespørsel fra Kirkedepartementet.⁷⁴ Nicolaysen fikk også stor frihet til å utforme sitt arbeid som antikvar, og FNFBs arbeid som forvaltningsorgan. Han satt i antikvarstillingen fra 1860 til 1904, og fikk stor påvirkning på retningen fortidminnevernet i Norge hadde i denne perioden.⁷⁵

⁶⁸ Blant annet Folkeopplysningsselskapet og ulike yrkesforeninger.

⁶⁹ Dahl og Helseth 2006, s. 72.

⁷⁰ Simonsen 2005, s. 25 og Dahl og Helseth 2006, s. 75.

⁷¹ Ibid., s. 24.

⁷² Ibid., s. 32 og

⁷³ Solberg, Bergljot, http://www.snl.no/nbl_biografi/Nicolay_Nicolaysen/utdypning, 6.4.09.

⁷⁴ Samling af fundsatser, testamenter og gavebreve, samt historisk-statistiske efterretninger, vedkommende milde stiftelser i kongeriget Norge. Utgitt av C. Tønsbergs forlag, 1854.

⁷⁵ Lidén 1991, s. 41.

På terskelen til en ny tid

Nicolaysen hadde i hovedsak konsentrert sitt og FNFBs virke om arkeologiske utgravinger og levninger og gjenstander fra middelalderen. I 1890-årene var innholdet i begrepet ”verneverdig” i endring. En ny generasjon ønsket større fokus på bevaring og vern av bygninger, samtidig som de også hevdet et nytt syn på hvilke gjenstander og tidsepoker som var verneverdige.⁷⁶ Nicolaysen og hans generasjon var primært opptatt av middelalderen som historisk epoke, og arkeologiske utgravninger ble prioritert fremfor registreringsarbeider og bygningsvern. På FNFBs årsmøte i 1899 gjorde derfor den yngre generasjon et ”kupp”, omtalt på folkemunne som ”palassrevolusjonen”. Nicolaysen ble ikke gjenvalgt som formann og kretsen rundt arkitekt Herman Major Schirmer overtok ledelsen i Directionen. Schirmer var sønn av arkitekt Heinrich Ernst Schirmer og født inn i Kristianias embetselite. Han var fra 1873 lærer, senere overlærer, på Tegneskolen i Kristiania, og i 1913 ble han utnevnt til landets første Riksantikvar. Embetet beholdt han kun i noen måneder, da han døde kort tid etter utnevnelsen.⁷⁷

En annen av FNFBs ”nye” dominerende menn var den unge foreningssekretæren, kunsthistorikeren og fabrikkeier Harry Fett. Han var sekretær i FBFB fra 1899 til 1908.⁷⁸ 50 år senere påpekte en tilbakeskuende Fett i sin erindringsbok hvordan konflikten mellom to generasjoner forårsaket ”palassrevolusjonen”:

Ganske uforvarende var jeg kommet op i brennpunktet for de store arkeologiske kamper som fra århundreskiftet i årtier fremover rystet vort samfund. Stillingen og kampens alvor blev først efter hvert klar for mig. I virkeligheten var situasjonen forholdsvis enkel og liketil. En omlegning av Foreningens virksomhet var nødvendig. Aldersverdier var blitt vanskjøttet uten at virkelig energi var blitt satt inn i forsvaret. Derom kan der vanskelig diskuteres. [...] Aldersverdiens betydning forsto imidlertid en krets unge arkitekter, som i arkitekt Herman Major Schirmer hadde fått en leder. Det måtte her komme til en utløsning, og der trengtes fornyelse. Nicolaysen var [...] blitt en institusjon som nok kunde dø, men ikke overgi sig, enn si pensjoneres. Slik var det i det gamle Norge. Directionen supplerte sig selv, idet kun directionsmedlemmer møtte op på generalforsamlingene. Så kom plutselig Herman Schirmer op med noen unge arkitekter. Stor overraskelse, og enda større blev den da Nicolaysen i sitt 83. år ikke blev gjenvalgt som

⁷⁶ Simonsen 2005, s. 36.

⁷⁷ Bjerkek, Ole Petter, http://www.sn1.no/nbl_biografi/Herman_Schirmer/utdypning, 6.4.09.

⁷⁸ Myklebust, Dag, http://www.sn1.no/nbl_biografi/Harry_Fett/utdypning, 6.4.09.

medlem av direksjonen (som antikvar fungerte han til sitt 89. år). Istedet blev arkitektene Schirmer og Welhaven satt inn med arkitekt Sinding-Larsen som suppleant. Professor Rygh blev så valgt til formann istedenfor Nicolaysen.⁷⁹

Arkitekten Christian Christie betegnet det samme som et ”ungdomsopprør” fra ”de viltre begavelser’ fra Tegneskolen og Yngre Arkitekters Forening”.⁸⁰ Altså var det ikke bare et generasjonsopprør, men også et profesjonsopprør, i det den nye profesjonsgruppen kunsthistorikerne gjorde sitt inntog i fortidsminnevernet, samtidig som arkitektene var i ferd med å skille lag med ingeniørene. Maktkupperne var i tillegg til Schirmer og Fett blant annet godseier og grunnlegger av de Heibergske samlinger Gert Heiberg, grunnlegger av de Sandvigske samlingene på Maihaugen på Lillehammer Anders Sandvig og arkeolog og professor ved Bergens Museum Haakon Shetelig. Dette er alle personer som senere kom til å dominere Akershusaken. Til forskjell fra sine forgjengere i FNFBs Direction var disse ”kuppmakerne” ikke først og fremst embetsmenn, men universitetsmenn, museumsmenn og arkitekter.

Til tross for at embetsmennenes makthegemoni falt i 1884, tok det noen år før tilsvarende skjedde i FNFB. Siden FNFB var et tidstypisk uttrykk for embetsmannstaten, var det heller kanskje ikke så merkelig. Etter ”palassrevolusjonen” førte den nye generasjonen sin tids ideer over i driften av FNFB, noe som ledet til en del endringer i foreningens virksomhet. Den nye kretsen, med Schirmer som ledende kraft, penset foreningenes oppgaver i større grad over fra arkeologiske utgravinger mot utforskning og vern av det de kalte den nasjonale bygningskulturen. Det ble foretatt en rekke oppmålingsreiser rundt om i landet, og foreningen la større vekt på innrapportering av reparasjoner og endringer som ble utført på kirkebygninger. Det ble også påbegynt en kirkeregistrering for å få bedre oversikt over de bygningene og kulturminnene som i følge loven av 1897 skulle vernes.

I følge Mie Berg Simonsen førte uroen og lederskiftet til at ”FNFBs stilling i skjæringspunktet mellom det private og det offentlige” kom opp i Stortinget, siden ”lovene var gammeldagse og direksjonen selvsupplerende og enerådende”. Stortingspresident Carl Berner henstilte om at det burde lages mer tidsmessige lover og foreningen burde drives mer hensiktsmessig.⁸¹ Noe som førte til at det ble vedtatt at Kirkedepartementet skulle oppnevne

⁷⁹ H. Fett 1949: På kulturvernets veier. Erindringer. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1949, s. 156.

⁸⁰ Simonsen 2005, s. 37.

⁸¹ Simonsen 2005, s. 37.

en representant i Directionen, og i 1905 ble ”Lov om fredning og bevaring av fortidslevninger” vedtatt. Loven forbød utføring av løse fortidsminner fra landet og fredet automatisk faste fortidslevninger fra oldtid og middelalder.⁸² Bygninger eid av privatpersoner ble unntatt fra loven. Samtidig ble det offentlige, mot en erstatning, gitt rett til å undersøke, vedlikeholde og istandsette fortidsminner. Alle arbeider som berørte fortidslevningene måtte rapporteres på forhånd.⁸³ Med dette var alle oldtidslevninger og bygninger fra middelalderen sikret status som verneverdige historiske monumenter.⁸⁴

Vi har nå sett hvordan FNFB ble dannet av embetsmannsregimets kunstnere og akademikere, og hvordan FNFB utgjorde en del av den nasjonalromantiske embetskulturen på midten av 1800-tallet. Videre har vi sett at denne kulturen, med et fortidsminnevern som vektla arkeologiske utgravninger og middelalderen, var i ferd med å endre seg etter at embetsmannsstaten falt: nye profesjoner, og da spesielt arkitektene og kunsthistorikerne, ønsket et fortidsminnevern som i større grad rettet seg mot vern av historiske bygninger, og som også rettet seg mot etterreformatoriske levninger. Vi har også sett at FNFB hadde en noe spesiell status i skjæringspunktet mellom det offentlige og det private, men at organisasjonen stadig ble mer ”offentlig” frem mot 1905, da Stortinget vedtok en lov som sikret alle verneverdige historiske monumenter. Vi skal nå se hvilken status Akershus slott hadde i perioden.

Akershus slott som Riksarkiv?

Etter stavkirkene var det i første omgang Domkirken i Trondhjem som sto på FNFBs liste over historiske monumenter som behøvde restaurering. Domkirken hadde status som det største nasjonalhistoriske minnesmerke, i det den var det største symbolet på hva Norge en gang hadde vært i middelalderen. Siden kirken også var den offisielle kroningskirken i Norge, hadde staten nødvendigvis et visst ansvar for kirkens tilstand. I 1845 bevilget Stortinget en sum til reparasjonsarbeider, da det var blitt kjent at deler av kirken var i dårlig forfatning. Etter at arkitekt Herman Schirmer hadde utarbeidet en mer omfattende gjenreisningsplan, vedtok Stortinget i 1854 å bevilge en årlig sum til arbeider i kirken i budsjett-terminen 1854-1857.⁸⁵

⁸² Det hadde allerede i 1870 vært snakk om en slik lov i Foreningen, men arbeidet for en lov ble stoppet av Nicolaysen siden det ville være en for stor inngrepen i den private eiendomsrett. Lidén 1991, s. 57.

⁸³ Lidén 1991, ss. 59-63.

⁸⁴ Kirkene var beskyttet under loven om kirker og kirkegårder fra 1897.

⁸⁵ Simonsen 2005, s. 45.

Arbeidene ved ”den gamle Kongehall i Bergen” tok til på en lignende måte, men FNFB hadde større vanskeligheter med å overbevise staten om at den burde finansiere en gjenreisning. Bygget ble brukt som militært kornlager da Dahl i 1841 inviterte til en restaurering, men oppslutningen var så dårlig at det hele ble skrinlagt.⁸⁶ I 1871 ble det klart at Armédepartementet ikke lenger ønsket å bruke bygningen, samtidig var murene i så dårlig forfatning at taket holdt på å falle ned. I en kongelig resolusjon av 1873 fikk FNFB derfor tillatelse til å restaurere bygningen. I 1877 fikk Christian Christie i oppdrag av FNFBs Bergensfilial å utarbeide planer for en gjenoppbygging av Haakonshallen, og den sto ferdig etter disse planene i 1895.⁸⁷

Mens det gjennom andre halvdel av 1800-tallet eksisterte ideer om gjenoppbygging av de to historiske minnesmerkene Domkirken i Trondhjem og Kongehallen i Bergen, forelå det ingen planer om gjenoppbygging eller istandsettelse av Akershus. Bortsett fra Nordfløyen som siden 1660 hadde vært en militær bygning, hørte slottet i 1801 administrativt inn under sivil administrasjon.⁸⁸ Gjennom 1800-tallet ble det nedsatt flere komiteer som skulle vurdere festningens skjebne.⁸⁹ Militæretaten ønsket å benytte festningen til militære formål, og vurderte både anleggets egnethet som hoveddepot og ulike befestningsalternativer. I den fjerde kommisjonens forslag av 1876 ble Akershus for første gang omtalt som ”et historisk Mindesmærke”.⁹⁰

En gjenoppbygging av Akershus slott ble først aktuelt i 1895, da Riksarkivet behøvde nye lokaler. Det var ikke lenger plass til institusjonen i den nye Stortingsbygningen, og Riksarkivar og historiker Michael Birkeland fremmet forslag om utredning av tomter som

⁸⁶ Lidén 1991, s. 30.

⁸⁷ Lidén 2005: *Nicolay Nicolaysen. Et blad av norsk kulturminneverns historie*. Abstrakt forlag AS, Otta, s. 141.

⁸⁸ Myklebust 1979, s. 219.

⁸⁹ Den første militære komiteen som ble nedsatt (1836) konkluderte med at Akershus burde beholdes som militært anlegg, noe som førte til at resolusjonen om salget av nedre festningsanlegg ble opphevet (9.1.1843 i Kgl.res.). I 1854 ble 1ste Akershuskommisjon nedsatt, de konkluderte 27.7.1855 derimot med at Akershus ikke skulle opprettholdes som forsvarsverk. 3.3.1856 ble festningen opphevet som militært anlegg ved en kgl.res., men området og bygningene skulle fortsatt brukes av militæretaten. I 1855 ble det nedsatt en kommisjon kalt Reguleringskommisjonene. De skulle undersøke bygningenes tilstand og i 1856 foreslo de en del endringer på nedre festningsområde, samt at slottet fortsatt skulle vedlikeholdes. Myklebust 1979, ss. 10-11.

⁹⁰ Kommisjonene kom frem til at salg av nedre festningsområde burde frarådes, men mente derimot at deler av terrenget langs festningsstranden kunne selges. Fra ”Indstilling fra den under 15de mai 1876 nedsatte Kommission ...”, hos Myklebust 1979, s. 12 i fotnotene.

kunne egne seg som lokaler for Riksarkivet.⁹¹ I et brev til Det Kongelige Kirke- og Undervisningsdepartementet (heretter omtalt som KUD) foreslo han ”Fæstningens Territorium”, det astronomiske Observatorium og ”Bodsfængslets Tomter” som tre mulige alternativer.⁹² KUD ba om at tomtespørsmålet burde utredes av en av riksarkivets embetsmenn, i samarbeid med Statens bygningsinspektør.⁹³ Birkeland foreslo i sitt svarbrev at Riksarkivets nye lokaler kunne kombineres med en restaurering av Akershus slott, på tross av at en slik løsning medførte at det ville ta tid å sette i stand Akershus. Han anbefalte også at en yngre arkivmann, arkivmektig Henrik Huitfeldt-Kaas, skulle fungere som Riksarkivets utsending i den departementsoppnevnte komiteen.⁹⁴ KUD ba bygningsinspektør Adolf Schirmer og Huitfeldt-Kaas om å tre sammen i en utredningskomité, senere supplert med ingeniørkaptein Hartvig Munthe.⁹⁵ Samtidig fikk arkitekt Andreas Blix i oppdrag å legge frem et forslag til gjenreisning av slottet.⁹⁶

Andreas Blix, Den første Akershusarkitekten

Andreas Blix vokste opp i embetsstanden i Fredriksvern (Stavern). Foreldrene befant seg i øvre middelsjiktet innen embetsstanden. Faren, auditør John Gill Blix, var militær tjenestemann, og morfaren var tollkasserer.⁹⁷ Blix utdannet seg til arkitekt og ingeniør i Hannover, og studerte under den berømte professor Conrad Wilhelm Hase. Da han kom tilbake til Norge, arbeidet han ved Kanalvæsenet og på Stadsingeniørens kontor i Bergen, før han ble ansatt ved Jernbanen. Han mest kjente byggverker som arkitekt var de to hotellene Fleischers på Voss (1887–88), og Mundal i Fjærland i Sogn (1893). I 1880 ble han leder for restaureringsarbeidene ved Domkirken i Bergen og Haakonshallen, der han utviklet en ny bygningsarkeologisk metode. Metoden innebar å studere de originale bygningsrester etter som arbeidet ved en historisk bygning skred frem. Studiene ville dermed kontinuerlig gi ny informasjon om hvordan det originale byggverket hadde sett ut.⁹⁸ Blix var altså en kjent skikkelse i FNFB og i arkitektmiljøet i Norge.

⁹¹ Statsanliggender i Norge vokste stadig mot århundreskiftet, og både Riksarkivet og Stortinget behøvde større plass. Blant statens eiendommer i nærheten av Christiania.

⁹² Brev til KUD 02.01-1895, Rigsarkivets kopibok 13, nr. (423) 2. Trykket i St. Prp. Nr. 1-1895, Hovedpost IV, kap. 10.

⁹³ Brev til Rigsarkivaren 11.06-1895, KUDs A-kontors kopibok 1895-1, Nr. 1037, J.Nr. 3776-A92 og 36-A95.

⁹⁴ Brev til KUD 08.11-1896, Rigsarkivets kopibok 13, Nr. 521, J.Nr. 357/95.

⁹⁵ Brev til Rigsarkivet og til Schirmer 24.11-1895, KUDs A-kontors kopibok 1895-2. 3289-A95.

⁹⁶ Korrespondanse mellom de aktuelle parter, Rigsarkivets kopibok 14, 1896, No 2 og 17 og KUDs A-kontors kopibok 1896-1, Nr. Det er litt uklarerhet når det gjelder de eksakte forholdene som gjorde at nettopp Blix fikk dette oppdraget.

⁹⁷ Losnegård og Losnegård 2001: *Peter Andreas Blix. I strid for vern og vekst*. Selja Forlag as og Skald as, s. 29.

⁹⁸ Myklebust, Dag, http://www.sn1.no/nbl_biografi/Peter_Blix/utdypning, 7.4.09.

29. mai 1896 sendte den 65 år gamle Blix 13 blad tegninger og et følgebrev til Statsraad Jakob Sverdrup, samt en anmodning om å få fortsette de historiske undersøkelsene av Akershus.⁹⁹ Tegningene viste tre ulike restaureringsforslag for slottet. Det ene forslaget tok sikte på å innrede de eksisterende bygningene uten å forandre for mye på bygningene og slottets daværende utseende.¹⁰⁰ Det andre forslaget innebar en restaurering med tilbakeføring til Christian IVs slott, dvs. slik Blix mente slottet må ha sett ut etter ombyggingene til et renessanseslott på 1630-tallet.¹⁰¹ Tredje forslaget var utkast til en restaurering med tilbakeføring til en 1500-talls stil, dvs. Christian IIs og Christian IIIs tid.¹⁰²

Departementet tok i første omgang stilling til hvor vidt det var behov for videre historiske undersøkelser, og ba stortingets Budgettkomité om en bevilgning.¹⁰³ Bevilgningen på kroner 2000 ”Til Forberedelse af en Plan for Restaurering af Akershus Slot og Rigsarkivets Flytning [...]” ble deretter gitt etter vedtak i Stortinget.¹⁰⁴ Etter vanlig prosedyre ba KUD FNFBs Direction om råd om hvordan bevilgningen skulle benyttes.¹⁰⁵ Directionen, bestående av Direktør Nicolaysen, historiker og arkeolog Oluf Rygh, Huitfeldt-Kaas, arkitekt Henrik Thrap-Meyer og arkitekt Johan Meyer, svarte at foreningen ikke hadde gjort seg opp noen mening om saken, men at undersøkelsene på slottet burde fortsette.¹⁰⁶ Blix ble bedt om å overta ledelsen av undersøkelsene, noe han takket ja til. Året etter fulgte Blix opp med å sende inn en undersøkelsesrapport til departementet, etterfulgt av to historiske rekonstruksjonsutkast og to reviderte gjenreisingsforslag.¹⁰⁷

⁹⁹ Brev fra Blix til stasraad Sverdrup 29.05-1896. Følgebrevet ble innledet med ”I det jeg herved oversender de forønskede Tegninger vedkommende Rigsarkivets Installering paa Akershus [...]Brev fra Blix til KUD og stastråd Sverdrup i KUDs arkiv, Kirke-Dept. A.J.Nr. 31.05-1896.

¹⁰⁰ Her var det en plan over 1. etasjens kontorer, lesesal og arkiver, kjelleretasjen inndelt i 11 000 meter ”Reollængder” og kontorer i andreetasjen. Det eneste nybygget som var med i planene var en vaktmesterleilighet, plassert mellom ruinene av Vågehalsen og Nordfløyen. Myklebust 1979, s. 44.

¹⁰¹ Planene inneholdt en grunnplante tegning samt skisse av slottsanleggets sydside, vestsida og østsida. Slottets nordfløy har i siste blad fått en mer inngående inndeling i etasjer og tegnet med langsiden både fra syd og nord, samt tversiden også fra øst og vest. Myklebust mener utkastet er basert på Philip de Langes oppmålinger fra 1735 og Coenings malerier fra rundt 1700.

¹⁰² Her var grunnplan for alle slottets bygninger og de forskjellige etasjene, samt skisser av øst-, vest- og sydfasadene. Fremkommer i brev fra Blix til statsraad Sverdrup 29.05-1896.

¹⁰³ Bev til Stortingets Budgettkomité 04.06-1896 i KUDs A-kontors kopibok 1896, Nr. 959, J. Nr. 1862-A96.

¹⁰⁴ Indst.S.Nr. 190-1896, behandlet i Stortinget 6. juli 1896.

¹⁰⁵ Brev til Fortidminneforeningen 11.09-1896, KUDs A-kontors kopibok 1896-2, J.Nr. 2506-A96.

¹⁰⁶ FNFBs årsberetning i FNFBs Årbok for 1896, s. 153 og brev til KUD 19.9.1896, i KUDs arkiv.

¹⁰⁷ Brev til Blix 16.10-1896, KUDs A-kontors kopibok 1896-2, J.Nr. 2923-A96. Brev fra Blix til KUD 05.04-1897, Kirke-Dept. A.J.Nr. 0996 i legg ”Angaaende Restauration af Akershus Slot 1896-97”. Der han listet opp syv punkter med forslag til hvilke undersøkelser han mente burde utføres på slottet

Rekonstruksjon og enhet-i-stilprinsippet

Frem til 1830 hadde den foretrukne restaureringspraksisen fulgt ideen om ”minimal intervention”. Fra 1830-årene var den rådende strategien i Europa for gjenoppbygging av et historisk monument det som senere har blitt kalt *rekonstruksjons-* og *enhet-i-stilprinsippet*. Prinsippet ble utarbeidet av den franske arkitekten Viollet-le-Duc, og innebar at bygninger skulle *tilbakeføres* til en tidligere tids stadium, helst til da bygningen var ny, og dermed på sitt største og mektigste. Viollet-le-Duc var tilhenger av den gotiske stilen, og han utarbeidet også en metode som vitenskapelig *rekonstruerte* den gotiske bygningsstilen. Denne metoden benyttet han i sine arbeider ved en rekke kjente middelaldermonumenter i Frankrike, blant disse katedralene i St.-Denis, Amiens, Reims og Vézelay, Saint Chapelle og Notre Dame de Paris i Paris, Pierrefonds, og de middelalderlige befestningene i Carcassonne. Viollet-le-Duc anså en bygnings struktur og sjel som ubrytelig sammenhengende med bygningens arkitektoniske stil. Arkitektoniske former var altså en logisk konsekvens av strukturelle prinsipper, og ulike stiler fulgte forskjellige logiske prinsipper. Viollet-le-Duc var derfor imot å blande to ulike (tidstypiske) stiler i ett og samme byggverk. Han anså i så måte bygningens helhetlige stil og bygningens ”originalité” som viktigere enn å ivareta det originale materialet i bygningen. Han foretrakk også at bygningen beholdt denne enhetlige stilen, selv om ikke det kunne dokumenteres at det var akkurat slik den hadde sett ut. Arkitektens jobb var da å finne analogier i lignende bygninger og inkorporere analogiene i sin restaurering. En slik restaureringsprosess innebar at hver bygning og bygningsdel i både stil og struktur skulle gjenoppbygges i sin egen karakteristiske tids stiluttrykk. Forut for enhver restaurering måtte derfor byggverket studeres nøye, slik at alt ved bygningens gamle stil og struktur kunne nedtegnes og brukes i rekonstruksjonen.

De store restaureringsarbeidene som ble gjort i Norge, som i resten av Europa, gjennom 1800-tallet, bar også preg av Viollet-le-Ducs prinsipper. På kontinentet og i England ble spesielt middelaldermonumenter restaurert i stor skala. I Norge var det snakk om ganske få, nemlig Trondhjem domkirke, Bergen domkirke, Stavanger domkirke og Haakonshallen i Bergen. Nicolay Nicolaysen, som Kirkedepartementets antikvar, fungerte som rådgiver for alle disse gjenoppbyggingene, og han hadde derfor stor innflytelse på hvilke planer som ble godkjent og på hvordan arbeidene ble utført.¹⁰⁸ Nicolaysen var preget av de synspunkter som tidens ledende restaureringsarkitekter, det vil si Viollet-le-Duc i Frankrike og Sir Gilbert Scott i

¹⁰⁸ Lidén 1991, s. 49.

England, gjorde seg til talsmenn for.¹⁰⁹ Han var likevel skeptisk til å tilbakeføre en bygning til en bestemt stilfase i de tilfellene det ikke var helt nødvendig.

Ved restaureringen av Domkirken i Trondheim ga Nicolaysen arkitekt Christie beskjed om å beholde det som var mulig av de originale delene av bygningen. Christie lyktes derimot med å overbevise Nicolaysen om at det var nødvendig å gjenreise langhuset i kirken, til tross for at det nesten var forsvunnet. I Stavanger Domkirke og i Bergen Domkirke var nye tilføyelser uunngåelig, på grunn av bygningens dårlige tilstand. I Stavanger tok likevel Nicolaysen avstand fra deler av arkitekten Wilhelm von Hannos planer, og han sørget for at restaureringen ble gjennomført på en mindre rekonstruerende måte enn det von Hanno hadde lagt opp til. I Bergen Domkirke ble de etterreformatoriske delene ”gotisert’ etter enhet-i-stilprinsippet, mens bevarte middelalderdetaljer ble omhyggelig istandsatt”.¹¹⁰ Utførende arkitekt Christie var likevel ikke opptatt av å gjenskape den opprinnelige romutformingen, men skapte et kirkerom som samsvarte med samtidens krav til en evangelisk-luthersk kirke. Ved restaureringen av Haakonshallen i Bergen ble det derimot ikke tatt hensyn til hvordan gjenoppbyggingen best mulig kunne tilpasses en tidsmessig bruk av bygningen. Etter Christies planer, og under ledelse av arkitekt Blix, ble den typiske middelalderhallen forsøkt gjenskapt etter strenge bygningsarkeologiske prinsipper, i tråd med Viollet-le-Ducs rekonstruksjonsprinsipp. Resultatet ble imidlertid regnet som lite heldig allerede da bygningen sto ferdig.¹¹¹

Selv om Haakonshallen ble regnet som mislykket fordi den var for rekonstruert, var restaureringer etter rekonstruksjons- og enhet-i-stilprinsippet de dominerende også i Norge, i siste halvdel av 1800-tallet. På tross av at det var en franskmann som regnes som opphavet til enhet-i-stilprinsippet, kom middelalder- og gotikkfasinasjonen likevel til Norge via Tyskland. De nevnte arkitektene Christie og von Hanno hadde sin utdannelse fra Tyskland, og det samme hadde Blix. Christie og Blix studerte dessuten begge ved den Polytekniske skolen i Hannover, under professor Hase. Hase var kjent for å være tilhenger av å bruke middelalderens gotiske stil som grunnlag for arkitekturen, også for datidens nybygg.¹¹² Von Hanno og Blix tilhørte en generasjon arkitekter som senere har blitt kalt

¹⁰⁹ Ibid., s. 49.

¹¹⁰ Her også av Christian Christie. Ibid., s. 52.

¹¹¹ Gerhard Munthe sto for utsmykkingene av det indre rommet. Ibid., ss. 50-53.

¹¹² Han var opptatt av det han kalte ”sannhetskravet”, der bygningens eksteriør skulle avspeile den indre oppbyggingen og planløsningen. Han mente også at de ”nye” materialene som gips, støpjern og stukk var juks, og sverget til upusset teglstein. Losnegård og Losnegård 2001, s.44.

”annengenerasjonsarkitektene”.¹¹³ De var alle født rundt 1870, og hadde sin utdannelse hovedsakelig fra Tyskland, og de fleste studerte under Hase. Blant hans elever var også Paul Due, Johann Adolph Fischer, Waldemar Hansteen, Bernhard Steckmest, Halvor E. Heyerdahl, Conrad Fredrik von der Lippe og Henrik Thrap-Meyer.

I 1886 ble det ytret i Aftenposten at det naturligste utgangspunkt for en rekonstruksjon av Akershus måtte bli 1600-tallet.¹¹⁴ Skrivelsen var underskrevet med Y.N, og det var høyst sannsynlig historikeren Yngvar Nielsen som sto bak.¹¹⁵ Da Blix sendte inn sine to reviderte restaureringsforslag, var det altså allerede noen som hadde en formening om hvilken tidsperiode en rekonstruksjon av Akershus burde ta utgangspunkt i.¹¹⁶ Blix’ ene forslaget var basert på 1500-tallet, det vil si en senmiddelalderstil, mens det andre var basert på 1600-tallet og bar preg av renessansestil. I følgebrevet til statsråd Sverdrup ga Blix uttrykk for at han mente en restaurering til Christian IVs tid ikke var heldig, og at det ”fornuftsvis” ikke kunne bli snakk om å velge noen annen tidsperiode for utførelsen enn 1500-tallet. Dette begrunnet han med at det var på 1500-tallet borgen var på sitt største i utstrekning, og det var da byggverket sto som ”Landets bedste Repræsentant for vor ældre traditionelle Militaire-Arkitektur”. Blix argumenterte også for dette i sin publikasjon ”Et Udkast...”, der han hevdet at borgen hadde sin største ”Bebyggelse og Mægtighet” ved midten av 1500-tallet, mens endringene på 1600-tallet ikke bare førte til at borgens bebyggede areal ble betraktelig mindre, men også til en nedbrytning av ”de gamle, mægtige Taarnbygninger”.¹¹⁷ En

¹¹³ I motsetning til ”førstegenerasjonsarkitektene”, ”ikke-norskfødte” arkitekter, som virket i Norge på midten av 1800-tallet. Linstow, Grosch og G.A. Bull er de mest kjente.

¹¹⁴ Aftenposten 5.1.1886.

¹¹⁵ Myklebust mener professor Yngvar Nielsen sto bak artiklene og viser til likhet med Niensens senere publiseringer og meninger, spesielt til Niensens og Alf Colletts artikkelserie i Skilling-Magazin ”Billeder fra det gamle Kristiania” 3 år senere, i 1889 og Niensens artikkel i Norsk Idrætsblads julenr. 1899. Myklebust 1979, s. 18.

¹¹⁶ Brev til KUD 05.04-1897, Kirke-Dept. A.J.Nr. 0996 i legg ”Angaaende Restauration af Akershus Slot 1896-97”. Disse publiserte han senere i to plansjeverk: ”Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot” og det mer omfattende *Akershus*. Sistnevnte verk omfattet 45 plansjer. Det inneholdt blant annet beskrivelser og tegninger av slottet slik det så ut i 1895-96 og tre ulike historiske rekonstruksjonsutkast. Den første rekonstruksjon skulle forestille Håkon Vs Akershus, ca.1290. Den andre rekonstruksjonen skulle forestille Håkon VIs borg, dvs. Akershus anno ca. 1380. Blix’ tredje rekonstruksjon forestilte anlegget slik det var 1513-1558 under de to Christian’ene. Av de to restaureringsforslagene lignet det ene på restaureringsforslaget fra året før, og var muligens basert på Blix rekonstruksjonsutkast fra Christian II og IIIs tid (1513 til 1559). Forslaget fra 1897 hadde likevel iøynefallende forskjeller fra forslaget fra 1896. Det eldste forslaget hadde ikke noe dominerende hovedtårn, men derimot et høyt tårn i Sydfløyen, et tårn i Nordfløyen og hovedinngang gjennom det gamle ytre porttårnet, Jomfrutårnet. På forslaget fra 1897 hadde slottet derimot et gjenreist midtre hovedtårn, Vågehalsen, og inngangen gjennom Nordfløyen (som åpnet i 1648) er beholdt. P. Blix 1898 og P. Blix 1898.

¹¹⁷ I *Akershus* presenterte han en utregning av det totale arealet borgen har hatt i de forskjellige århundrene. Håkon Vs borg hadde i følge denne et areal på 9081 kvadratfot, Håkon IVs borg 15860, Christian IIs og -IIIs borg 25301, mens Christian IVs borg hadde 22376. ”Siden Christian IVs Demoleringer er, ned gjennom Tiderne,

nedbrytning som berøvet ”Slottet dets eldste, beste og største pryd, nemlig den traditionelle og eiendommelige Militair-Arkitekturen som i 400 år hadde vært slottets stolthet”.¹¹⁸ Blix ønsket altså å restaurere Akershus tilbake til 1500-tallet, i det han så 1500-tallet som Akershus’ storhetstid, og dermed det beste utgangspunktet for en restaurering etter rekonstruksjonsprinsippet, det vil si en ”Mæktighets og Glands-forestilling”. Dette kommer også tydelig frem konklusjon i tillegget til Blix’ andre publikasjon *Akershus*:

Men bortset fra mulige Feiltagelser ved Gjenreisningsforslagets Detailler tør det vel neppe bestrides, at ligesaa sikkert som 1600 Tallet ikke kan gjengive os den tidligere saa stolte Borg, ligesaa sikkert vil 1500 Tallets 1ste Halvdel kunne give os Slottsborge fuldt gjenreist med alle dens ældre Bygværker i dens tidligere største Glands og Mægtighed.¹¹⁹

Blix stilte heller aldri spørsmål ved nedrivning av de daværende ettermiddelalderlige bygningene.¹²⁰ Han argumenterte for eksempel mot et konkurrerende 1600-tallsforslag ved å hevde at det fantes sikrere kilder til hvordan borgens utseende var på 1500-tallet, enn det gjorde til borgens utseende på 1600-tallet. Blix’ restaureringsutkast, spesielt det siste fra 1897, viste en noe ”eventyrlig” middelalderborg. Det er også en ganske stor endring i borgens utseende fra Blix’ restaureringsforslag av 1500-tallsborgen av 1896, og til et nytt forslag som han sendte inn 1897. Sistnevnte viste en større vektlegging av den helhetlige middelalderborgen, med det dominerende Vågehalstårnet i sentrum.

Blix var, liksom sine medarkitekter fra siste halvdel av 1800-tallets arkitektgenerasjon, fasinert av gotikken, noe blant annet hans tallrike tegninger med motiver fra middelalderen viser.¹²¹ Man kan også ane en viss opptatthet av typisk gotiskpregede tårn, når en ser på Blix’ tegninger og arkitektoniske arbeider generelt. Blix’ villaer i Bergen fra 1870-tallet bærer preg av en tidlig sveitserstil, med spisse gavler, verandaer og karnapper. Christis Krybbe skole i Bergen ble i 1874 etter Blix tegninger omformet til nygotisk stil, med pusset fasade.¹²² Brannstasjonen i Bergen fikk også en nygotisk fasade med et rundt tårn på midten av bygget,

det Bebyggede Areale yderligere forminded med 11245 Kvadratfod, saa at 1895 det bebyggede Slottsareal kun er 11131 Kvadratfod, mod de 25301 Kvadratfod i 1550”. P. Blix 1898: *Akershus*, s. 1.

¹¹⁸ P. Blix 1898: ”Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot”, s. 1.

¹¹⁹ P. Blix 1898: *Akershus*, s. 25.

¹²⁰ Myklebust mener Blix må ha hatt kjennskap til Viollet-le-Ducs arbeider siden Blix i artikkelen ”Strøtanker med pennetegninger” i *Teknisk Ukeblad* 1894, nr. 32 s. 265-266, ”filosoferer” over Viollet-le-Ducs ”fleur de lis”-motiv. Myklebust 1979, s. 288.

¹²¹ Losnegård og Losnegård 2001, s. 64.

¹²² Losnegård og Losnegård 2001, s. 72.

etter Blix tegninger.¹²³ De mange stasjonsbygninger Blix bygget under sin tid som jernbanearkitekt er bygget i sveitserstil, med ”middelalderpreg”. I de store byene (Moss, Fredrikstad, Sarpsborg og Halden) ble Blix’ stasjonsbygninger kalt ”middelalderborger”, oppført i pusset tegl med romantisk stil og gavt med tårn.¹²⁴ Da Haakonshallen i Bergen skulle restaureres etter Christie sine tegninger var det viktig å finne en arkitekt ”der var tilstrækkelig inde i den gotiske stil”.¹²⁵ Blix fikk jobben. I 1889 sto Fleischers hotell på Voss ferdig etter Blix tegninger. Hotellet hadde fra før av ark og veranda i begge etasjer og takrytter og spir, inspirert av sveitserstilen. Blix videreførte middelalderpreget ved å tilføre hotellet ytterligere tårn og spir og flere større og mindre arker og verandaer. Likeså ga Blix Hotell Mundal i Fjærland i Sogn fra 1891, et nygotisk preg.¹²⁶ Det er liten tvil om at Blix var svak for den gotiske middelalderstilen. Hans rekonstruksjoner av middelalderborgen Akershus og av borgene på Valdisholm og Stensholmen er påfallende like, med ”høye og steile tak”.

I sitt følgebrev til statstråden i 1896 skrev Blix at Akershus slott etter hans mening ikke ville tilfredsstille de ”moderne” krav et Riksarkiv vil ha behov for i sine lokaler, med tanke på bekvemmelighet og lys.¹²⁷ Det er mulig Blix aldri egentlig ønsket et Riksarkiv på Akershus. Myklebust hevder Blix trolig ikke ville ”låse” en plan om riksarkiv til Akershus, da han ønsket å ha tilgang til de eksisterende bygningene for videre historiske undersøkelser, uavhengig om det ble riksarkiv eller ikke.¹²⁸

Dette avsnittet har vist hvordan de historiske monumentene fra middelalderen ble restaurert etter rekonstruksjon- og enhet-i-stilprinsippet på 1800-tallet. I Norge gjaldt det først og fremst Domkirken i Trondhjem og Haakonshallen i Bergen. En norsk arkitektgenerasjon, annengenerasjonsarkitektene, var utdannet i Tyskland, og hentet inspirasjon fra middelalderfascinasjonen der. Videre har avsnittet vist at en restaurering av Akershus primært var knyttet opp til å bruke bygningene som Riksarkiv, og at arkitekten som tegnet det første restaureringsutkastet var påvirket av rekonstruksjonstanken, idet ha leverte to

¹²³ Ibid. s. 126.

¹²⁴ Ibid. s. 96.

¹²⁵ Ibid., s. 118.

¹²⁶ Ibid., s. 132.

¹²⁷ Brev fra Blix til Statsråd Sverdrup 29.5.1896, KUDs arkiv, Kirke-Dept. A.J.Nr. 1862. i legg ”Angaaende Restauration af Akershus Slot 1896-97”.

¹²⁸ Myklebust 1979, s. 44.

restaureringsutkast, ett basert på 1500-tallet og ett på 1600-tallet. Neste avsnitt vil blant annet vise hvordan dette forslaget ble tatt i mot av de som skulle vurdere dem.

Uenighet blant de fagkyndige

Blix' forslag av 1896 til innredning av Riksarkiv på Akershus ble vurdert av den departementsgodkjente komiteen bestående av Huitfeldt-Kaas, Schirmer og Munthe.¹²⁹ De hadde i første omgang ingen innvendinger mot å flytte arkivet til Akershus. Huitfeldt-Kaas ønsket restaurering til Christian IVs tid, mens Schirmer ville avgjøre om stilspørsmålet til de arkeologiske undersøkelsene var foretatt.¹³⁰ Huitfeldt-Kaas hadde nettopp blitt konstituert som Riksarkivar og var muligens opptatt av å finne en snarlig løsning for Riksarkivets plassbehov. Han begrunnet sitt standpunkt ved å peke på at "vesentlige deler" fra Christian IVs slott sto igjen, at man hadde større kunnskap om hvordan anlegget så ut på 1600-tallet fordi det fantes flere avbildninger fra den tiden og at en tilbakeføring til 1500-tallet ville medføre riving av eksisterende bygninger.¹³¹ Schirmer var arkitekt og interessert i arkitekturhistorie. Det er derfor heller ikke påfallende at han ønsket mer informasjon om slottets faktiske historiske forhold før han uttalte seg om valg av tidsepoke. Dette blir selvfølgelig kun spekulasjoner etter som ingen av de to nevnte hvilke tanker som ligger bak deres beslutninger. Uansett hadde ingen innvendinger mot en rekonstruksjon. Jeg finner ikke det spesielt iøynefallende, ettersom rekonstruksjonsprinsippet var det prinsippet som var vanlig å følge ved en istandsettelse av en historisk bygning i Norge.

Blix' andre forslag ble derimot behandlet av en annen bedømmelseskommité. KUD ba FNFB foreslå medlemmer med historisk, antikvarisk og arkitektonisk kompetanse til en komité.¹³² FNFB foreslo den da nylig konstituerte riksarkivar Huitfeldt-Kaas, FNFBs formann Nicolaysen, arkitekt Thrap-Meyer og historikerne Gustav Storm og Yngvar Nielsen.¹³³ Komiteen skulle, med Blix som "bisidder", komme frem til en avgjørelse om hvorvidt et gjenreist Akershus etter Blix' forslag ville egne seg som Riksarkiv. Komiteen gikk i sin

¹²⁹ Brev til Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas 4.6.1896, KUD's A-kontors kopibok 1896 nr. 958. i legg "Angaaende Restauration af Akershus Slot 1896-97".

¹³⁰ Uttalelsene er trykket i St.meld. nr. 1-1899/1900 s. 2-4 og finnes håndskrevet i KUDs arkiv.

¹³¹ St. medd. nr. 1, 1899/1900, s. 2.

¹³² Brev til Nicolaysen 05.06-1897, KUD J. Nr. 1513-A97, i legg "Angaaende Restauration af Akershus Slot 1896-97".

¹³³ Brev til FNFB 25.9.1897, KUD J.Nr. 1477-A97, i legg "Angaaende Restauration af Akershus Slot 1896-97".

uttalelse mot Blix' 1500-tallsrekonstruksjon, men derimot for en 1600-tallsrekonstruksjon. Samtidig frarådet de et nytt riksarkiv på Akershus.¹³⁴

Dette er et eksempel på hvordan FNFB, som fortsatt var en privat organisasjon, fungerte som statens forvaltningsorgan. Det er også et eksempel på at FNFBs ledende menn fungerte som halvoffentlige rådgivere i departementsoppnevnte komiteer. Huitfeldt-Kaas var i tillegg til å være riksantikvar også historiker, og han var av gammel adelsslekt, som på 1800-tallet utgjorde en ledende del av embetsstanden i Kristiania.¹³⁵ Thrap-Meyer fungerte som Kirkedepartementets bygningskonsulent i mange år, han satt i FNFBs Direction, samtidig som han gjorde en rekke oppmålingsarbeider for FNFB. Han satt også i bedømmelseskommisjonen for planene for restaureringen av Domkirken i Trondhjem, både i 1882 og 1895.¹³⁶ Storm var fra 1877 professor i historie, og en ledende skikkelse innen universitets- og vitenskapsmiljøet. Han var blant annet generalsekretær i Videnskabselskapet i Kristiania. Storm var også venstremann, i motsetning til sin kollega Yngvar Nielsen, som var kjent for å være en konservativ historiker.¹³⁷

Nielsen var som historiker, geograf, museumsmann og politiker en sentral skikkelse i Kristianias kulturliv i andre halvdel av 1800-tallet. Han var professor i etnografi og geografi ved universitetet i 25 år, bestyrer av Geografisk museum fra 1877 til 1916 og satt i Høires sentralstyre i mange år. Han tilhørte også kretsen rundt Historisk Tidsskrift, sammen med Birkeland, Ludvig Daae og Oluf Rygh.¹³⁸ Nielsen var av den historikergenerasjonen som var opptatt av kontinuiteten i den norske historien og som så dansketiden som like viktig som middelalderen. Nielsen hadde dessuten allerede i 1886 foreslått at en gjenoppbygging av Akershus burde skje i 1600-tallets stil, siden størstedelen av de eksisterende bygningene kunne tilskrives Christian IVs tidsepoke.¹³⁹ Interessant nok tok Nielsen i samme artikkelserie til ordet for at eksisterende bygg fra andre tidsperioder enn 1600-tallet også burde komme til sin rett i en restaurering.¹⁴⁰

¹³⁴ Brev til KUD 15.06-1897, Kirke-Dept. J.Nr. 1623-A97, i legg "Angaaende Restauration af Akershus Slot 1896-97". Trykket i St.meld. nr. 1-1899/1900 s. 5-7.

¹³⁵ Bratberg, Terje, http://www.snl.no/nbl_biografi/H_J_Huitfeldt-Kaas/utdypning, 8.4.09.

¹³⁶ Indahl, Trond, http://www.snl.no/nbl_biografi/Henrik_Thrap-Meyer/utdypning, 8.4.09.

¹³⁷ Dahl, Ottar, http://www.snl.no/nbl_biografi/Gustav_Storm/utdypning, 8.4.09.

¹³⁸ Svendsen, Åsmund, http://www.snl.no/nbl_biografi/Yngvar_Nielsen/utdypning, 8.4.09.

¹³⁹ Aftenposten 05.01-1886.

¹⁴⁰ Aftenposten 09.01-1886.

1500-tallet eller 1600-tallet?

I følge Myklebust var perioden 1895 til 1900 i hovedsak preget av uenighet mellom de som var tilhengere av en gjenoppbygging etter en 1500-tallsstil, og de som ivret for en gjenoppbygging etter hvordan Christian IVs Akershus slott så ut på første halvdel av 1600-tallet. Altså var begge leire tilhengere av rekonstruksjonsprinsippet. Når det gjaldt den offisielle debatten, det vil si uttalelsene fra Blix selv, og fra utvalget som skulle vurdere hans restaureringsforslag, så ser det ut til at Myklebusts kategorisering kan være riktig. En slik påstand stemmer også overens med den generelle holdningen i Norge og i Europa, til behandling av fortidige monumenter, på tampen av 1800-tallet.

Deler av offentligheten delte seg således mellom de to rekonstruksjonsalternativene. Redaktøren i Teknisk Ukeblad gikk til angrep på komiteens beslutning om en 1600-tallsrekonstruksjon.¹⁴¹ Den Norske Ingeniør- og Arkitektforening stilte seg bak Blix' planer, etter at arkitekt Victor Nordan hadde presentert planene på et foreningsmøte i mars 1899. I april samme år stilte Blix ut tegningene sine i Kristiania Kunstforening. Dette resulterte i en avispolemikk der den anonyme "D" støttet Blix og fikk tilsvaret av Yngvar Nielsen, som igjen påpekte at en gjenoppbygging burde ta hensyn til alle tidsepoker bygningene hadde levd gjennom.¹⁴² "D" var etter all sannsynlighet arkitekt Paul Due, venn av Blix.¹⁴³ Due brukte ofte elementer fra historismen i sine byggeprosjekter, og han satt i bedømmelseskomiteen for idékonkurranse om Nidaros Domkirkes vestfront 1907.¹⁴⁴ Professor i kunsthistorie Lorentz Dietrichson gikk offentlig ut mot Blix' planer og advarte mot å "forvanske" historien, og støttet dermed Nielsen.¹⁴⁵ Dette argumentet ble senere brukt i kritikken av prinsippet om historisk rekonstruksjon.

Den som gikk hardest ut mot bruk av rekonstruksjonen var likevel den unge Harry Fett. I en artikkelserie i Verdens Gang høsten 1899, kalt "Akershus Slots gjenreisning. Et lidet post-festum skrift", stilte Fett spørsmål ved om det overhodet burde settes i gang en restaurering av Akershus. Ved en istandsettelse argumenterte han uansett for en mer "forsiktig" restaurering der alle slottets historiske epoker skulle komme til uttrykk. Fett hevdet i artikkelserien at "[...] en rekke 'gamle' slotte i Europa [har blitt] vandaliserede af moderne arkitekter" og han

¹⁴¹ Teknisk Ugeblad 1897, nr. 25.

¹⁴² Aftenposten 21.4.1898.

¹⁴³ Myklebust 1979, s. 293.

¹⁴⁴ Torvanger, Åse Moe, http://www.snl.no/nbl_biografi/Paul_Due/utdypning, 8.4.09.

¹⁴⁵ Morgenbladet 8.10.1899.

betegnet Blix' rekonstruksjonsforslag fra 1898 som vandalisme.¹⁴⁶ Videre skrev han: ”Jeg har kun fæstet mig ved det banale i det moderne rekonstruktionssystem, som har grasseret ude i Europa, og som nu er kommet hjem til os. I udlandet merkes en afgjort reaksjon”.¹⁴⁷ Den unge Harry Fett markerte seg altså tidlig som motstander av det Viollet-le-Duc inspirerte rekonstruksjonsprinsippet. I sitt Post-festum-skrift refererte Fett til den svenske arkitekten og forfatteren Carl Gustaf Heidenstams artikkel ”Modern barbarism” der Heidenstam gikk hardt ut mot all restaureringspraksis.¹⁴⁸ Om den datidige eksisterende restaureringspraksisen skrev Fett: ”Rekonstruktion eller gjenreisning er blevet et universal middel ligeoverfor gamle af tiden medtagne bygverker, hvorved man skal faa fortiden til at gestalte sig paa den maade, nutiden finder mest behag i.”¹⁴⁹

Det påfølgende vedtaket i Stortinget ble gjort i tråd med komiteens innstilling, og regjeringen ble anmodet om å legge frem ”en utredning av hensiktsmessigheten”, og et omkostningsoverslag, av en flytting av Riksarkivet til Akershus.¹⁵⁰ Det ble poengtert i anmodningen at denne hensiktsmessigheten ikke skulle ”stå i strid med en eventuell restaurering”.¹⁵¹ KUD ba derfor Blix om å lage et tredje forslag til installering av Riksarkivet på Akershus, noe Blix gjorde i 1899.¹⁵² Dette forslaget var i hovedsak basert på forslaget fra 1897, men med noen små endringer.¹⁵³ Riksarkivar Huitfeldt-Kaas, departementet og Stortinget bifalt de nye planene, men forutsetningen for igangsettelse av gjenoppbyggingen var at Garnisonskirken og Militæretaten måtte finne nye lokaler.¹⁵⁴ Kommandantskapet på festningen var derimot skeptisk. Det hele ble avgjort i et vedtak i Stortinget juni 1900, der regjeringen ble bedt om å legge frem en oversikt over hva omkostningene ville bli ved å flytte Riksarkivet til Akershus.¹⁵⁵ Slik ble saken foreløpig liggende. Riksarkivet flyttet aldri til Akershus, men fikk først i 1912 nye lokaler i Norges Banks gamle lokaler på Bankplassen.¹⁵⁶

¹⁴⁶ H. Fett 1899: *Akershus Slots gjenreisning. Et lidet post-festum skrift*. Kristiania, Jacob Dybwalds forlag. Sammendrag av 3 artikler skrevet i *Verdens Gang*, nr. 230, 240 og 260 i 1899, ss. 11-18.

¹⁴⁷ *Ibid.* s. 22.

¹⁴⁸ Første avsnitt i ”Modern Barbarer af Werner von Heidenstam” trykket i *Morgenbladet* 22.10.1899. Myklebust 1979, s. 296.

¹⁴⁹ Fett 1899, s. 10.

¹⁵⁰ Stortingstienende S.-1898/99 s. 482-83, behandlet 18.12.1898.

¹⁵¹ Indst.S. nr. 65-1898/99 s. 145.

¹⁵² St.meld. nr. 1-1899/1900, s. 15-16.

¹⁵³ Myklebust 1979, s. 69.

¹⁵⁴ Militæretaten hadde etter kongelig resolusjon fått tillatelse til å holde på Garnisonskirken.

¹⁵⁵ Forslag i Indst.S. XXXXII-1899/1900 s. 8, vedtak i Stortingstienende S.-1899/1900 s. 2311-16, behandlet 1.6-1900.

¹⁵⁶ Myklebust 1979, s.69.

Blix' planer, og behandlingene av dem, fikk dermed aldri noen reell betydning for gjenoppbyggingen av Akershus.

Blix' oppdrag var først og fremst å vise hvordan Akershus slott kunne innredes som Riksarkiv, altså for bruk i samtiden. Begge hans rekonstruksjonsforslag viser likevel tilsynelatende i større grad en opptatthet av den estetiske og kunstneriske utformingen, enn av samtidens bruk og bygningens funksjon. En gjenskapelse av et fortidig rom og utforming viste seg derfor, som i Nidarosdomen 50 år tidligere, å være vanskelig å forene med en samtidig funksjon. Denne problemstillingen hadde også allerede blitt behandlet av den engelske arkitekten Sir George Gilbert Scott i 1862, da han lanserte prinsipper for ivaretagelse av historiske bygninger.¹⁵⁷ Scott delte bygningstypene inn i fire ulike grupper. De var "Mere antiquities", "ruins of ecclesiastical or secular buildings", "buildings in use" og "fragmentary ancient remains in more moderne buildings". Når det gjaldt gruppe tre, det vil si "bygninger i bruk", mente Scott at disse bygningene nødvendigvis måtte gjennomgå en endring, siden de var i bruk og ikke bare kunne la seg rive ned av tidens tann. Arkitekten skulle likevel gå umåtelig forsiktig frem, og hver enkelt bygning skulle behandles ut fra sine egne forutsetninger. Denne inndelingen ble senere videreført i skillet mellom "døde" og "levende" monumenter.

Når Myklebust konkluderer med at uenigheten i denne fasen av Akershussaken i hovedsak besto i hvilket århundre Akershus skulle rekonstrueres tilbake til, så vil jeg hevde at han mister Scotts nyansering.¹⁵⁸ Det kan se ut som om uenigheten også dreide seg om Akershus var et "dødt" eller et "levende" monument. Likevel har Myklebust rett når han hevder at prinsippet om historisk rekonstruksjon var på vei til å bli utdatert mot slutten av 1890-tallet. Blix' restaureringsforslag var, i tillegg til å være lite anvendbart, helt klart i utakt med den samtiden forslaget ble presentert for. Jeg vil tro begge disse momentene bidro til at Blix' forslag strandet i Stortinget. Påfallende er det, som også Myklebust påpeker, at det var kunsthistorikerne Fett og Dietrichson som ytret den skarpeste motstanden mot en rekonstruksjon.¹⁵⁹ Dietrichson var barn av embetsmannstiden og nasjonalromantikken, likevel var han her enig med sin yngre fagfelle Fett i at en rekonstruksjon av et byggverk var en utdatert måte å behandle et historisk monument på. Kunsthistorikerne sto her mot arkitektene.

¹⁵⁷ Lansert på møte i RIBA.

¹⁵⁸ Myklebust 1979, s. 318.

¹⁵⁹ Myklebust 1979, s. 318.

Dette profesjonsskillet kom også til uttrykk i kampen om riksantikvarstillingen, der arkitekten Schirmer konkurrerte mot kunsthistorikeren Fett.

I 1890 var Akershus knapt omtalt som et historisk nasjonalmonument, mens Akershus i 1905 ble betraktet som et viktig historisk minnesmerke.

Nasjonalsymbolet Akershus: Fortidsminnevern som middel for nasjonalfølelse

I Europa utviklet interessen for historiske monumenter fra middelalderen seg gradvis utover 1800-tallet, da romantikkens historisme førte med seg en ny form for historiebevissthet. Historien ble nå oppfattet som å være i konstant bevegelse, og de ulike historiske periodene ble regnet for å ha hver sine særtrekk og skille seg vesentlig fra hverandre. Middelalderen fikk for mange romantikere en særstatus fordi epoken synes å representere begynnelsen på utviklingen av atskilte nasjonale fellesskap løsrevet fra de fellestrekk som hadde preget antikkens gresk-romerske verden. Spesielt viktig ble den tyske filosofen Johann Gottfried Herders (1744-1803) begrep om *folkeånden* som en drivkraft i verdenshistorien.¹⁶⁰ Den gotiske arkitekturen fikk dermed en spesiell status, da den ble ansett som befridd fra det klassisk-romerske stilpreget. Middelalder- og gotikkfascinasjonen ble derfor også et viktig element i de nasjonalromantiske strømningene som kom til Norden på 1840-tallet, og som nevnt over, preget FNFBs grunnleggere.

I Norge dominerte den norske historiske skole, med historikerne P.A. Munch og Keyser, historieforskningen i denne perioden, en forskning som i all hovedsak var rettet mot middelalderen. I 1870-årene ble Munch og Keyser avløst en ny generasjon historikere. Dette medførte en forskyvning i forskningsinteressen, fra middelalder til etter-reformatorisk tid, eller til dansketiden som det ble kalt. De dominerende historikerne i denne generasjonen var Michael Birkeland, Ludvig Daae og Ernst Sars. De hørte, sammen med Oluf Rygh og Henrik Jørgen Huitfeldt Kaas, til Hollenderkretsen, en krets som var kjent for å være opptatt av kontinuiteten i historien, fra middelalder via dansketiden til den moderne tid.¹⁶¹ Nielsen var spesielt opptatt av det norske folks nasjonale sammenheng ble bevart gjennom dansketiden,

¹⁶⁰ Lidén 1991, s. 22-23.

¹⁶¹ En krets som samlet seg rundt litteraten Paul Botten-Hansen. I tillegg til de nevnte historikerne ble filologen Jacob Løkke og Henrik Ibsen assosiert med kretsen.

og Sars ønsket å se historieforløpet som en sammenhengende utviklingsprosess.¹⁶²

Hollenderkretsens ”frifinnelse” og oppgradering av dansketiden lå således som et premiss for hvordan også historiske monumenter fra etter-reformatorisk tid skulle få status som verneverdige.

Domkirken i Trondhjem fikk status som historisk nasjonalsymbol allerede i 1814, da den ble Norges kroningskirke. Det var fra før av kjent at kirken var Olav den helliges kirke, og altså stammet den fra tidlig middelalder. Haakonshallen i Bergen fikk status som det andre nasjonalsymbolet da det ble kjent at hallen opprinnelig var Håkon Haakonsens kongshall. Begge monumentene hadde sitt opphav i middelalderen og var levninger fra den norske kongsslekten. Med romantikkens sterke interesse for middelalderen som historisk epoke og den voksende erkjennelsen av at nordmenn var et eget folk, sto disse to monumentene som selvfølgelig historiske nasjonalsymboler. Akershus slott, som Haakonshallen, ble brukt som korn- og våpenlager av det militære frem til det ble ”oppdaget” hvor gamle og historiske monumentene egentlig var. Forskjellen var at for Haakonshallens del ble dette oppdaget på 1840-tallet, mens Akershus røtter tilbake til middelalderen først ble avdekket på begynnelsen av 1900-tallet.

Den tidligste skriftlige kilden vi har om Akershus’ tidlige historie kalles ”Slottsskriverens beretning”. Den beskriver slottets hoveddeler og opplyser om hvem som har bygget dem.¹⁶³ Gustav Storm antok at den kunne være skrevet av slottsskriver Simon Nilssøn en gang på 1580-tallet.¹⁶⁴ Beretningen ble første gang kjent for den historieinteresserte nordmann da den ble gjengitt i Jens Christian Berghs ”Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie” i 1834.¹⁶⁵ I sin omtale av Akershus festning i ”Norske Samlinger” fra 1852 tok også Nicolay Nicolaysen utgangspunkt i ”slottsskriverens beretning”. Blant annet hevdet Nicolaysen at det som var igjen av den middelalderske bygningsmassen var for lite til at slottet burde vises

¹⁶² O. Dahl 1990: *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, Universitetsforlaget, 4. utgave, s. 142 og 167.

¹⁶³ Det som fremstår av slottsskriverens beretning: Vågehalsen, Fuglesangen og Jomfrutårnet skal ha blitt bygget av Håkon V. (I beretningen står det kong Edmund, men man regner med at skriveren forvekslet hellige kong Edmund med hellige kong Håkon V.) Nordfløyen og Knutstårnet skal ha blitt bygget av Håkon VI. Sydfløyen med murer til Vågehalsen og Fuglesangen skal ha blitt bygget av hertug Christian (Senere Christian II). Øvre og Nedre Romerike (Vestfløy), jomfrugård (hage mellom Sydfløy og Jomfrutårnet), forbedring av forborgen, langforborg, utvidelse av borggården og 2. etg. på Sydfløy, samt forbindelse mellom Sydfløy og Jomfrutårn, skal ha blitt bygget av slottsherre Peder Hanssen. Stue (Fruestuen) mellom Vågehalsen og kirken (Sydfløyen), Munktårnet og ny inngang skal ha blitt bygget av slottsherre Christen Munk.

¹⁶⁴ Nærmere bestemt mellom 1577 og 1588. G. Storm 1901, s. 4.

¹⁶⁵ Myklebust 1979, s. 14.

større interesse som verneverdig. Altså mente han på dette tidspunktet at Akershus ikke kunne regnes som en levning fra middelalderen.¹⁶⁶

Først i den førnevnte artikkelserien til Yngvar Nielsen i Aftenposten i 1885 og i 86 ble det stilt spørsmål ved "slottsskriverens beretnings" troverdighet som historisk kilde. Y.N. hevdet å ha belegg i andre skriftlige kilder for at borgen på Akersneset var en helhetlig middelalderborg allerede rundt år 1300, og at fundamentet til denne borgen fortsatt eksisterte under bygningene fra senere tider.¹⁶⁷ Artikkelforfatteren mente likevel at størstedelen av bygningene burde tilskrives Christian IVs tidsepoke.¹⁶⁸ I det første verket som ble skrevet om Akershus' historie, Gustav Storms *Akershus slot. Fra 14de til midten af 17de aarhundrede* fra 1901, var det likevel slottsskriverens beretning som lå til grunn for Storms hypotese om Akershus' tidlige utvikling. Han delte borgens bygningshistorie i fire faser. Første bygningsfase var det første borganlegget, bygget i tidsrommet 1299-1304 til 1308, som skal ha bestått av tre tårn; Hovedtårnet Vågehalsen, porttårnet Fuglesangen og Jomfrutårnet.¹⁶⁹ Andre bygningsfase skal ha foregått i tidsrommet 1363-70 under Håkon VI, da flere bygninger ble oppført, eller de allerede eksisterende bygningene fikk ny innredning (bl.a. nordfløyen). Den tredje utbyggingsfasen var under den senere Christian II, i årene 1506-1512. Borganlegget skal da ha blitt utvidet, bl.a. med en sydfløy.¹⁷⁰ Den fjerde og siste byggefasen kom etter at borganlegget mer eller mindre brant ned i 1527. En slik utvikling skisserte Akershus opprinnelig som et lite anlegg under Håkon V, og senere utvidet, først under Håkon VI, deretter under Christian II, for å nå sin største utstrekning og storhetstid under Christian IV mot midten av 1600-tallet.¹⁷¹

Til tross for at den dominerende oppfatningen av Akershus' historie var at anlegget i hovedsak var fra etter-reformatorisk tid, hevdet Blix at Akershus hadde vært på sitt største og mektigste på 1500-tallet, det vil si i senmiddelalderens Norge. I rapporten til KUD, og sine plansjeverk, hevdet Blix at de historiske undersøkelsene han hadde utført på Akershus kun bekreftet det han allerede mente å vite om slottets tidlige historie. I "Et udkast..." skrev han at "Disse Skitser", altså sine egne restaureringsutkast, var resultat av undersøkelser gjort i

¹⁶⁶ Myklebust 1979, s. 17.

¹⁶⁷ Aftenposten 29.9.1885.

¹⁶⁸ Aftenposten 5.1.1886.

¹⁶⁹ Storm 1901, s. 17.

¹⁷⁰ Ibid., s. 38.

¹⁷¹ Se appendiks 2 for skisse av hvordan Storm så for seg den historiske utviklingen.

tidsrommet 1895-1897, samt det som var tilgjengelig av skriftlige kilder.¹⁷² Han nevnte ingen oppdagelse av nye opplysninger som kunne motbevise slottsskriverens beretning. Likevel gjorde Blix påfallende endringer i restaureringsutkastet fra 1897, i forhold til utkastet han presenterte i 1896. I sistnevnte forslag var den helhetlige ”middelalderborgen” langt mer fremtredende enn den var i det første utkastet. Myklebusts forklaring på endringene Blix har gjort på det siste restaureringsutkastet er at ”ideen om middelalderborgen Akershus har vokst i Blix bevissthet” i løpet av året. Det kan, i følge Myklebust, ha resultert i ønske om å skape en mer iøynefallende typisk middelalderborg.¹⁷³

Det er grunn til å tro at forklaringen på Blix’ endringer kan henge sammen med hans oppfatning av den norske nasjonale identitetens historiske innhold, til tross for at Myklebust avviser 1905 som ”nasjonalpolitisk” begrep som en viktig faktor i Akershussaken.¹⁷⁴ Det er tydelig at Blix så 1500-tallsborgen som en fullendelse av middelalderborgen fra 13- og 1400-tallet. I *Akershus* hevdet han at ”Der kjendes lidet eller intet til særlige Forandringer eller Utvidelser af Borgen ned gennem 1400 Tallet og de Par første Aar af 1500 Tallet”.¹⁷⁵ Altså mente han at borgen ikke hadde forandret seg stort fra Håkon VI’s 1300-tallsborg, mens ”Kong C. II har imidlertid foretaget yderligere Utvidelser og Forandring af de bestaaende Bygværker”.¹⁷⁶ Kan endringene i de ulike restaureringsutkastene ha vært et retorisk grep fra Blix? Hans favorisering av rekonstruksjonen som restaureringsstrategi og den streke interessen for middelalderen som var knyttet til denne tankegangen, indikerer at det å fremstille slottet som en ”Mægtig” og stolt middelalderborg kan ha blitt oppfattet som viktig for å vekke nordmenns nasjonalfølelse.

Uansett bidro Blix’ viten om historien og forestilling om restaurering og rekonstruksjon som den beste måten å gjenoppbygge et historisk monument på, til å forme hans restaureringsforslag. Den skriftlige delen av *Akershus* og ”Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot” har sterke polemiske innslag. Det er tydelig at Blix ønsket å overbevise om at

¹⁷² Disse skriftlige kildene var det som fremkom i ”Slottsregnskabene” og det ”der tør sluttes af en Del Beretninger om Slottet fra 1580-1588. I *Akershus* redegjorde Blix mer inngående for hva han mente de førnevnte ”Beretninger” om slottet kunne fortelle. ”En i 1633 udført Afskrifte af en tidligere Beretning om Akershus Bebyggelse”, en beretning som antas å ha blitt skrevet av skriveren Simon Nilsson mellom 1580-88. Som kilder til 1500-tallets Akershus nevnte han også slottsregnskap, noen ”levende Breve” fra Christian II’s tid som stattholder, det vil si fra 1506 til 1513. Når det gjaldt Christian III’s nybygg nevnte Blix også et bestemt brev fra 1599. Blix 1898: *Akershus*, ss. 12-15.

¹⁷³ Myklebust 1979, s. 60.

¹⁷⁴ Ibid. s 301.

¹⁷⁵ Blix 1898: *Akershus*, s. 15.

¹⁷⁶ Op.cit.

hans versjon av både Akershus' historie og hans syn på hvordan slottet burde bygges opp igjen, var eneste farbare vei. Allerede i "Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot" lanserte han sitt ønskemål:

Nu i vore Dage er Interessen vakt for at redde af Akershus, hvad der endnu er igjen fra tidligere, bedre Dage, og for at søge Slottet gjenreist i sin bedste Tids fulde Omfang som et bygnings-historisk Minde. Gjenreisningen vil være en Hæder for Nutiden og en Skyldighet mod Efterkommerne.¹⁷⁷

I Blix' restaureringsforslag symboliserte det historiske også det nasjonale, og han så en gjenreisning som den beste måten å forvalte Akershus' historiske rolle på. Fett var motstander av Blix' restaureringsstrategi, men han anerkjente Akershus historiske og symbolske betydning. I 1899 skrev han at "Akershus er intet kunstverk, har aldrig været det, og bliver det neppe; men det er heller ikke kunst; vi søger heroppe, det er netop minder".¹⁷⁸ Samtidig foreslo han at Akershus slott skulle åpnes for "nationens fester og nationens minder", men da ikke i en gjenoppbygget form.¹⁷⁹

Det var altså ikke Akershus' historiske symbolverdi som var i ferd med å bli utdatert i det Blix' forslag ble forkastet. For 1800-tallets arkitekter var rekonstruksjonen av et historisk monument en måte å sikre monumentets historiske verdi på, i år 1900 var en slik restaureringsstrategi i ferd med å bli foreldet. Mens restaureringen i seg selv var et middel for å formidle det historiske og det nasjonale, for Blix spesielt og 1800-tallet generelt, ble på 1900-tallet ivaretagelsen av monumentet det viktigste målet. Blix' gjenoppbyggingsforslaget representerte likevel ikke bare en foreldet restaureringsstrategi, det var også vanskelig å forene med bruk av slottet. I tråd med Storms teori hadde Akershus sin storhetstid på 1600-tallet. På tross av at Storm som historiker i hovedsak var opptatt av middelalderen, var han av en generasjon som anerkjente dansketiden som en viktig del av den norske historien. Uten en slik anerkjennelse ville et Akershus, som ble ansett for å være fra dansketiden, trolig ikke oppnådd status som et nasjonalmonument. Opp mot 1905 var det dessuten behov for slike symboler. Det behovet, sammen med anerkjennelsen av dansketiden som en viktig historisk epoke, gjorde at Akershus i løpet av få år oppnådde status som et nasjonalhistorisk monument.

¹⁷⁷ Blix 1898: "Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot", s. 1.

¹⁷⁸ Fett 1899, s. 29.

¹⁷⁹ Ibid. s. 25.

Mot bevaring og konservering

Viollet-le-Ducs *rekonstruksjon-* og *enhet-i-stilprinsipp* møtte motstand allerede i sin samtid. I 1845 skrev den franske arkitekten J-J. Bourassé at det fantes to ulike oppfatninger om hvordan et historisk monument skulle behandles.¹⁸⁰ Enten så man det historiske byggverket som vitne og dokumentasjon fra tiden det var bygget i, og byggverket skulle da *konserveres* og *bevares* som et historisk dokument. Slik ville den antikvariske og autentiske verdien bevares. Den andre oppfatningen tok hensyn til at bygget skulle brukes i sin samtid, og Bourassé mente en ”forsiktig restaurering” da ville kunne forsvares.¹⁸¹ Når Bourassé snakket om en ”forsiktig restaurering”, befant han seg i en verden der ordet restaurering var ensbetydende med total ombygging, á la Viollet-le-Duc og det Blix’ke Akershus. I tillegg til å ta avstand fra rekonstruksjon- og enhet-i-stilprinsippet introduserte Bourassé et nytt aspekt ved monumentpleien, nemlig bruksaspektet. ”Palassrevolusjonens” fortidsminnevernere anerkjente både det å ivareta de fysiske levningene av et monument, og det å ta i bruk et monument. De to til dels motstridende verdiene kom til å utgjøre et av stridsspørsmålene i Akershussakens neste faser.

Uenigheten i disse årene dreide seg altså i hovedsak om hvilket århundre Akershus skulle rekonstrueres tilbake til. Likevel oppsto det også en viss diskrepans mellom hvilken bruk som var ønskelig for Akershus, det vil si Riksarkiv, og hvilken bruk som i størst mulig grad ville være forenelig med de gamle bygningene. De som i første omgang markerte en avstand til rekonstruksjonen var kunsthistorikerne, og det skapte en viss profesjonell motsetning mellom kunsthistorikerne og arkitektene.

”Palassrevolusjonen” i FNFB, fagmennesenes inntreden og en spredning av de nye tankene rundt behandlingen av et historisk monument møttes i Akershussakens første tiår. Samtidig var gullaldertenkningen på hell, og det ble i større grad ansett som viktig å ivareta den historiske kontinuiteten. For Fett og hans generasjon var det utenkelig å rive eksisterende bygg fra 1600-tallet for å bygge opp et eventyrslott som symboliserte middelalderens Norge. Interessant nok foregikk dette hegemoniskiftet innen monumentpleien i årene opp mot 1905, en tid da de nasjonale stemningene sto sterkt i Norge. Utviklingen kan i så måte synes å spille en endring i oppfatningene av den norske nasjonale identitetens historiske innhold. Den eksplisitte koblingen til middelalderen ble mindre viktig, til fordel for et monument som viste

¹⁸⁰ I le Comité historique i Tours.

¹⁸¹ Jokilehto 1999, ss. 149-150.

frem de ulike stadiene i nasjonens historie. I 1888 skrev Yngvar Nielsen at ”et restaurert Akershus vil blive et Mindesmærke fra forskjellige Aarhundreder der i Norge ikke vil have sin Mage”.¹⁸² Nielsen var tidlig ute med å skissere en monumentpleiestrategi som kom til å bli dominerende i neste fase av Akershussaken, nemlig ivaretagelsen av alle de historiske epokene et historisk monument hadde levd gjennom, et prinsipp bygget på bevaring og kontinuitet.

Oppsummering

Dette kapitlet har vist hvordan 1800-tallets fortidsminnevern i Norge ble drevet på privat initiativ av embetsmannsstanden. Hovedfokuset deres var på bygninger og levninger fra middelalderen, og i samarbeid med arkitektene ble flere historiske monumenter restaurert, i stor grad etter rekonstruksjonsprinsippet. I praksis ble fortidsminnevernet i Norge styrt av én person i nesten 40 år, nemlig FNFBs leder og statens antikvar Nicolay Nicolaysen. Ettersom embetsstanden mistet sitt makthegemoni overtok borgerskapet rollen som kulturminnernes voktere. Borgerskapets akademikere besto etter hvert av universitetsutdannede menn med en faglig spesialisering. I fortidsminnevernet oppsto et skille mellom profesjonene arkitekter, arkeologer, kunsthistorikere, og historikere. Samtidig var det i ferd med å etablere seg en ny holdning til hvordan et historisk monument skulle behandles i den europeiske kulturkrets. Dette synet tok en yngre generasjon fagmenn med seg tilbake til Norge. Akershussakens første fase speiler disse endringene. Kunsthistorikerne kom på banen som motstandere av rekonstruksjonsprinsippet og arkitekt Blix’ restaureringsforslag ble blant annet forkastet fordi det var utdatert i forhold til de nye strømningene i fortidsminnevernmiljøet. Rekonstruksjonene som restaureringsstrategi var dessuten en strategi som i tråd med 1800-tallets nasjonalromantiske strømninger i Europa var utviklet med tanke på å rekonstruere historien, nærmere bestemt den gotiske middelalderepoken. Blix rekonstruksjonsforslag ble lansert idet gullaldertenkningen som historiesyn var erstattet av en kontinuitetstenkning. Historiesynet som lå til grunn for Blix forslag var altså utdatert.

¹⁸² Aftenposten 09.01.1886.

Kapittel 3 Fra restaurering til konservering og bevaring 1905-1912

Delay the ruthless work awhile – O spare,
Thou stern, unpitying demon of Repair,
This precious relic of an early age!
It were a pious work, I hear you say,
To drop the falling ruin, and to stay
The work of desolation. It may be
That ye say right; but, O! work tenderly;
Beware lest one worn feature ye efface –
Seek not to add one touch of modern grace;
Handle with reverence each crumbling stone,
Respect the very lichens o'er it grown...

John Louis Petit¹⁸³ 1841

Diktet ble skrevet i 1841 og var et innlegg i den engelske debatten om hvordan historiske monumenter burde behandles. Poeten fremhevet i diktet hvordan han mente et monument burde få ligge i fred, og budskapet kan tolkes som kritikk av 1800-tallets restaureringer som fulgte prinsippet om historisk rekonstruksjon. Ved inngangen til det tjuende århundre var det stadig flere av Europas fortidsminnevernere som talte for å bevare mest mulig av monumentet slik det var blitt overlevert ned gjennom tidene. Ideen om å forsøke å gjenskape et monument slik det en gang skulle ha sett ut ble sterkt kritisert. Konservering og bevaring var i ferd med å bli de nye nøkkelbegrepene. I Akershus-saken kom en ny og ung generasjon spesialiserte fagkyndiges kamp for denne tankegangen til å prege gjenoppbyggingsdebatten. Skiftet i syn på restaureringsstrategi hang i så måte sammen med endringer innenfor fortidsminnevernet, og var knyttet til opprettelsen av et eget riksantikvarembete underlagt staten. Debatten mellom 1900 og 1912 kan således deles i to hoveddeler som speiler disse spenningene. For det første var det en debatt som i stor grad gjaldt hvem som skulle ha myndighet til å fatte beslutninger som gjaldt Akershus. For det andre var det en debatt som dreide seg om hva slottet skulle brukes til, det vil si hvilken funksjon det gamle historiske monumentet skulle ha i et Norge som nettopp var blitt en selvstendig stat.¹⁸⁴

¹⁸³ John Louis Petit (1801-68), engelsk prest. Diktet er hentet fra hans skrift *Remarks on Church Architecture* (1841), nærmere bestemt fra kapittelet "Modern Repairs and Adaptions", gjengitt i Jokiletho 1999, s. 160.

¹⁸⁴ Heretter kommer begrepet restaurering til å bli brukt i to ulike betydninger. Den ene betydningen vil være det som til daglig forstås som gjenoppbygging av en gammel bygning. Den andre betydningen speiler oppgavens periode. "Restaurering" ble i årene rundt årsskiftet mellom 18- og 1900-tallet først og fremst assosiert med rekonstruksjonen. Det var derfor et verdiladet begrep i oppgavens periode.

Norge anno 1900; venstrebevegelsens ideologer og vitenskapsmenn

Rune Slagstad betegner det norske samfunnet i perioden fra 1880-tallet, gjennom unionsoppløsningen og mot andre verdenskrig som "Venstrestaten".¹⁸⁵ I følge Slagstad initierte venstrebevegelsen et nytt kunnskapsregime, noe som blant annet ledet til utviklingen av en ny dannelseskultur. Denne kulturen var basert på en tredelt konstellasjon mellom vitenskap, skole og offentlighet, der den moderne vitenskapen vokste frem i tett samspill med de kulturelle og politiske institusjonene. Universitetet ble i større grad et forskningsuniversitet, der kunnskapseliten fikk en konkret vitenskapsforankret autoritet, til forskjell fra den mer diffuse kultureliten under embetsmannsstaten.¹⁸⁶ Venstrebevegelsen bygget sitt nye kunnskapsregime på moderniseringsprosjektet som preget embetsmannsstatens reformprosjekt, det vil si en forestilling om sivilisering, både via den instrumentelle, naturbeherskede fornuft og via dannelse.¹⁸⁷ Venstrebevegelsen hadde en felles basis i moderne, demokratiske verdier, men det foregikk en strid om det politisk-kulturelle hegemoniet innad i bevegelsen.¹⁸⁸

Kunnskapseliten i universitetsmiljøene sto ofte mot miljøer med røtter i lærerseminarene, og det var også spenninger mellom miljøene innad i academia. Rundt år 1900 kom denne spenningen spesielt til uttrykk i kunst- og kulturdebattene. Tidens toneangivende kulturkrets, "Lysakerkretsen", sto for en politikk og et samfunnssyn der "fagmennene" var essensielle for en utvikling mot et modernisert Norge.¹⁸⁹ Til tross for en viss motstand fra konkurrerende elitekretser bidro Lysakerkretsen med sine dominerende kulturpersonligheter og tette bånd til venstrebevegelsen, til en utvikling der de akademiske profesjonene ble mer spesialisert, og fikk økende innflytelse i over styringen av samfunnet.¹⁹⁰ Lysakerkretsen fremmet også det programmatisk nasjonale i kunsten og språket.¹⁹¹

¹⁸⁵ Begrepet brukt om perioden 1884-1940. "Venstrestatens" tre særtrekk var en etablering av et nytt kunnskapsregime med en ny reformpedagogikk i skolevesenet, en venstrekapitalisme med en etisk demokratisering i den økonomiske politikken og bruken av sosiologi som styringsverktøy. Slagstad 2001, s. 107.

¹⁸⁶ R. Slagstad 2006: *Kunnskapens hus*, Pax Forlag A/S, Oslo, ss. 186-187.

¹⁸⁷ Ibid. s. 83.

¹⁸⁸ Slagstad peker på hvordan borgerskapets reformer ikke bare kom "ovenfra" i Norge, men i koalisjon med motelitens reformer "nedenfra". Slagstad peker i den forbindelse på hvordan flere særnorske fenomener spilte inn, bl.a. at embetsstanden aldri fullt ut fikk kontroll over "kulturstatsprosjektet" gjennom 1800-tallet, men måtte dele den med en ekspanderende "folkelig motelite", og den samtidig fremvoksende folkelig-demokratiske offentlighet.

¹⁸⁹ "Kretsen" ble på folkemunne omtalt som Lysakerkretsen, etter at en rekke av kulturelitens toneangivende aktører bosatte seg på Lysaker på 1890-tallet, og de pleiet sosial omgang med hverandre.

¹⁹⁰ Christianias dannelsesborgerskap besto også av andre grupperinger. I randsonen av "Lysakerkretsen" befant for eksempel Bjørnstjerne Bjørnson seg, samt de som sammen med Nansen dannet "Det frisinne Venstre" i

I boken *En norsk elite. Nasjonsbyggerne på Lysaker 1890-1940* skisserer Bodil Stenseth en Lysakerkrets som et miljø løselig bestående av Fridtjof Nansen og kunstnerne Erik Werenskiold, Eilif Petersen og Gerhard Munthe, professorbrødrene, historiker Ernst Sars og geolog Georg Ossian Sars, sangeren Thorvald Lammers, professor i nordisk litteraturhistorie Gerhard Gran, professor i folketradisjoner og middelalderlig litteratur Moltke Moe, forfatteren Hans E. Kinck, kunsthistorikeren Andreas Aubert, forfatteren Nordahl Rolfsen og redaktør Ola Thommessen.¹⁹² I følge Stenseth var Lysakermiljøets fremste motmiljø innen venstrebevegelsen i Kristiania en ”broket krets”, der noen hadde tilhørt Hans Jægers bohemkrets (1880-årene), andre var tilhengere av riksmål og motstandere av det programmatisk nasjonale og andre mislikte Nansen. Stenseth velger for enkelthets skyld å kalle dette miljøet for ”Hovedstadsintelligensiaen”, der forfatteren Nils Kjær og maleren Christian Krohg fremsto som to ledende skikkelser.¹⁹³ Til tross for et noe ulikt syn på nasjonens rolle i det kulturelle sto de to ”kretsene” sammen om at samfunnet burde styres ”ovenfra”, mot et bonde-Venstre som mente styringen burde komme ”nedenfra”, og da først og fremst fra lekmenn.¹⁹⁴ De to hovedstadsfraksjonene var likevel uenige om fagmannens plass. Lysakerkretsen krevde fagstyre og en skole basert på opplæring i fagkunnskap, mens for Nils Kjær og hans meningsfeller var allmenndannelsen det viktigste i utdannelsen, idet det var den som skapte et sivilisert menneske.¹⁹⁵ De to miljøene speilet altså kampen mellom fagstyre og allmenndannelse som preget academia og de kulturelle miljøene i Norge rundt århundreskiftet.

Samtidig var de ulike fagene innen humaniora i ferd med å bygge egne fagmiljø. Kunsthistoriefaget, som ble ansett for å være et nasjonsbyggende og allmenndannende fag på 1800-tallet ble, under ledelse av professor i kunsthistorie Lorentz Dietrichson ved Universitetet i Kristiania, mot slutten av 1800-tallet til et akademisk og vitenskapelig fag.¹⁹⁶

1909. B. Stenseth 1988: *En norsk elite. Nasjonsbyggerne på Lysaker 1890-1940*, Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo, s. 121.

¹⁹¹ Ibid. ss. 140-141.

¹⁹² Senere ble også de yngre kunstnerne Oluf Wold-Thone og Henrik Sørensen, samt arkitekten Arnstein Arneberg, knyttet til Lysakermiljøet. Videre regnes ”arbeiderpartiets” to store ideologer i mellomkrigstiden, historikerne Halvdan Koht og Edvard Bull, som Lysakerkretsens arvtagere. Stenseth 1999, s. 13.

¹⁹³ I utkanten sto også Knut Hamsun, Sigurd Bødtker, Sven Elvestad, Carl Nærup, Henrik Lund og Edvard Munch. Stenseth 2000, s. 37.

¹⁹⁴ Ibid., s. 121.

¹⁹⁵ Ibid., s. 139.

¹⁹⁶ M. B. Guleng 1996: ”Kunsthistoriefaget i Norge i Lorentz Dietrichsons professortid”, fra *Kunst og Kultur* nr 79 (1996) nr. 2. Oslo, Gyldendal, s. 192.

Dietrichson bygget systematisk opp et kunsthistorisk fagligmiljø, og i 1907 opprettet han Kunsthistorisk forening. Her møtte en yngre gruppe kunsthistorikere, blant annet Harry Fett, Carl Wille Schnitler, Jens Thiis, Fredrik Wallem og Hans Dedekam, kunstnere som Eilif Pedersen og Anders Svarstad, og arkitekter som Bredo Greve, Harald Aars, Johan Meyer, Carl Berner og Fredrik Prytz, for å diskutere kunsthistorie og arkitektur. Foreningen var likevel først og fremst en forening som skulle fremme kunsthistoriens interesser. Arkitektene hadde sine egne lokale arkitektforeninger, som fra 1911 ble slått sammen i Norske Arkitekters Landsforbund.¹⁹⁷ Arkitektene var en innflytelsesrik gruppe, mye på grunn av behovet for å få reist flere store statlige institusjonsbygg, og for større grad av planmessig håndtering av tilflyttingsproblemene i Oslo.¹⁹⁸ Arkitekturhistorikeren Mari Lending hevder at mangelen på en fullverdig, akademisk arkitekturutdannelse i Norge forut for 1910, var en medvirkende årsak til at den moderne arkitekturdebatten først og fremst foregikk i det offentlige rom. Debatten bar derfor preg av en ”mindre akademisk form” enn i andre europeiske land. Lending viser i den forbindelse til Jürgen Habermas begrep om ”et kritisk resonnerende publikum” i den borgerlige offentligheten, idet arkitekturdebatten i Norge først og fremst fant sted i tidsskriftene og dagspressen.¹⁹⁹

Dette var debattklimaet og kulturen Akershussaken ble en del av. Restaureringsdebatten, som arkitekturdebatten, foregikk delvis innad i de ulike kulturelle foreningene i Kristiania, men i hovedsak var det pressen som var debattens arena. I motsetning til debatten om Blix forslag, som med unntak av noen avisoppslag hadde foregått i komitémøter og gjennom private og offentlige brev, foregikk debatten fra og med 1905 i hovedsak i pressen. Denne utviklingen gjorde debatten mye større, idet debatten ble offentlig. I tillegg til innsendte artikler og leserinnlegg viet pressen også redaksjonelt mye oppmerksomhet til alle aspektene ved Akershussaken. Meningsytterne var en bredere krets av byborgerskapet, bestående av den akademiske kultureliten og arkitektene, med forgreninger i universitetet, museene, fortidsminneforeningen, kunsthøyskolen og andre kulturelle interesseforeninger og komiteer. Både av ad hoc-preget og mer sammensatt art, som Kristiania Kunstforening, Kristiania Arkitektforening og Videnskabsakademiet.

¹⁹⁷ Ibid., s.196.

¹⁹⁸ N. G. Brekke, P.J. Nordhagen og S.S. Lexau 2003: *Norsk arkitekturhistorie. Frå steinalder og bronsealder til det 2. hundreåret*, Det Norske Samlaget. Oslo, s. 290.

¹⁹⁹ De viktigste norske arkitekturtidsskriftene var de to eldste fra 1883 *Norsk Teknisk Tidsskrift* og *Teknisk Ugeblad*, og fra 1919 *Byggekunst* og fra 1926 (til 1928) *Kritisk Revy*. M. Lending 2007: *Omkring 1900. Kontinuiteter i Norsk Arkitekturtenkning*, Pax Forlag A/S Oslo, ss. 70-80.

De dannede borgere tar initiativ; Opprettelse av komiteer

Arbeidskomiteen for Akershus slots gjenreisnings var en slik ad hoc-preget komité. Den ble opprettet i 1896, med det formålet å samle inn og forvalte midler til gjenreising av Akershus slott. Arbeidskomiteen besto de første årene av lederen generalmajor Johan Mellbye, kaptein Peter Berg, arkitekt Blix, murmester F. G. Gundersen, grosserer O. A. Halvorsen, arkitekt Holm Munthe, professor Yngvar Nielsen, generalkonsul Peter Petersen, professor Gustav Storm og premiærløitnant N. Hoff (sekretær).²⁰⁰ De var alle en del av byborgerskapet i Kristiania, med representanter fra militæretaten, handelsstanden, arkitektene samt én historiker.²⁰¹ Arbeidskomiteen våknet for alvor til live i 1902, som følge av planene Kristiania by og staten hadde for omgjøring av deler av festningsområdet til kommersielt bruk.²⁰² I 1903 foreslo Arbeidskomiteen for Forsvarsdepartementet å nedsette en ”Sagkyndig Kommissjon”, som kunne stå ansvarlig for en gjennomføring av historiske undersøkelser på slottet.²⁰³ Det ble foreslått at kommisjonen, etter at undersøkelser var gjennomført, kunne legge frem et forslag i grove trekk til hvordan de forskjellige delene av slottet ”burde forsøges restaureret”.²⁰⁴ Departementet stilte seg velvillig til opprettelse av en slik kommisjon og ønsket forslag om aktuelle medlemmer.²⁰⁵ Arbeidskomiteen foreslo Nielsen som formann og Huitfeldt-Kaas, Johan Meyer, kaptein Hansen og arkitekt Holger Sinding-Larsen som medlemmer, og kommisjonen ble oppnevnt med de foreslåtte medlemmene.²⁰⁶ Forsvarsdepartementet fortsatte å ha det forvaltningsmessige ansvaret, men slottet ble stilt til disposisjon for kommisjonens undersøkelser. I november 1904 avga kommisjonen sin første

²⁰⁰ Arbeidskomiteens Protokoll, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

²⁰¹ General Mellbye var mest sannsynlig den opprinnelige drivkraft bak opprettelsen av komiteen, og primus motor for komiteens innsamlings- og istandsettelsesarbeid de neste årene. Myklebust 1979, s. 73.

²⁰² Planene innebar å legge ut området ut mot havnen for salg, noe som ville medføre at Hornverkets Bastioner måtte rives. Komiteen klarte aldri å stanse arbeidene på Hornverkets Bastioner, som ble revet i 1902, men de fikk kommunen med på at Jomfrugården- og Prins Carls bastioner burde spares. Myklebust 1979, s. 8 (fotnote 2), referanse til Aktstykket vedkommende Kristiania Kommune I. Christiania Kommunerepresentantskabs Forhandlinger. Sa. Nr. 64. Behandlet 20.05-1897, ss. 575-77. Utg. Kra. 1898.

²⁰³ Komiteen besto da av Mellbye, oberstløytnant Peter Berg, stadskonduktør Georg Andreas Bull, murmester Gundersen, grosserer Halvorsen, riksarkivar Huitfeldt-Kaas, arkitekt Johan Meyer, historiker Yngvar Nielsen og generalkonsul Petersen. Fremkommer av Arbeidskomiteens protokoll, møte 27.4.1904, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

²⁰⁴ Brev til Forsvarsdepartementet (F.D.A. J.Nr. 0827/III/1903, i PK 1946, ”Akershus Slott-1915”.

²⁰⁵ I brev til Arbeidskomiteen 06.06-1903. A.Sl.Gj. 5/03.

²⁰⁶ I brev til Forsvarsdepartementet 27.04-1904, F.D.A. J.N.o. 510/III/1904, PK 1946 og oppnevnelsen av medlemmene i brev til Arbeidskomiteen fra Forsvarsdepartementet. 14.5.1904. Huitfeldt-Kaas døde i 1905, og ble erstattet av ekspeditionschef Alf Collett, samtidig som murmester Gundersen ble medlem. Utnevnelse i brev fra Forsvarsdep. til Arbeidskomiteen 12.11-1906. Arbeidskomiteens Protokoll, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

rapport. I følge denne var Johan Meyer og Sinding-Larsen allerede i gang med undersøkelser av Nordfløyen.

Arbeidskomiteen og dens underkomiteer er et eksempel på hvordan det var vanlig å danne private komiteer for å løse en oppgave innen kulturlivet. Komitémedlemmene kom alle fra byborgerskapet i Kristiania, bestående av handelsstanden, akademia og forvaltningen. Samarbeidet mellom handelsstanden, gammel embetsmannsslekt og akademia ble enda tydeligere da Arbeidskomiteen opprettet en monteringskomité, som skulle arbeide med innsamling av inventar til slottet. I tillegg til arkitektene og "Akershusvennene" var det en statsråd, en godseier og en industrileder i monteringskomiteen.²⁰⁷ I 1905 ble Sinding-Larsen ansatt av som ansvarlig arkitekt av Den Sagkyndige Kommisjon. Han skulle, sammen med assistenten Birger Sønnichsen, foreta bygningsarkeologiske undersøkelser på slottsbygningene.²⁰⁸

Så langt hadde ikke myndighetene lagt seg opp i hva Akershuskomiteene gjorde, og i 1907 fikk Arbeidskomiteen til og med ansvaret for vedlikeholdet på slottet.²⁰⁹ Som en konsekvens av det nye ansvaret vedtok den Sagkyndige Kommisjon å nedsette et bygningskyndig utvalg.²¹⁰ Arkitekt Viktor Nordan ble i den forbindelse utnevnt av Forsvarsdepartementet som formann for utvalget, og han tiltrådte derfor også Den Sagkyndige kommission og Arbeidskomiteen.²¹¹ Med Nordans inntreden ble myndighetene formelt en del av Akershussaken. Det er verdt å merke seg at det var Den Sagkyndige kommission som måtte be om en slik representant, og at utnevnelsen gikk via Arbeidskomiteen.²¹²

²⁰⁷ Komiteen besto av de førnevnte Nielsen, Collett og Berg, samt amanuensis Harry Fett og premieerløytnant Casper Aubert. Fremkommer av Arbeidskomiteens protokoll, møte 29.10-1906, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123). Komiteen supplerte seg etter hvert med Mellbye, Meyer, Sinding-Larsen, industrileder og kunstsamler Christian Langaard, pavelig kabinettsskammerherre og godseier Christoffer Tostrup Paus, statsråd og arkitekt Oluf Prytz, overlege Johan Schweigaard og oberst Widerberg. Arbeidskomiteen sendte ut et opprop om innsamling av inventar fra 1640-1700 i avisene i september 1906, og av Aftenposten 16.11-1906 fremgår det at antallet medlemmer i Monteringskomiteen har øket. (Det fantes på et tidspunkt også en damekomité. Myklebust 1979, s. 89.)

²⁰⁸ A.Sl.Gj. 32/06. Arbeidskomiteens Protokoll, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

²⁰⁹ Brev fra Dept. til Arb.kom. 03.01-1907. Sinding-Larsen leverte sin første rapport i oktober 1905 og gjennom de påfølgende årene foretok han grundige undersøkelser. Det ble også utført en del reparasjonsarbeider.

²¹⁰ Bestående av oberstløytnant ingeniøroffiser Hansen, murmester Gundersen, Johan Meyer og Sinding-Larsen.

²¹¹ Brev fra Forsv.Dept. til Arbeidskomiteen 01.05-1907. Brev fra Nordan til Arbeidskomiteen der han aksepterer 05.08-1907. Arbeidskomiteens Protokoll, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

²¹² A.Sl.Gj. 32/06. Arbeidskomiteens Protokoll, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123). I løpet av 1906 og 1907 arrangerte disse komiteene 3 store arrangementer som ga ytterligere inntekt til Akershusarbeidet. Våren 1907 ble

Privat komité med offentlig ansvar?

Allerede i 1907 ble det stilt spørsmål ved Arbeidskomiteens mandat. Komiteen ble beskyldt for å være en privat komité, og for å unndra gjenoppbyggingsplanene for offentligheten.

En av de som gikk hardest ut mot komiteen var Christian Krohg. Han lurte på hvordan Sinding-Larsen og Arbeidskomiteen kunne gjennomføre reparasjoner og ”holde på” slik på Akershus, siden det var snakk om en gjenoppbygging av hovedstadens viktigste historiske monument. Krohg etterlyste et offentlig vedtak om en istandsettelse, og han fikk støtte av Morgenbladet, som ikke ville tillate ”nogen privat Komité” å ta Akershus slotts ”Fremtidsskjæbne i sin Haand”.²¹³ Teknisk Ukeblad mente at Sinding-Larsen og Akershuskomiteen hadde gått utenfor sitt mandat ved å lansere istandsettelsesplaner, og at hele istandsettelsesprosessen var gått den ”omvendte vei”.²¹⁴ Teknisk Ukeblad påpekte altså at en privat komité først var blitt opprettet, og at myndigheten deretter hadde blitt involvert i prosessen. Morgenbladet og tidsskriftet kritiserte dermed først og fremst mangelen på en beslutning fra myndighetene i forkant av iverksettelsene av planene, ikke at iverksettelsen skulle håndteres av en utnevnt komité.

Dr. Professor Peter F. Holst kritisert samtidig Arbeidskomiteen for å holde planene vekk fra offentligheten, slik at allmennheten ikke skulle få anledning til å delta i en debatt om planene og gjenreisningen. Holst spurte om det var tilfelle at komiteen alene skulle avgjøre Akershus’ fremtidige utseende, og krevde at planene måtte forelegges offentligheten. Det var spesielt viktig, nettopp fordi Akershus hadde en særegen stilling som det mest iøynefallende historiske minnesmerket i Kristiania.²¹⁵ I 1908 ble planene også etterlyst av Harry Fett i Morgenbladet, under overskriften ”Akershus Restaurering. Frem med Planerne!”²¹⁶ Holst og Fett hadde trolig forskjellige motiver for å beskyldte Arbeidskomiteen for å holde planene unna offentligheten. Holst var opptatt av at allmennheten skulle ha medbestemmelsesrett, mens Fett i større grad siktet til det han mente var en lite betryggende sammensetning i FNFBs Direction. Han påpekte at det kun var arkitekter i Directionen, og ingen som representerte den

det blant annet arrangert et ball på Grand Hotel og en 10 dager lang ”Vaarfest” på Akershus. Summen som ble samlet inn i løpet av vårfesten ble til slutt kr 40.260,-. Noe som i 2006 ville tilsvart omtrent kr 2.150 000,-. Regnet ut på Statistisk Sentralbyrås konsumprisindekskalkulator på deres nettid; <http://www.ssb.no/vis/kpi/kpiregn.html>, 14.12.2007.

²¹³ Dagens Nyt 13.5.1909 og Morgenbladet 15.6.1909.

²¹⁴ Teknisk Ugeblad nr. 24: Akershusplanerne I, 11.6.1909

²¹⁵ Morgenbladet 18.8.1908.

²¹⁶ Morgenbladet 15.7.1908.

historisk-arkeologisk vitenskap.²¹⁷ For Fett var det at Akershusplanene ikke var presentert for offentligheten, men håndtert av en privat komité, resultat av mangelen på profesjonell vitenskapelig håndtering.

Over har vi altså sett at det organiserte fortidsminnevernet var dominert av venstrebevegelsens kunstnere og akademikere, og av arkitektene. Sistnevnte gruppe øvet stor innflytelse på den materielle utviklingen i Norge i disse årene, idet de sto bak utbygginger av boligområder, byggingen av flere monumentalbygg og borgerskapets villaer. Arkitektene var også de dominerende menn i FNFB i 1910. Vi har også sett at det ble opprettet en privat komité med formål å samle inn penger til en gjenoppbygging av Akershus. Komiteen fikk etter hvert også ansvaret for vedlikeholdet av slottet og de historiske bygningsundersøkelsene som ble gjennomført. Til det siste ansatte komiteen Sinding-Larsen. Deler av offentligheten var skeptisk til at gjenoppbyggingen ble overlatt til en privat komité, noe som ble spesielt synlig i forkant av at komiteen og Sinding-Larsen skulle lansere planer for gjenoppbygging i 1908.

Sinding-Larsen fikk altså kritikk allerede før han lanserte sine første Akershusplaner. Krohg var den som mest høylytt stilte spørsmål ved Sinding-Larsens ansettelsesforhold som ”Akershusarkitekt”. Han skrev blant annet at siden Akershuskomiteen var ”privat”, måtte Sinding-Larsen anses for å være privat ansatt.²¹⁸ Diskusjonene rundt Sinding-Larsens ansettelsesforhold ble likevel ikke veldig opphetet før på 1920-tallet. Da han i 1908 leverte sitt første forslag til gjenreisning av Akershus slott, var det først og fremst forslaget i seg selv som skapte protester.

”Akershusarkitekten” Holger Sinding-Larsen

Peter Andreas Holger Sinding-Larsen ble født i Kristiania i 1869. Faren var Brigadeauditør, og Holger og hans to brødre, legen Christian Sinding-Larsen og maleren Kristoffer Sinding-Larsen, var alle kjente menn i norsk offentlighet. Holger startet sin arkitektutdannelse på Kristiania tekniske skole i 1880-årene, deretter studerte han ved Technische Hochschule Charlottenburg i Berlin på 1890-tallet. Han mottok særlig impulser fra Herman Major Schirmer, og han har i ettertiden blitt kjent som ”en av sin tids mest markante arkitekter med

²¹⁷ Morgenbladet 15.7.1908.

²¹⁸ Dagens Nyt 13.5.1909

tro på en norsk tradisjon”.²¹⁹ Holger Sinding-Larsen fikk gjennom sin karriere flere offentlige byggeoppdrag, blant annet *Universitetets Aula* sammen med Harald Bødtker, *Zoologisk Museum*, *Botanisk Museum*, *Vålerenga kirke* og *Universitetsbiblioteket*. Fra 1907 til 1924 var han tilsatt som bygningsinspektør for universitetet i Kristiania, samtidig som han ledet reparasjons- og gjenoppbyggingsarbeidet på Akershus slott. Han var en kjent skikkelse både innen arkitekt- og fortidsminnevernmiljøet i Norge rundt århundreskiftet. I 1891 stiftet han Yngre arkitekters Forening, for å fremme arkitektenes ”kunstneriske profil” i opposisjon til ingeniørene, han var en av mennene som deltok i ”palassrevolusjonen” i FNFB i 1899, og i 1906 var han med å stifte Kristiania Arkitektforening.²²⁰

Da det ble kjent at Sinding-Larsens gjenreisningsplaner for Akershus i 1908 var på trappene manet flere aviser ”Til Værn om den gamle Borg!”. Akershuskomiteen ble i Morgenbladet omtalt som en komité med formål å nybygge på Akershus, og Dagbladet hadde en føljetong med overskrifter som spurte om allmennheten skulle overrumples, om Akershus skulle bli et bytte for byggekløe og om Akershus var truet.²²¹ Sinding-Larsen ble blant annet beskyldt for å ”klø i Fingrene” etter å få ”bygge lidt hist og ombygge lidt her og han vil indrede en fjong liden Dansesal der”.²²² Det ble skrevet ganske spottende at Sinding-Larsen måtte ha arbeidet så lenge med Akershus at han ikke lenger så ”Akershus for bare Restaureringsarbeider”.²²³ Dagbladet beskyldte også Sinding-Larsen for å konspirere med eliten for å sette Akershus i stand i nattens mulm og mørke, likegyldig til bruken, bak allmennhetens rygg.²²⁴ Sinding-Larsen ble altså sett på som en del av ”eliten”. Arkitektene var generelt en del av borgerskapets kulturelite, og Sinding-Larsen ble muligens spesielt forbundet med kultureliten, siden han hadde fått flere av de offentlige byggeoppdragene i årene mellom 1895 og 1910. Morgenbladet hadde et lignende korstog. Sinding-Larsens gjenoppbyggingsplaner ble sammenlignet med et erobringsforsøk fra de militæres side, og det ble oppfordret til at Nordfløyen måtte forsvares mot denne beleiringen.²²⁵ Morgenbladet beskyldte også Akershuskomiteen for forsøk på hemmeligholdelse av planene, for å overraske en uvillig

²¹⁹ Tschudi-Madsen, Stephan, http://www.snl.no/nbl_biografi/Holger_Sinding-Larsen/utdypning, 11.4.09.

²²⁰ Han var i perioder også lærer ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole. Op.cit.

²²¹ Morgenbladet 25.7.1908 og Dagbladet 17.8.1908, 18.8.1908 og 19.8.1908.

²²² ”Gamle Akershus og den store Almenhed er lige lidet anende: - men saa kommer med ett Rygtet om, at en Arkitekt skal ha kastet sine Øine paa det gamle Slot og begyndt at klø i Fingrene efter at faa bygge lidt hist og ombygge lidt her og han vil indrede en fjong liden Dansesal der [...]”. Dagbladet 18.8.1908.

²²³ Satt i analogi til munnhellet ”ser ikke skogen for bare trær”.

²²⁴ Allmennheten hadde derimot, ifølge samme avis, pietet og historisk følelse, og ville sette seg imot et slikt ”Prosjektmageri”. Dagbladet 18.8.1908.

²²⁵ Morgenbladet 8.6.1909.

allmennhet med store endringer.²²⁶ Det kan se ut som om det hersket en felles forståelse av at dette kunne dreie seg om hemmelighold mot offentlighet, der Akershuskomiteen og Sinding-Larsen helt klart ble definert som en del av den hemmeligholdende eliten.

Selv om Sinding-Larsens gjenoppbyggingsplaner i første omgang ble presentert som et forslag til gjenreisning av Nordfløyen, var også de andre bygningsdelene av slottet med på de 12 plansjene som til sammen utgjorde Sinding-Larsens 1908-forslag.²²⁷ I et følgebrev til Arbeidskomiteen poengterte Sinding-Larsen at skissene av resten av slottet kun var med for å gi et inntrykk av hvordan det hele ville kunne bli seende ut. Det var kun planene for Nordfløyen han foreløpig ville legge frem. Sinding-Larsen hadde også i planene lagt til rette for at Akershus Slott skulle kunne fungere som et stort festlokale. Det var blant annet skissert inn en ny dansehall i Østfløyen og alle salene i 2. etasjes grunnplan skulle utgjøre en slags sammenhengende "rumsuite".²²⁸ Den største endringen av bygningenes utseende var likevel en helt ny Østfløy, med et tilliggende trappehus opp mot Nordfløyen. Arbeidskomiteen, Det Bygningskyndige utvalget og den Sagkyndige Kommission erklærte seg enige i de synsmåter som lå til grunn for utkastet. I tillegg ville kommisjonen henstille Arbeidskomiteen om å ansette en som kunne granske arkivmaterialet som omfattet Akershus, og det ble enighet om å foreslå stipendiat Macody Lund for dette oppdraget.²²⁹

Etter at planene var lansert for offentligheten var ikke motstanden mindre. En rekke såkalte fremtredende borgere anmodet Forsvarsdepartementet om at de foreliggende planene ikke måtte fremmes, i et opprop under parolen "Ingen Ombygning!". Blant de undertegnende var museumsmennene Hans Aall og Henrik Grosch, kunsthistorikerne Dietrichson og Fett, arkitektene Henrik Bull, Bredo Greve, Balthazar Lange og Albert Waldemar Hansteen, kunstnerne Christian Krohg, Gerhard Munthe, Thorolf Holmboe og Erik Werenskiold, redaktørene William Nygaard, Ola Thommesen og Nils Vogt, professorene Nansen og Ernst

²²⁶ Morgenbladet 20.8.1908.

²²⁷ 30. april 1908 presenterte Sinding-Larsen de første restaureringsplanen, som han sammen med et følgebrev sendte til Arbeidskomiteen. Disse ble senere også trykket i "Den røde Brochure". Skissene forelå i 13 plansjer.

²²⁸ Baderom, garderobes og nye og større trapper var derfor tegnet inn på de fremlagte skissetegningene.

²²⁹ I møtet 20. juni i Det Bygningskyndige utvalg, og de deltagende var i tillegg til Sinding-Larsen, Nordan, Meyer, oberstløytnant Hansen og Gundersen. I møte i den Sagkyndige Kommission 24.6.1908. Det ble presisert at Meyer ikke ønsket å uttale seg om valget av person. Protokollen ble undertegnet av Nielsen, Collett, Gundersen og Meyer. Sent i kopi fra Sinding-Larsen til Arbeidskomiteen 1. juli. Arbeidskomiteens Protokoll, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

Sars, telegrafdirektør Thomas Heftye, litteraturkritiker Nils Kjær og Theaterchef Vilhelm Krag.²³⁰

Det var altså ingen forent kulturelite som sto bak ideen om gjenoppbyggingen av Akershus slott. Thommesen, Kjær, Munthe, Werenskiold, Nansen og Sars var en del av ”Lysakerkretsen”, mens Krohg representerte en annen av kretsene i venstrebevegelsen. Aall, Fett og Grosch kom til å utgjøre Sinding-Larsens største motstandere, med faglig base i museumsvesenet. Sinding-Larsen og Macody Lund kom til å kalle den ”Museumsmanderne”. Disse representerte en ny type akademikere, det vil si fagspesialister og vitenskapsmenn. De er også de yngste av de overnevnte. Nicolaysen og Dietrichson var på den andre siden de eldste, og representerte en eldre generasjon enn de andre. Ellers er de alle født fra 1840-tallet til 1870-tallet. Redaktørene Kjær i Morgenbladet og Thommesen i Dagbladet hadde også skrevet seg på listen, det var også de to avisene Sinding-Larsen møtte størst motstand i, og det allerede før planene ble offentliggjort. Det er verdt å merke seg at det er relativt få arkitekter som hadde skrevet under på oppropet, og at den da 91 år gamle Nicolay Nicolaysen skrev under mot en gjenoppbygging.

I tillegg til motstand mot en gjenreisning av Akershus slott var det altså også stor motstand mot hvordan Sinding-Larsens forslag ble håndtert. Pressen tjente på tabloide og provoserende overskrifter da som nå. Likevel kan det se ut som debatten speilet en velbegrunnet kritikk av måten prosessen ble gjennomført på. Akershuskomiteen ble beskyldt for å konspirere i sine private komiteer, og det offentlige ble beskyldt for ikke å gjøre jobben sin. Det ble påpekt at et historisk monument som Akershus tilhørte hele allmennheten, og at allmennheten, via sine representanter myndighetene, burde ha innflytelse og medbestemmelse over prosess og resultat.

Etterlysning av offentlig inngripen

Til tross for anklagene om at de private komiteene kunne skalte og valte slik de fant det for godt fantes det en slags saksgang for behandlingen av Sinding-Larsens planer, noe som også ble påpekt fra Akershuskomiteens side, som svar på kritikken.²³¹ Planene gikk fra Arbeidskomiteen til Forsvarsdepartementet, som i sin tur sendte dem på ”høringsrunde” til

²³⁰ Gjengitt i Morgenbladet 19.6.1909.

²³¹ Morgenbladet 19.8.1908 og 20.8.1908.

Akershus Kommandantskap, FNFB, ”chefen for ingeniørvaabenet” og Generalinspektøren.²³² FNFB hadde på dette tidspunktet ingen innvendinger mot at Nordfløyen ble istandsatt etter Sinding-Larsens plan, men de anbefalte at avgjørelser om hva som skulle skje med slottets øvrige bygningsdeler burde bero inntil en nærmere utredning var blitt gjort.²³³ I Morgenbladet ble det stilte spørsmål ved at gjenreisningsplanene ble sendt rundt for uttalelser fra ulike instanser i byråkratiet, før offentligheten fikk se planene.²³⁴ I 1910 kunne Tidens Tegn melde at Forsvarsdepartementet hadde gitt tillatelse til de reparasjonsarbeidene som til da hadde blitt foretatt på Akershus, uten at saken hadde vært lagt frem for Stortinget. Dette fant avisen noe merkelig, siden Akershus var statlig eiendom.²³⁵ Med dette ble de folkevalgtes deltagelse etterlyst, og fokuset for kritikken flyttet seg noe fra Arbeidskomiteen og Sinding-Larsen til myndighetene.

”Myndighetssaken” ble tatt opp og diskutert i Kristiania Arkitektforening, Det gamle Kristiania og Kristiania Kunstnerforening. Et fellestrekk for diskusjonene i de tre foreningene var at det ble stilt spørsmål ved Sinding-Larsen sine gjenreisningsplaner og vedtak fra storting og departement ble etterlyst. De tre foreningene var innflytelsesrike foreninger innen Kristianias kunst- og kultursjikt. Det er her verdt å merke seg at nå reagerte også flere arkitekter på Sinding-Larsens planer. Kristiania Arkitektforening besluttet å henvende seg til Stortinget med en beklagelse over at det var fattet beslutning om en ombygging av Nordfløyen.²³⁶ Det gamle Kristiania, med Dr. med. Nils Yngvar Ustvedt og arkitekt Ole Andreas Sverre i spissen, diskuterte hvorvidt Arbeidskomiteen måtte kontaktes, slik at arbeidene på Akershus kunne stoppes før planene var godkjent av myndighetene.²³⁷ På ekstraordinær generalforsamling i Kristiania Kunstnerforening ble det vedtatt å fraråde en gjenreisning etter Sinding-Larsens planer, siden det ville medføre en forrykkelse i bygningskompleksets nåværende balanse, hvis Nordfløyen ble forhøyet slik Sinding-Larsen ønsket.²³⁸

²³² Generalinspektøren stilte seg negativ til planene. Fra sakssammendrag i Stortingsinnstilling nr. 201 – 1910, s. 324. Directionen i FNFBs medlemmer var i 1909 Herman Schirmer, rettshistoriker Absalon Taranger, arkitekt Heinrich Jürgensen og Nidaros-arkitekt Olaf Nordhagen. Bl.a. i Aftenposten 2.10. og Verdens Gang 2.10. 1912.

²³³ FNFB anbefaler riktignok trapppegavler ved Nordfløyen og at Romerikstårnet beholder sitt tidligere spir.

²³⁴ Forsvarsdepartementet ble beskyldt for ikke å ha oversikt over hvor planene befant seg. Morgenbladet 25.7.1908.

²³⁵ Omtalt i Tidens Tegn 1.5.1910 og 8.5.1910.

²³⁶ Blant annet krevde arkitekt Henrik Bull en redegjørelse av Akershuskomiteens formann Herman Major Schirmer i Arkitektforeningen. I møtet 12.5.1910, gjengitt i Morgenbladet 13.5.1910.

²³⁷ Møtet 13.5.1910, referert i Aftenposten 15.5.1910.

²³⁸ Christian Krohg henstilte til Bestyrelsen om at de måtte søke ”å hindre enhver ombygging av Akershus slot”. Møtet gjengitt både i Verden Gang 11.5.1910 og i Dagens Nyheder 14.5.1910.

De folkevalgte kom først på banen i saken da stortingsrepresentant A. A. Thallaug rettet en interpellasjon om Akershus-saken til Forsvarminister Karl Bull, i Stortinget i 1910. Thallaug ba om at alle aktuelle dokumenter angående Akershus gjenoppbygging skulle oversendes Stortinget og at spørsmålene burde avgjøres der. I den påfølgende diskusjonen på Stortinget påpekte arkitekt Wilhelm Suhrke, at Akershus var et av få historiske minnesmerker i Norge, og at staten burde ha ansvaret for å bevare det.²³⁹ Han anså derfor at eventuelle planer for gjenoppbygging burde forelegges Stortinget til godkjenning, noe som til sist også ble besluttet.²⁴⁰ Stortingsdebatten ble referert i pressen, der det blant annet ble gitt uttrykk for at debatten hadde vært noe vanskelig å forstå for ”de Almindelige Kristianiaborgere”.²⁴¹

Ved behandlingen av saken i Stortingets Budgetkomité i 1910 så komiteens flertall likevel ingen hinder for at gjenoppbyggingen av Nordfløyen kunne utføres i tråd med Sinding-Larsens fremlagte plan, og under oppsyn av Akershuskomiteen. Et mindretall mente derimot at arbeidene med Nordfløyen burde bero til man hadde en helhetlig gjenoppbyggingsplan som staket ut prinsippene for utførelsen. Mindretallet mente også at en offisielt oppnevnt sakkyndig komité og Stortinget, burde ta stilling til en slik plan, etter en offentlig arkitektkonkurranse.²⁴² Kravet om en offentlig konkurranse for restaurerings- og gjenreisningsplanen fulgte da også Akershus-saken hele veien fra 1908 til 1936.²⁴³ Sinding-Larsens plan for Nordfløyen ble til tross for motforestillinger vedtatt i Stortinget, men han ble altså bedt om å lage et mer detaljert gjenoppbyggingsforslag for Nordfløyen.²⁴⁴

Da Sinding-Larsen leverte sitt reviderte gjenoppbyggingsforslag i 1912, var ikke motstanden noe mindre.²⁴⁵ De reviderte planene ble igjen sendt på høringsrunde. FNFB gikk nå mot en gjenoppbygging etter Sinding-Larsens planer, og Kristiania Arkitektforening sluttet seg til

²³⁹ Arkitekt Wilhelm Suhrke representerte arkitektforeningen, og skulle legge frem foreningens meninger i saken.

²⁴⁰ Morgenbladet 21.5.1910.

²⁴¹ Aftenposten 21.5.1910.

²⁴² Tidens Tegn 1.7.1910. Tidens Tegn og Morgenbladet 12.7.1910. Aftenposten 13.7.1910.

²⁴³ Morgenbladet 25.7.1908. Paradoksalt nok var det fra og med Arnstein Arnebergs restaureringsplaner av 1932 Sinding-Larsen som kritiserte at det var blitt ansatt en arkitekt og ikke utlyst en offentlig arkitektkonkurranse.

²⁴⁴ Forslaget ble vedtatt med 69 mot 52 stemmer.

²⁴⁵ Planene besto av 12 plansjer: Plansje 1 viste et tverrsnitt av hele fløyen sett fra syd. Plansje 2 viste samme tverrsnitt, men sett fra nord. Plansje 3 viste tverrsnitt av hele bygningen sett fra øst (østgavlen) og fra vest (vestgavlen). Plansje 4 viste bygningens fasade sett fra nord, plansje 5 forestilte fasaden sett fra øst og plansje 6 viste fasaden med rosevinduet i Kongehallen, sett fra vest. Plansje 7 forestilte Kongehallens interiør sett mot øst. Plansje 8 viste et langsnitt av øverste etasje; kongehallen. Mens plansje 9 viste kongehallens østre gavl sett innenfra, og plansje 10 vestgavlen med rosevinduet sett innenfra. Plansje 11 viste ”Schema over knæstok” og plansje 12 viste ”Avbindingsschema”.

FNFBs uttalelse.²⁴⁶ Ingeniørgeneralen anbefalte derimot at Sinding-Larsens planer ble approbert, og han ble støttet av Den Sagkyndige Kommission,²⁴⁷ Til tross for uenigheten godkjente Stortingets Budgetkomité gjenreisningen av Nordfløyen etter Sinding-Larsens planer i juli 1913.²⁴⁸ Ved Stortingets behandling av Budgettkomiteens forslag ble det gitt tilslutning til planene.²⁴⁹ Det at de folkevalgte nå hadde kommet på banen og ”vært sitt ansvar bevisst” stoppet likevel ikke kritikken av Sinding-Larsen og Arbeidskomiteen, men nå var det spesielt de profesjonelle fagkyndige som kom til å dominere debatten.

Akershussaken utløste strid i FNFB

FNFB kritiserte ikke bare Sinding-Larsens planer, men også Arbeidskomiteen for å ha brukt opp midlene de hadde samlet inn, i sin rapport av 1912. Som en forlengelse av kritikken mot Arbeidskomiteens pengebruk ble det stilt spørsmål ved hvorfor staten ikke hadde tatt på seg utgiftene for reparasjonene, siden slottet ikke bare var statens eiendom, men også ”et av landets dyrebareste Fortidsminder”.²⁵⁰ Arbeidskomiteen hevdet at de flere ganger hadde forsøkt å få offentlige bevilgninger til reparasjonene, siden de hadde oppdaget at det sto atskillig dårligere til på Akershus enn det man opprinnelig hadde antatt. Departementet hadde gitt beskjed om at det ikke fantes noen midler til vedlikehold, og det var også blitt stilt som betingelse for at Akershuskomiteen skulle få adgang til å gjøre undersøkelser på slottet, at de først besørget flytting av det materiale som sto der.²⁵¹ Komiteen forsvarte også nødvendigheten av utgiftene som var blitt brukt på arkeologiske undersøkelser, arkivundersøkelser og administrasjon. Til sist opplyste komiteen om at de søkte om etterbevilgninger for utgiftene til det presserende reparasjonsarbeidet som var blitt utført.²⁵² Komiteen klarte altså å ”frikjenne” seg fra den økonomiske side av FNFBs anklagelser, siden alle forventet at staten burde ta på seg kostnadene ved reparasjonene av Akershus.

²⁴⁶ FNFBs innstilling til Forsvarsdepartementet, gjengitt bl.a. i Tidens Tegn, Aftenposten, Morgenbladet, 1.10.1912 og Ørebladet og Norsk Intelligensseddel 2.10.1912. Trykket i sin helhet i Verdens Gang 6.10.1912. Kristiania Arkitektforenings innstilling oversendt Forsvarsdep. 10 mai, gjengitt i Aftenposten og Tidens Tegn 14.5.1913.

²⁴⁷ Kommisjonen besto da av Nielsen, Nordan, Due, Gundersen og Edvard Bull. Aftenposten 12.7.1913. Bull hevdet senere at han ikke hadde gitt sitt samtykke og at han ikke var blitt innkalt til møte der det ble tatt stilling til sakens nye vending. Dette førte til at han trådte ut av den Sagkyndige Kommissionen. Aftenposten 15.7.1913.

²⁴⁸ Dagbladet 5.7.1913.

²⁴⁹ Mot 7 stemmer: Stuevold-Hansen, Friis Petersen, Michelet, Mowinckel, Thallaug, Bauck og Syrrist. Tidens Tegn 19.7.1913.

²⁵⁰ Morgenbladet 8.10.1912.

²⁵¹ Arbeidskomiteen svarte på FNFBs uttalelser i en skrivelse til Forsvarsdepartementet. Vedtak om svar gjort i møte i Arbeidskomiteen 9.10.1912, Arbeidskomiteens Protokoll, Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

²⁵² Gjengitt blant annet i Morgenbladet, Aftenposten og Tidens Tegn 13.10.1912.

Akershussaken skapte også diskusjon i Arkitektforeningen, som i 1913 oppnevnte en komité som skulle bedømme Sinding-Larsens planer. Komiteen besto av arkitekt og bygnings sjef i Kristiania Hans Jacob Sparre og arkitektene Kristian H. Biong og Astrup.²⁵³ Deres vurdering skulle legges frem på et av foreningenes møter, før foreningen skulle vedta en uttalelse.²⁵⁴ I den forbindelse gravde Aftenposten frem opplysninger om at Stortinget i sin behandling av saken i 1910 hadde forsøkt å oppnevne en lignende kommisjon for vurdering av Sinding-Larsens planer, da bestående av arkitektene Sparre, Biong og Henrik Bull. De tre arkitektene hadde imidlertid unndratt seg oppgaven. Bull angivelig fordi han var i mot en gjenoppbygging av Nordfløyen, og de to andre fordi de ikke ønsket å sitte som overdommere i forhold til sine kollegaer i Akershuskomiteen. Det ble også hevdet at Akershuskomiteen og Arkitektforeningen tidligere hadde vært uenige i hvordan Arkitektforeningen skulle representeres i Den sagkyndige kommission da Meyer skulle erstattes. Kommisjonen hadde bedt Arkitektforeningen foreslå to-tre stykker, før Kommisjonen skulle velge én av de foreslåtte. Dette hadde Arkitektforeningen ikke gått med på, og de hadde oppnevnt Henrik Bull.²⁵⁵

Stortinget ønsket altså en uttalelse fra en slags nøytral tredjepart i saken, men lyktes ikke med å etablere noe slikt i 1910. Det kan ikke være fordi samholdet i arkitektstanden krevde at man sto last og brast med sine kollegaer, arkitektene hadde jo ingenting i mot å gå ut og kritisere Sinding-Larsen. De tre arkitektene som ble oppnevnt i 1912 kom heller aldri med noen uttalelse, delvis skyldte de på manglende tilgang til det historiske materialet.²⁵⁶ Den manglende uttalelsen, og den manglende viljen til uttalelse, kan også skyldes utviklingen i fortidsminnevernet i disse årene. Andre generasjonsarkitektene hadde omkring århundreskiftet i tillegg til å være arkitekter også fungert som arkeologer, ingeniører og kunsthistorikere. I 1912 kan det i mindre grad ha vært tilstrekkelig å være ”allsidige” arkitekter for å uttale seg om Akershussaken, idet den ble oppfattet som så kompleks at det var behov for mer profesjonell og spesialisert kunnskap. Det kan være en forklaring på at en slik komité bestående av tre arkitekter ikke lyktes på noen måte, verken i 1910 eller i 1912. Et annet moment som har betydning for denne oppgaven er at arkitektene i 1912 ikke lenger stilte seg like enhetlig bak rekonstruksjonen.

²⁵³ Kan være både Henning Astrup (1864-1946) og Thorvald Astrup (1876-1940), brødre og begge to arkitekter. Ettersom avisartikkelen i Tidens Tegn ikke nevner fornavn er det vanskelig å si.

²⁵⁴ Tidens Tegn 19.2.1913.

²⁵⁵ Aftenposten 6.10.1912.

²⁵⁶ Aftenposten 6.10.1912.

Myndighetene fikk likevel større kontroll på Akershussaken da Forsvarsdepartementet oppnevnte arkitekt Christian Lange til den Sagkyndige Kommission i 1912. Lange krevde at instruksene for restaureringsarbeid som gjaldt for restaureringsarbeidene i Trondheims domkirke også skulle gjelde for arbeidene på Akershus.²⁵⁷ Arbeidskomiteen vedtok ”instruksene”, med den ene endringen at ”Kirkedepartementet” ble byttet ut med ”Forsvarsdepartementet”. Instruksene gjaldt forholdet mellom den utførende arkitekten og ”tilsynskomiteen”, og i Akershus’ tilfelle var denne tilsynskomiteen Arbeidskomiteen.²⁵⁸ Myndighetene fikk derfor gjennom denne instruksene ingen direkte innflytelse i Akershussaken, men det at det i det hele tatt fantes en instruks var et skritt på vei mot en mer samlet ledelse. Lange skulle forøvrig erstatte historikerne Edvard Bull og Yngvar Nielsen, som da hadde trådt ut etter dissens med resten av Kommissjonen, begge fordi de hadde motforestillinger mot Sinding-Larsens gjenreisningsplaner.²⁵⁹

Det ble altså stilt spørsmål om hvorfor ikke staten bidro til gjenoppbyggingen av et fortidsminnemerke og den vitenskapelig fagmannens upartiske ekspertise ble etterlyst. Både den kulturelle elite, representert av de overnevnte foreningene som diskuterte Akershussaken på sine respektive møter, og pressen, som påberopte seg å representere ”allmennheten”, krevde statlig styring av Akershussaken. Gjenreisningen av Akershus skilte seg foreløpig fra gjenreisningen av Domkirken i Trondheim og Haakonshallen ved at myndighetene ikke sto for finansieringen av arbeidene. Det kan ha vært en av grunnene til at det statlige byråkratiet og de folkevalgte ikke grep inn på et tidligere tidspunkt. Likevel skyldes etter min mening den noe usikre håndteringen fra statens side i hovedsak at det rett og slett ikke fantes noen beslutningsmyndighet underlagt statlig styring, som kunne håndtere en slik sak. Interessant nok foregikk debatten i 1912 parallelt med en annen stor debatt innen fortidsminnevernsmiljøet, nemlig hvem som skulle bli riksantikvar.

Riksantikvar med ansvar for de historiske minnesmerkene?

I 1905 ble vedtok Stortinget ”Lov om fredning og bevaring av fortidlevninger”. Loven forbød utføring av løse fortidsminner fra landet og medførte automatisk fredning av faste

²⁵⁷ Det ble fremstilt som Lange hadde stilt som forbehold at han skulle bli tilsikret innflytelse på det arkitektoniske arbeidet. Aftenposten 24.12.1913.

²⁵⁸ I brev til Arbeidskomiteen fra Forsvarsdepartementet, datert 20.12.1913, i Arbeidskomiteens protokoll. Forsvarsdepartementet, arkivet 1885-1940. Fa. Div. post og pakker nr. 0095 (4705) Ar.komiteen for Akershus slotts gjenreisning (3407123).

²⁵⁹ Dagbladet 3.1.1914.

fortidslevninger fra oldtid og middelalder.²⁶⁰ Loven ga FNFB ansvaret for de fredede bygningene, noe som forutsatte at forholdet mellom hovedforeningen og avdelingene rundt om i landet ble formalisert.²⁶¹ Det nye ansvaret ledet dermed til en utvikling av FNFBs organisasjonsstruktur. I 1909 ble det formalisert at Representantskapet, foreningens høyeste myndighet, skulle bestå av representanter fra de ulike regionale avdelingene. Representantskapet møttes årlig og valgte da en slags ”løpende ledelse”, nemlig Directionen.²⁶² FNFB hadde, til tross for ansvaret, ingen formell myndighet til å håndheve loven, eller det apparatet som registreringen og ivaretagelse av bygningene krevde. Foreningen forsøkte derfor i flere år å få Stortinget til å bevilge midler til en offentlig antikvarstilling. Etter flere runder med avslag fikk forslaget tilslutning i Stortinget i 1912, og riksantikvarembetet ble opprettet samme året.

I 1908 sorterte ansvaret for restaureringsarbeidene ved de tre største historiske minnesmerkene under tre forskjellige statlige instanser. Ansvaret for Akershus lå under Forsvarsdepartementet, mens Kirkedepartementets Undervisningsavdeling håndterte Haakonshallen. Domkirken i Trondhjem sorterte derimot under Kirkeavdelingen i Kirkedepartementet.²⁶³ De statlige interessene i slike saker ble ivarettatt av en eller flere sakkyndige, foreslått av Directionen i FNFB og godkjent av et departement. De ble oppnevnt i kraft av å være sakkyndige fagmenn, men hadde ingen ansettelsesforhold, verken til FNFB eller til den instans som oppnevnte dem. De var på sett og vis privatpersoner. Akershuskomiteen var opprinnelig nettopp en slik komité, men godkjent av Kirkedepartementet. Ved restaureringen av Nidarosdomen ble flere slike komiteer opprettet. I 1868 gikk en komité gjennom Heinrich Schirmers planer.²⁶⁴ I 1903 anbefalte Nicolaysen, Henrik Bull, Johan Meyer og Bredo Greve Christies plan, og i 1905 ble en fast tilsynskomite oppnevnt.²⁶⁵ Interessant nok går de samme navnene igjen både i ”Nidarosaken” og i Akershussaken. Arbeidskomiteen for Akershus Slots gjenreisning skilte seg likevel fra andre lignende komiteer, ved at komitémedlemmene ikke hadde blitt bedt om å ”trå inn” i komiteen

²⁶⁰ Bygninger eid av privatpersoner ble unntatt fra loven. Samtidig ble det offentlige, mot en erstatning, gitt rett til å undersøke, vedlikeholde og istandsette fortidsminner. Alle arbeider som berørte fortidslevningene måtte også rapporteres på forhånd. Lidén 1991, ss. 59-63.

²⁶¹ Ibid., ss. 62-63.

²⁶² H.-E. Lidén 1991, s.64.

²⁶³ Aftenposten 20.8.1908.

²⁶⁴ Bestående av Nicolaysen, C. Christie og V. Nordan.

²⁶⁵ Der arkitektene Meyer, Fischer og Lars Solberg ble oppnevnt. G. Fischer 1965: *Nidaros Domkirke. Gjenreisning i 100 år 1869-1969*, Forlaget Land og Kirke MCMLXV, A/S Nidaros og Trøndelagens Boktrykkeri, s. 518.

av et departement, men dannet selv en komité og inviterte senere departementet med. Arbeidskomiteen forvaltet likevel en ”offentlig” oppgave, men hadde altså samlet inn de midlene de disponerte over selv.

På Generalforsamlingen i FNFBs Kristianiaavdeling våren 1913 var Akershusaken det store stridsområdet. Sinding-Larsen og den selvlærte historikeren Macody Lund dannet den ene fronten, mens Harry Fett, Carl Berner og arkitekt Heinrich Jürgensen utgjorde den andre. Slaget sto om gjenvalg av Fett og Jürgensen til styret i FNFBs Kristianiaavdeling, noe Sinding-Larsen og Lund motsatte seg. De to ble likevel gjenvalgt, med 16 og 10 stemmer.²⁶⁶ Directionen besluttet like etter å sende en ny innstilling til Forsvarsdepartementet, angående Sinding-Larsens Akershusplaner av 1912. Denne gangen gikk Directionen mot planene.²⁶⁷ Dette ser ut til å ha sparket i gang Macody Lunds korstog mot ”museumsmænderne”. Lund påpekte i flere innlegg i Verdens Gang at han fant det besynderlig at Directionens negative uttalelse om Sinding-Larsens planer i 1912 i så stor grad avvek fra dens tidligere positive uttalelse av 1909.

Lund mente tilsynelatende at Directionens snuoperasjon hadde en sammenheng med at Fett var blitt medlem i 1912. Det ble, spesielt fra Lund, men også mer generelt fra Aftenposten, påpekt at Fett muligens kunne ha egeninteresse i at Sinding-Larsens forslag ikke skulle bli godkjent. Fett konkurrerte på dette tidspunktet om stillingen som Riksantikvar med Arbeidskomiteens formann arkitekt Herman M. Schirmer.²⁶⁸ Spekulasjonene gikk ut på om Fett forsøkte å gjøre et stort ”scaar i Schirmers prestige” ved å skape motstand mot Sinding-Larsens Akershusplaner, ettersom Schirmer på Arbeidskomiteens vegne stadig forsvarte Sinding-Larsen og planene.²⁶⁹ Beskyldningene mot Fett bunnet delvis i at FNFB hadde kommet med en innstilling som fremhevet Fett som den kandidaten foreningen mente var best egnet til å ivareta Riksantikvarembetet, til tross for at departementet ikke hadde bedt om en slik innstilling fra FNFB. Departementet hadde derimot oppnevnt en egen komité som skulle

²⁶⁶ Directionen i FNFB kom de neste årene til å bestå av Fett og Berner, samt arkeologen Karl Evald Rygh, arkeologen Gabriel Gustafsson og arkitekt Arnestein Arneberg i representantskapet, med suppleantene redaktør Thommesen, kunsthistoriker og museumsdirektør Fredrik Wallem, Hofstad og arkitekt Magnus Poulsson. Tidens Tegn 30.3.1913.

²⁶⁷ Innstillingen gjengitt bl.a. i Tidens Tegn, Aftenposten, Morgenbladet, 1.10.1912 og Ørebladet og Norsk Intelligensseddel, 2.10.1912. Trykket i sin helhet i Verdens Gang 6.10.1912.

²⁶⁸ Det skulle avgjøres i Stortinget hvem som skulle få stillingen som Riksantikvar i oktober 1912. Verdens Gang 6.10.1912.

²⁶⁹ Billedlig nok ble det skrevet at Fett i så tilfelle ville kunne stige ”som en fugl Fønix op av ruinerne”. Aftenposten 10.10.1912.

avgi en innstilling.²⁷⁰ FNFBs uttalelse om Sinding-Larsens 1912 planer kom også like før FNFBs uttalelse om hvem som burde bli Riksantikvar. Verdens Gang hevdet i den forbindelse at Fett hadde benyttet seg av Akershussaken for å vise at han var ”bygningskyndig”.²⁷¹ Arkitektforeningen hadde gitt Schirmer sin støtte, og kunsthistorikerne stilte seg bak Fett. Kunsthistorisk forening ønsket at en framtidig riksarkivar skulle ha en vitenskapelig utdanning som skikket han til å ivareta arbeider av antikvarisk karakter, i og med at foreningen mente det antikvarisk kunnskap ville få større betydning enn bygningskyndighet i det fremtidige fortidsminnevernet.²⁷² Schirmer fikk uansett stillingen, til tross for protester fra kunsthistorikerne, FNFB ved President Berner i Oslo og ordførerne i FNFBs lokallag fra Trondheim og Bergen.²⁷³

Fett forsvarte også seg selv, og de andre Directionsmedlemmene, ved å hevde at Directionen også i 1909 hadde tatt avstand fra en generell historisk restaurering av slottsanlegget, men godkjent Sinding-Larsens planer for Nordfløyen kun under den forutsetning at det kunne frembringes tilstrekkelig og pålitelig arkeologisk materiale som grunnlag for en slik restaurering. Fett påpekte derfor at Directionen av 1912 nettopp ikke fant denne forutsetningen oppfylt i Sinding-Larsens nye utkast.²⁷⁴

”Museumsråderne”, de nye vitenskapsmennene.

Striden om fagkunnskapens plass i bedømmelsen av det arkeologiske materialet til Sinding-Larsen, startet for alvor da den svenske bygningshistorikeren, intendant Axel Nilsson ved Nordiska museet i Stockholm, uttalte seg negativt til Sinding-Larsens vitenskapelige grunnlag for middelalderrekonstruksjonen av Nordfløyen. Nilsson var blitt innbudt til å holde et foredrag i Arkeologisk Foræning, og ble nærmest på stedet bedt om en vurdering av Akershusplanene av Teknisk Ukeblad.²⁷⁵ De som sto bak foredragsinnbydelsen var Harry Fett, professor Gustavsson og direktør Hans Aall fra Norsk folkemuseum, formann i den

²⁷⁰ Stillingssøknadene til de to kandidatene, Fett og formann i Arbeidskomiteen Herman Schirmer, skulle i forkant av avgjørelsen gjennomgå av en departementsoppnevnt kommisjon som besto av riksarkivar Hertzberg, professor Gustavsson, skolebestyrer Bendixen, arkitekt Sparre og arkitekt Aars. Det ble spekulert i at Fetts nære bånd til FNFB var grunnen til at departementet ikke hadde brukt FNFBs ekspertise, slik som de pleide i en slik sak.

²⁷¹ Verdens Gang 31.10.1912.

²⁷² Guleng 2004, s. 198.

²⁷³ Verdens Gang 1.11.1912.

²⁷⁴ Fett pekte også på at Sinding-Larsens forslag av 1912 var ulik forslaget fra 1909. Aftenposten 6.10.1912. Beskyldningen fikk Fett til å påpeke på at han allerede hadde tatt sitt ”prinsipielle standpunkt” i Akershussaken med sin ”lille brochure” i 1899. Aftenposten 11.10.1912.

²⁷⁵ Klargjøres av Carl Berner i innlegg i Aftenposten 10.5.1912.

norske ingeniør- og arkitektforenings Kristianiaafdeling Peter Meinich og formann i Kristianias arkitektforening, bygningschef Sparre.²⁷⁶ Sinding-Larsen gikk ganske hardt ut mot Nilsson etter denne uttalelsen. Han imøte gikk kritikken ved å skrive at han var takknemlig for Nilssons ”uforbeholdne Udtalelse”, men da fordi den viste ”Værdien av Museumsmændenes Behandling av Bygningsspørsmal”.²⁷⁷ Uttalelsen avslørte altså i følge Sinding Larsen mangel på bygningskunnskap.

Macody Lund gikk enda hardere ut mot ”Museumsmændene”. De fleste av innleggene Lund skrev i Akershusaken er det jeg vil kalle usaklige. Likevel illustrerer Lunds karakteristikk av hele situasjonen rundt Axel Nilssons uttalelse hvordan den eldre garde opplevde inntoget av spesialiserte fagfolk i fortidsminnevernet. Lund mente at Nilsson representerte ”museernes yndlinger” og det moderne samfunnets sykelige opptatthet av ”videnskab”. Etter å ha gått til angrep på det han mente var blitt ”et moderne samfund uten dannelsesassocieret og nedarvet dannelse med kritisk kulturindstinkt, hvor skolekulturen har blitt eneraadende” hevdet Lund at ”autoritetsgjengen” og ”de allstedes nærværende museumsmænd” hadde latt seg ”binde paa ærmet” av hva en ”fræmmed ordinarius blot innbildte dem”. I samme innlegg beklaget han også at disse ”kunsthistoriske og stilkritiske ynglingen fra museerne” hadde fått oppsynet med Norges viktigste historiske monumenter, og at de samme hadde fremmet forslag til regjeringen om hvordan det nye riksantikvarembetet skulle drives.²⁷⁸

Lund skrev også et innlegg i Verdens Gang der han hevdet at en endring i FNFBs restaureringssyn, det vil si at konserveringstanken og historisk ekvivalens var blitt et enerådende restaureringsprinsipp, skyldtes at Harry Fett og hans kunsthistorikergenerasjon nå var kommet til makten, og at denne generasjonen var imot tanken om historisk rekonstruksjon”.²⁷⁹ Lund hadde et lignende utspill i sin kritikk av FNFBs uttalelse om Sinding-Larsens restaureringsplaner av 1912. Der rettet han angrepet mot dem (i FNFBs Direction) som han mente var ”malere og smaa kunsthistorikere, som have tat doktorgrad paa en dørlaas eller hjerterne i dørene paa visse smaa uthus” og deres ”spesialdilletanti”.²⁸⁰

²⁷⁶ Norsk Intelligensseddel, Morgenbladet og Aftenposten 9.5.1912.

²⁷⁷ Verdens Gang 10.5.1912 og Morgenbladet 10.5.1912

²⁷⁸ Verdens Gang 8.10.1912.

²⁷⁹ Verdens Gang 3.10.1912.

²⁸⁰ Verdens Gang 20.5.1910.

Macody Lund var kjent for å være en mann som ikke gikk stille i dørene. Likevel illustrerer hans uttalelser hvordan det hadde oppstått en forskjell mellom Lunds generasjon og den yngre generasjonen fortidsminnevernere. Lund var autodidakt historiker og arkeolog. Han representerte et samfunn der det å inneha *dannelse*, gjorde en kvalifisert til å være arkitekt, arkeolog og historiker i ett. Fett, Gustavsen, Meinich, Aall og Sparre representerte den senere tids spesialiserte akademiske profesjoner.²⁸¹ Dette var en konflikt som bare skulle bli tydeligere i neste periode av Akershussaken.

Avsnittene over har beskrevet hvordan arkitekt Sinding-Larsen og gjenreisningsplanene hans møtte motstand fra flere hold, både planene av 1908 og de av 1912. Beslutningsansvar og inngripen fra myndighetene, samt et byråkratisk apparat som kunne håndtere en slik inngripen, ble etterlyst av foreninger, enkeltpersoner og presse. Det ble også stilt spørsmål ved Akershuskomiteens kompetanse. Diskusjonen om 1912-planene falt sammen med en debatt i FNFB, og med debatten om hvem som skulle utnevnes til Riksantikvar. Debatten i FNFB var en fagideologisk kamp, der kunsthistorikerne ønsket større innflytelse i forhold til arkitektene, og en større grad av faglig spesialisering for de ulike disiplinene innenfor fortidsminnevernet. Dette kom også frem i Riksantikvardiskusjonen, der kunsthistoriker Fett og arkitekt Schirmer kjempet om embetet. Fett ble i den forbindelse beskyldt for å bruke Akershussaken som et ledd i sin kampanje for å bli utnevnt til riksantikvar. Sinding-Larsen og Macody Lund oppfattet at Fett, og hans etter hvert mer faglig spesialiserte kollegaer i museumsvesenet og academia, utgjorde en trussel mot sitt virke på Akershus. De var ikke bare uenige om hvilke restaureringsprinsipper som skulle brukes ved gjenoppbyggingen av Akershus, men også, som vi nå vil se, om hvilket bruk, og hvilken symbolsk betydning, nasjonalmonumentet Akershus slott burde ha.

Det nasjonale og historieforståelse

Først i 1907 ble offentligheten for alvor oppmerksom på Akershus slott. I 1906 og 1907 holdt General Mellbye og Sinding-Larsen flere foredrag om slottets fortid og mulige fremtid i flere foreninger, og en rekke arrangementer som skulle skaffe inntekter til gjenreisningsarbeidet ble arrangert.²⁸² Dermed ble borgerskapets kulturelite godt informert om tilstanden på festningen.

²⁸¹ Lund kom med de samme angrepene i striden om Domkirken i Trondheims *restaurering*. Fischer 1965, s. 470.

²⁸² Høydepunktet var et tidagers festlighetsarrangement på slottet og festningsområdet våren 1907. Foredragene ble holdt i fora som Det Militære Samfund og Polyteknisk forening. Gjengitt i Morgenbladet 11.3.1906 og Landmandsposten 26.10.1906.

Akershus' bygningshistorie ble viet stor plass i avisene.²⁸³ Det var fortsatt i det store og det hele Gustav Storms tolkning av Akershus' bygningshistorie, i tråd med slottsskriverens beretning, som ble gjengitt. I 1907 begynte det likevel å ryktes at Sinding-Larsen hadde gjort nye funn som ga mer informasjon om hvordan Akershus hadde vært i middelalderen.²⁸⁴ I den forbindelse skrev Yngvar Nielsen om hvordan disse nye funnene rokket ved tidligere oppfatninger om borgens historie, og hvordan funnene ville påvirke det han kalte "hovedstadens syn på den gamle borgen". Nielsen mente nå at det var grunn til å anta at Håkon Vs borg var atskillig større i grunnareal enn det man før, i tråd med Storms teori, tidligere hadde antatt.²⁸⁵

Nielsen var også den første som påpekte at disse nye funnene ville kunne føre til at Akershus ville bli for Kristiania det Domkirken var for Trondheim, og det Haakonshallen var for Bergen, siden "Akershus vil blive et selvsagt Sted til at samles for det norske Folk, - dets Tredje historiske helligdom".²⁸⁶ Ved en tale i 1907 påpekte Nielsen igjen hvordan Akershus slott som "det tredje Led", etter Nidarosdomen og Haakonshallen, ville bli gjenreist. En slik trinnvis prosess passer også inn i hvordan utviklingen av Norge som en stat gjennom middelalderen tradisjonelt har blitt fremstilt. Viktige markører i denne utviklingen var Olav den hellige (Nidarosdomen), Håkon Håkonsson (Håkonshallen) og Håkon V (Akershus). I det Nielsen løftet Akershus opp i samme divisjon som Domkirken og Haakonshallen ga han virkelig Akershus status som et nasjonalt monument. Det ser også ut til at denne statusen var i ferd med å etablere seg i offentligheten, og ikke bare innenfor Kristianias grenser og innen byborgerskapet. Aftenposten kunne melde at interessen for Akershus slott var stigende blant folk, og lokalaviser fra andre deler av landet begynte å interessere seg for Akershus' videre skjebne.²⁸⁷

Det ble nå også debattert hva det nasjonalhistoriske monumentet Akershus ville bety for samtiden, for bildet av Norge som en nasjon med historisk tradisjon og som bidrag til folkets nasjonalfølelse. Betegnende i den henseende er Afholdsbladet redaksjonelle kommentar til den nyvakte interessen for Akershus. Bladet mente det til da hadde vært "en sørgelig

²⁸³ Verdens Gang 24.10.06, Landmandsposten 26.10.1906, Morgenbladet 11.3.1906.

²⁸⁴ Morgenbladet 29.6.1907.

²⁸⁵ Artikkelen er undertegnet Y.N.

²⁸⁶ Morgenbladet 8.7.1906.

²⁸⁷ Norsk Familie-Journal mente for eksempel at gjenoppbyggingen av Akershus var et "Landsforetagende", Norsk Familie-Journal 9.6.1907. I "Vestlandet" ble det skrevet om hvordan Kristiania endelig hadde våknet til bevissthet om Akershus verdi, Vestlandet 21.6.1907.

kjendsgjerning” at det norske folk ikke hadde forstått i tilstrekkelig grad ”at værne om vore gamle historiske mindesmerker”. Gledelig kunne Afholdsbladet derfor fastslå at det nå var ”indtraadt en ganske anden forstaaelse af, hvad der vil sige at eie historiske mindemerker”, noe som trolig ville bidra til å ”øge fædrelandskjærligheten og fremme aandskraften hos det norske folk”.²⁸⁸ Oppdagelsen av Akershus’ middelalderrøtter skapte en kobling til en historisk periode som i samtiden ble oppfattet som særlig sentral i Norges historie. Selv om Sars hadde frikjent dansketiden i de akademiske kretsene, ble middelalderen tilsynelatende i 1906 fortsatt oppfattet som den sentrale historiske perioden i norsk historie. Det var også nettopp det nasjonale som ble viktig i diskusjonen om bruken av Akershus i denne perioden.

Nasjonal storstue eller nasjonalt portrettgalleri?

Til tross for forslag som kronprinsbolig, representantbolig for Kristiania kommune, utenriksdepartement og Oslos nye rådhus, var de alternativene som dominerte debatten festlokale og ”nasjonal storstue”, eller museum og ”nasjonalt portrettgalleri”.²⁸⁹ Sinding-Larsen var den som ivrigst fremmet ideen om Akershus som festlokale og nasjonal storstue. Han argumenterte blant annet med hvordan den nyvunne selvstendigheten la grunnlaget for ideen om at Akershus ville være ”centrum for de historiske minder”. Et hus der nasjonen kunne samles til alvor og fest.²⁹⁰ Sinding-Larsen hevdet på prinsipielt grunnlag at det avgjørende hensynet som burde tas når et historisk monument skulle vurderes for bruk i sin samtid var hvorvidt byggverket kunne tjene tidens behov eller ikke.²⁹¹ Hvis monumentet, på en verdig måte satt i skikk, kunne levendegjøres for sin tid og oppfylle en plass i sin historiske sammenheng, hadde man ikke ”alene ret, men direkte pligt”, til å ta det i bruk. I tråd med dette mente Sinding-Larsen at Akershus som samlingspunkt for historiske minner og et sted hvor nasjonen kunne samles til fest burde være ”dets historie verdig”. Samtidig uttalte han at han håpet ”den gamle Borg” ikke ville bli en kjedelig historisk fremvisningsgjenstand eller bolig for ”døde” museumsgjenstander, men at den skulle ”gi Rum for levende Mennesker.”²⁹²

²⁸⁸ Afholdsbladet 1.6.1907.

²⁸⁹ Tidens Tegn 15.6.1910.

²⁹⁰ H. Sinding-Larsen i ”Den Røde Brochure”, 1912, s. 5, gjengitt i H. Sinding-Larsen 1923: ”Akershus og dets anvendelse. Svar til komiteen for Akershus Slot av 12. august 1922 i anledning av dens ”meddelelse” datert 21. november 1923. Grøndahl Søns Boktrykkere, Kristiania, s. 5.

²⁹¹ Et byggverk som ikke kunne finne en ”værdig anvendelse i tiden” som ”bruksbygning til magasin e.l., skulle derimot ikke brukes for enhver pris. Et byggverk, ”fylt med nasjonens historie”, skulle ikke fylles med ”korn eller andre nyttige ting”. Her påpekte han at ”Vi som andre nationer” hadde sett hvordan byggverk fylt med nasjonens historie” i nedgangstider isteden [ble fylt med] korn eller andre nyttige ting”. Et fortidsminnesmerke man ikke hadde behov for å ta i bruk burde derfor ikke for enhver pris tilpasses ”vor tid”, men det skulle vedlikeholdes og overleveres til senere slekter.

²⁹² Uttalelsene fra sakssammendrag i Stortingsinnstilling nr. 201 – 1910, s. 322, og Ørebladet 17.9.1906.

Akershus ville da bli "Helt gjendindsat i Nationens Liv" når slottet i nasjonens store høytidsstunder kunne gi "Plads for Folket, til Møde i Sorg eller Glæde, i Alvor eller Fest".²⁹³

Sinding-Larsens forslag om "nasjonal storstue" ble støttet av de tre Akershuskomiteene.²⁹⁴ Ellers møtte Sinding-Larsen også i denne saken stor motstand. FNFB var negativ til ideen om et sammenhengende festivitetsanlegg både i 1909 og i 1912.²⁹⁵ Fett var spesielt negativ, og han fremmet allerede i 1910 forslaget om et nasjonalt portrettgalleri.²⁹⁶ Et annet forslag som ble foreslått som motforslag til Sinding-Larsens var historisk museum. Skribenten Arild Vanevik skrev i den sammenheng at han mente det "enkle" Akershus var et godt bilde på den norske historien, siden nordmenn var "et folk av sjømænd, fiskere, handelsmænd og bønder".²⁹⁷ Aftenposten var inne på noe lignende da de foreslo å ha "en Samling Originalsager, der belyser Epoke for Epoke af Folkets Udvikling og Rigets Saga" i Nordfløyen.²⁹⁸ Felles for disse forslagene er hvordan det historiske nasjonalmonumentet skulle tas i bruk på en måte som pekte bakover mot historien, hvordan historien kunne brukes for å støtte opp under og gi kunnskap om en samtidig *nasjonal* identitet.

Etter 1912 kom diskusjonen om bruken til å endre seg noe. Interessant nok foreslo Nicolay Mejdell allerede i 1912 at nedrevolds (nedre del av festningsområdet) kunne benyttes i det han mente var en nødvendig byutvikling, mens øvrevolds (øvre del av festningsområdet og der Akershus slott ligger) kunne gi tomt til et nybygd rådhus samtidig som Akershus slotts bygninger kunne ligge urørt.²⁹⁹ For Mejdell var det viktig at "nutiden" kunne slippe inn på Akershus, og at Akershus ble trukket inn i "nutidens" liv. Han så ingen motsetning mellom "det gamle" og "det nye", i det han håpet de kunne eksistere side ved side, der fortiden og nåtiden kunne bringes sammen.³⁰⁰ "Å slippe nåtiden inn på Akershus" eller å trekke "Akershus inn i nåtiden" kom til å prege bruksdebatten i årene etter 1912. Diskusjonen ble i så måte mindre tilbakeskuende. Vekten ble lagt på hvordan historien kunne tjene samtiden.

²⁹³ Verdens Gang 24.10.06.

²⁹⁴ Arbeidskomiteen, Den Sagkyndige Kommission og Det Bygningskyndige utvalg.

²⁹⁵ I uttalelsen av 1909 skrev foreningen at en slik bruk og tilhørende istandssettelse ville "sprænge rammene for en historisk istandsættelse" med garderobes, kjøkken og nye trapper. Trykket i *Den Røde Brochure*, s. 27-28.

²⁹⁶ Han mente at det ikke ville være tilrådelig å lage en festsal på Akershus, siden en festsal ville kreve "moderne" komfort og en ombygging som ville "rumstere for mye", noe som ville føre til at "borgen ville lide". Gjengitt i H. Sinding-Larsen 1923 og Tidens Tegn 18.7.1910.

²⁹⁷ Han pekte også på at Akershus aldri ville kunne måle seg med Frederiksborg eller Gripsholm i prakt. Akershus burde derfor ikke minne om svunne tiders arkitektur, slik "Tronhjems Dom" ga "uttryk for vor streben mot høiden", i Verdens Gang 25.1.1914.

²⁹⁸ Aftenposten 9.6.1909.

²⁹⁹ Aftenposten 30.11.1912.

³⁰⁰ Aftenposten 30.11.1912.

Betegnende nok skrev Macody Lund i en polemikk mot Erik Werenskiold at ”folk holder heller ikke mindesmærker for malere eller kunsthistoriske ungdomsforeninger, men derfor, at minderne for folket er en virkelig valuta i dets nationalhistoriske formuestrang”.³⁰¹ Debatten ble et spørsmål om hvilken restaureringsstrategi som best mulig ville kunne ivareta Akershus’ verdi som nasjonalt symbol, noe som resulterte i en diskusjon for eller imot rekonstruksjonen.

”At sætte en ny lap paa en gammel klædning”

I årene mellom 1910 og 1912 var det først og fremst Sinding-Larsens gjenreisningsplaner for Nordfløyen, og hans restaureringsstrategi, som dominerte debatten. Frontene ble på den ene siden utgjort av Sinding-Larsen, støttet av Lund og delvis av Arbeidskomiteens formann Herman Schirmer, og på den andre siden av Fett og hans ”slagorden” av yngre profesjonsutdannede ”museumsmænd”, støttet av kunstnerne Werenskiold og Krogh. Skribenten Lars Havstad beskrev i 1912 de to fløyene i Akershussaken som de som ville føre bygningen tilbake til dens opprinnelige form, og de som ville la bygningen være slik den var forblitt ned gjennom tidene, ”i sin historiske utvikling”. Han anklaget førstnevnte retning for å ville rive ned store deler av slottet, mens sistnevnte fryktet han ville opphøye ”de værste forgaaelser i svunden tid”, som en ”vandalismens apotheose”. Her påpekte han hvordan man dermed kunne komme til å holde fast ved bygningsdetaljer som var på moten, kun fordi man var vant til at det var slik det skulle se ut. Han mente likevel at begge disse synspunkter ville komme til kort siden Akershussaken var så kompleks.³⁰²

Sinding-Larsens planer for gjenreisning av Nordfløyen ble av arkitektens motstandere anklaget for å representere rekonstruksjonen. Generalinspektøren skrev for eksempel om 1908-planene at Sinding-Larsens ”gjenoppbyggingsprogram” brakte fram tanken om ”at sætte en ny lap paa en gammel klædning”, en ny bygning som ville gi slottet en ”helt anden karakter, end hva tanken dermed oprindelig har været”.³⁰³ Høyrepolitiker og høyesterettsdommer Edvard Hagerup Bull gikk på samme grunnlag mot vedtaket i Stortinget om godkjenning av Sinding-Larsens Nordfløyutforming i 1910, fordi han tvilte på om ”den har nogen Værd, denne Eftergjørelsen af gamle Ting”.³⁰⁴ Harry Fett mente bestemt at

³⁰¹ Verdens Gang 20.5.1910.

³⁰² Dagbladet 10.11.1912.

³⁰³ Generalinspektøren så det som ønskelig at slottet ble bevart som et historisk minnesmerke. Han kan likevel ikke ha vært alt for standhaftig motstander av rekonstruksjon for han foreslo om mulig å restaurere slottet men da brakt tilbake i en slik stand ”som det hadde da slottet sto i si fulde glans paa Kristian den IV’s tid eller paa tidspunktet om kring 1650”. Fra sakssammendrag i Stortingsinnstilling nr. 201 – 1910, s. 324.

³⁰⁴ Aftenposten 20.7.1910.

Sinding-Larsen la opp til en rekonstruksjon av Haakon den VI's borg, en rekonstruksjon, eller "Nybygning" som ville bli en skuffelse, siden det ikke ville være den historiske bygningen.³⁰⁵ Fett karakteriserte arkitekter generelt som et farlig folkeferd for historiske bygninger og minnesmerker, siden de alltid ville være "Haardhendte" og "ville bygge og lave noget". Han omtalte Sinding-Larsen som en spesielt "farlig Mand" for Akershus.³⁰⁶ Allerede i 1908 hadde Fett et lignende utbrudd mot arkitektstanden, som han mente var bundet av "Egeninteresse, Vane og Uvidenhet", noe som gjorde det håpløst å belære dem i "Spørmaal om Bevaring af gamle Bygverker".³⁰⁷ Fetts noe harde utfall mot arkitektstanden bunnet trolig i at han var kunsthistoriker, og at de to profesjonene hadde en så totalt ulik tilnærming til monumentpleien. For Fett betydde ordet *restaurering* å ødelegge det hittil bevarte, mens ordet *bevaring* betydde å bevare det gamle.³⁰⁸ I 1910 uttrykte Fett samme synspunkt i Kristiania Arkitektforening, da han hevdet at en Nordfløy oppført etter Sinding-Larsens planer ville bli en "Sinding-Larsensk hall", ikke en Haakonshall, og at en nyoppført og rekonstruert kongehall kun ville bli en teaterkulisse.³⁰⁹ Fett var opptatt av monumentets historiske verdi, det vil si hvordan monumentet i en bevart tilstand ville kunne leses som et dokument.

Fett ble på møtet støttet av kunsthistorikeren stipendiat Fredrik Wallem, som mente at slottsanlegget på Akershus var helt spesielt, siden ingen hadde "tuklet med det". Et restaurert Akershus ville også i følge stipendiaten da bli "Theaterinteriør".³¹⁰ Arkitekt Henrik Bull sluttet seg til de to og advarte mot at Akershus ble et "arkitektonisk falsum". Bull ytret også at han anså historisk restaurering som mislykket, noe han mente en rekke eksempler i Europa kunne bevitne.³¹¹ Støtten fra den anerkjente arkitekten Bull må tolkes som at også de etablerte arkitektene i 1910 var begynt å ta avstand fra rekonstruksjonen, og det er mulig at fronten mellom kunsthistorikerne og arkitektene ikke var like steile i denne saken som det den var i striden om riksantikvarembetet. I 1913 gikk også Kristiania Arkitektforening mot at Nordfløyen skulle oppføres etter Sinding-Larsens planer, og standpunktet ble delvis begrunnet med at de anså planene for å legge opp til en historisk rekonstruksjon.³¹² Arkitektenes magasin Teknisk Ukeblad skrev samme året at en gjenoppbygging etter Sinding-Larsens

³⁰⁵ Siden Norge ikke hadde for mye av verken midler eller minnesmerker, mente Fett at "forsiktig Omgang med begge Dele" var påkrevd.

³⁰⁶ Fett mente dette da han fant at Sinding-Larsens energi var "parret" med "en sjælden Ærgjerrighet".

³⁰⁷ Morgenbladet 15.7.1908.

³⁰⁸ Morgenbladet 15.7.1908.

³⁰⁹ Møtet i Christiania Arkitektforening referert fra i Tidens Tegn 18.7.1910.

³¹⁰ Møtet i Christiania Arkitektforening referert fra i Tidens Tegn 18.7.1910.

³¹¹ I stedet ønsket han en påbygning når tidens behov krevde det. Tidens Tegn 18.7.1910.

³¹² Oversendt Forsvarsdep. 10. mai, gjengitt i Aftenposten og Tidens Tegn 14.5.1913.

planer av 1908 ville ”gjort Akershus ukjendelig, og for alle tider ødelagt den historie, som taler ut av de nu staaende mure”.³¹³ Teknisk Ukeblad lanserte med det et ønske om omsorgsfullt å reparere det arkeologiske anlegget og å sikre det mot videre forfall. I hovedsak mente de likevel anlegget burde bevares slik det hadde utviklet seg, samtidig som det skulle gjøres skikket til en bruk som passet et slikt ærverdig byggverk.³¹⁴ Arkitektenes tidsskrift Teknisk Ukeblad skisserte altså i 1913 en monumentpleie der ”anlegget” Akershus skulle få ligge slik det ”i det væsentlige” hadde utviklet seg. En slik fremgangsmåte for behandlingen av et historisk monument var det motsatte av hva rekonstruksjonen ville bety, og var i tråd med de begrepene som ble kjent som *bevaring* og *konservering*.

”Jeg vil heller se en jernbane tvers gjennom en ruin en se den restaurert”

Som omtalt over ble Harry Fett kritisert for å ha påvirket utfallet i FNFBs uttalelse av 1912. Han var også en av dem som tidlig fremmet ”anti-restaureringsbevegelsen” i den norske fortidsminnevernmiljøet.³¹⁵ I Europa begynte denne bevegelsen å oppnå innflytelse i allerede på slutten av 1800-tallet. I England fikk bevegelsen to ledende skikkelser i kunstfilosofen John Ruskin og kunstneren William Morris. Ruskin regnet all historisk produksjon, det være seg bygninger, malerier eller skulpturer, som unike skapelser tilhørende en spesifikk historisk kontekst. Han tok dermed avstand fra alt som kunne assosieres med en *restaurering*, det vil si all endring, av et historisk objekt. For Ruskin reflekterte hvert objekt naturens og Guds skjønnhet, og han fant at aldringstegn på et objekt bidro til det han kalte en aldersskjønnhet. Ruskin mente således at objektets originalmateriale var det viktigste, siden det var der objektets historiske sjel var å finne. All menneskepåført endring var derfor så godt som ødeleggelse. For Ruskin representerte ulike arkitektoniske stiler unike og ulike indre former, og en slags tidsbestemt kulturell moral.³¹⁶ Et historisk monument skulle derfor i tråd med Ruskins filosofi *konserveres* og *bevares*, fremfor å *restaureres*. Til tross for at Ruskin tok avstand fra all endring av et historisk monument, pekte hans tanker om at hver tids stil hadde en egenart som måtte tas vare på, frem mot det som Myklebust har kalt *prinsippet om historisk ekvivalens*.

³¹³ Teknisk Ukeblad nr. 44, 1. november 1912 og Teknisk Ukeblad nr. 45, 8. november 1912.

³¹⁴ Teknisk Ukeblad 1913.

³¹⁵ Allerede i sitt ”post-festum”skrift av 1899 fremmet han et slikt synspunkt.

³¹⁶ En moral som ble tilført byggverket gjennom hvordan de menneskene som bygget verket var preget av sine respektive kulturelle perioder. Det lot seg derfor ikke gjøre å bygge etterligninger, siden den opprinnelige kulturelle perioden og dens stil ikke lenger ville påvirke en ny tids byggere og arkitekter på samme måten. Jokiletho 1999, s. 176.

I de tyske statene fikk anti-restaureringsbevegelsen sitt eget magasin, *Die Denkmalpflege*, i 1899. Magasinet, samt de fra år 1900 årlige møtene i *Tage für Denkmalpflege* i Dresden, bidro til at *restaurering* i form av *rekonstruksjon* mistet sitt hegemoni i de tyske fortidsminnemiljøene, og gradvis ble erstattet av prinsipper som bygget på bevaring og konservering. *Tage für Denkmalpflege* lanserte prinsipper som skulle sikre ”bevaringen av den historiske karakteren og respekt for det originale”. I tråd med disse prinsippene skulle konservering benyttes i alle henseender der det dreide seg om en bygning med en bestemt historisk stil, og alle stiler skulle behandles og betraktes på lik linje. Dette innebar at ingen historiske monumenter skulle endres, med mindre det var snakk om reparasjon ved strukturelle feil eller tekniske forbedringer for bygningene. Det ble gjort et skille mellom det de kalte ”modernistenes” tilnærming til en historisk bygning, og den motsatte oppfatningen, representert av ”den historiske skole”. Førstnevnte gruppe var tilhengere av et moderne restaureringssyn, mens sistnevnte ”skole” var de som holdt rekonstruksjonen i hevd. Modernistene så bygningens historiske integritet som det viktigste, til forskjell fra ”den historiske skole”, som satte det kunstneriske uttrykket over den historiske og arkeologiske verdien. Det ble også besluttet at ”døde” historiske monumenter, det vil si ruiner, skulle ivaretas etter ”modernistenes” prinsipper, det ville si at de skulle få ligge i fred.³¹⁷

I følge *Aftenposten* kom den ”modernistiske” opposisjonen i fortidsminnevernmiljøet i Norge først og fremst til uttrykk fra yngre kunstnere, vitenskapsmenn og arkitekter, på begynnelsen av 1900-tallet. Den nye generasjonen mente blant annet at vitenskapelige rekonstruksjon var ”upålitelig og fantasiløst ukunstnerisk”, og i stedet skulle så mye som mulig av et monuments ”gamle deler” bevares. Det nye skulle ikke ettergjøre det gamle, men det skulle utføres med kunstnerisk og historisk takt. Tonen skulle allerede være gitt, uten at det skulle utelukke individuell skaperkraft. Vigelands skulpturer i Nidarosdomen ble trukket frem i en artikkel i *FNFB* som eksempler på vellykket sammensmelting av historie og kunstnerisk individualitet.³¹⁸ En ombygging av Akershus burde derfor gjøres moderne, men i det de kalte slottets ånd. Fortidens beste tradisjoner skulle dermed følges, men uten at det ville støte det samtidige, i det ble hevdet at fortiden ikke lenger ble sett på med romantikerens sentimentale syn og hans forakt for egen tid.³¹⁹ Da Fett i 1909 foreslo at Arbeidskomiteens innsamlede midler burde gå til dokumentasjon og formidling av historien, i form av utgivelser av en norsk

³¹⁷ Jokilehto 1999, ss. 194-196.

³¹⁸ *Aftenposten* 30.4.1913.

³¹⁹ *Tidens Tegn* 3.10.1912.

billediplomatarium, i stedet for til rekonstruksjon av en bygnings tidligere antatte utseende, var dette et synspunkt som senere skulle forbindes med hvordan konserveringsbevegelsen så for seg et organisert fortidsminnevern. For Fett ville ”et sådant Værk kaste det klareste Lys over vor Fortid og være af Folkeopdragende Betydning”.³²⁰

Directionen i FNFB gjorde Akershus til en spesielt viktig arena for kampen mot *rekonstruksjonen* i sin innstilling av 1912.³²¹ De skrev blant annet at de var redd for at Akershus ville bli en av de ”letsindige restaureringer” som hadde blitt utført på sviktende vitenskapelig grunnlag i Europa gjennom den siste menneskealder. Siden Nordfløyen var den viktigste sak av antikvarisk natur som hadde vært oppe i Kristiania, anså de Akershussaken for å være spesielt viktig.³²² I FNFBs Direction av 1912 dominerte altså de ”moderne ideer”. I foreningens årsberetning i 1913 ble det presisert at kampen mot ”restaureringsvesenet” og arkitektene fra 1800-tallet som ”lavet historie”, var i ferd med å stilne. Kampen mellom rekonstruksjonen og en nyere bevaringsstrategi under gjenoppbyggingen av Akershus var altså en hegemonikamp i det norske fortidsminnevernet.

Det at Ruskins ideer også vant frem utenfor fagmiljøet viser at hegemonikampen langt på vei allerede var vunnet. Det samme var den offentlige meningen om Sinding-Larsens planer. Dagbladet skrev for eksempel om hvordan Ruskin ideer om å bevokte alle byggverk mot gjenreisning, og i stedet behandle dem med en inderlig og engstelig omsorg, vant frem, under parolen ”Bedre en krykke end et tabt led”.³²³ Dagbladet mente Sinding-Larsens 1912-planer var ”dristige vandalske anslag mot den gamle borg”, mens Tidens Tegn skrev at en oppførelse etter Sinding-Larsens planer ville være en oppførsel etter ”tilidt til Sinding-Larsen-princippet”.³²⁴ I årene mellom 1908 og 1913 ble også Ruskin og hans konserveringsbevegelse nevnt i sammenheng med Akershussaken flere ganger. Allerede i 1909 ble en lengre passasje fra Ruskins *Seven Lamps of Architecture* sitert i Ørebladet under overskriften ”Apropos Akershus. Hvad Ruskin siger.” Tekstutdraget dreide seg om hvordan det å *restaurere* var det samme som en fullstendig ødeleggelse.³²⁵

³²⁰ Morgenbladet nr. 145, 10.3.1909.

³²¹ Directionen besto da av Carl Berner, Arneberg, Suppleanter: Thommesen, Wallem, Hofstad og Poulsson Repr.skap.: Rygh og Gustafsson. Referert til i Verdens Gang 28.4.1912.

³²² Innstillingen gjengitt bl.a. i Tidens Tegn, Aftenposten og Morgenbladet 1.10.1912 og Ørebladet og Norsk Intelligensseddel 2.10.1912. Trykket i sin helhet i Verdens Gang 6.10.1912.

³²³ Dagbladet 1.7.1913.

³²⁴ Dagbladet 21.5.1909 og Tidens Tegn 19.7.1910.

³²⁵ Ørebladet 16.12.1909

Kunstneren Christian Krohg var likevel den som tilsynelatende var mest innbitt i sitt angrep på Sinding-Larsens planer. Han anmodet ”alle gode Borgere, Kunstnere og Kunsthistorikere [om å] slutte sig sammen for at forsvare den eneste virkelige arkitektoniske Tradition af Betydning” i Kristiania. Krohg krevde at Akershus i 1910 skulle forbli i sin nåværende tilstand, ”i organisk Udvikling og Harmoni med sit Millieu”.³²⁶ Med dette lanserte han følgende program for gjenoppbyggingen av slottet:

Bevar først det gamle akkurat slik som det er best og staar der med sine aar og merker efter krigens og tidens tand og byg saa til det staten og tiden nu har bruk for, men slik at man kan se, at det er nyt. Det er real og ærlig færd og slik er det, de har baaret sig ad gjennom de svundne aarhundreder like overfor Akershus. Derfor er det, det er blitt saa morsomt, som det er.³²⁷

Krohg fikk støtte av sin kunstnerkollega Erik Werenskiold, som i forbindelse med Akershussaken uttalte at hvis gamle fortidsminner først skulle forandres, burde de ”forandres helt, saa man ikke tar feil av nyt og gammelt, til sit bestemte øimed, - men ikke forfalskes.”³²⁸ Myklebust kaller Werenskiold for en ”Ruskianer”, og han mener også å kunne påvise at Nansen prinsipielt var imot restaurering.³²⁹ Altså var også de to fremste av Lysakerkretsens menn tilhengere av konservering og bevaring. Ruskins monumentpleiesyn ble i denne perioden stadig referert til som en motpart til Sinding-Larsens gjenoppbyggingsplaner. Det har vist seg her at rekonstruksjonstanken var på hell i det norske fortidsminnevernmiljøet, blant arkitektene og i den opplyste offentlighet. I 1912 ble derimot konserveringen hyllet. Sitater av Ruskin, Werenskiold og den svenske arkitekten Boberg ble brukt for å formidle konserveringssynspunktet. Ruskins ord er kanskje de mest virkningsfulle, da han skal ha sagt: ”Jeg vil heller se en jernbane tvers gjennom en ruin en se den restaurert”.³³⁰

Den historiske pendelen

Sinding-Larsen skrev i sitt følgebrev til 1908-planene at en forutsetning for gjenoppbygging av et historisk monument var at det historiske bevismateriale ikke skulle ødelegges der det kunne unngås.³³¹ Likevel innebar hans gjenoppbyggingsforslag at flere rester fra Christian IVs tid måtte fjernes, noe som ble påpekt av Teknisk Ukeblad i 1912.

³²⁶ Dagens Nyt 13.5.191.

³²⁷ Tidens Tegn 17.7.1910.

³²⁸ Tidens Tegn 5.10.1912.

³²⁹ Myklebust 1979, s. 307. Myklebust hevder at Nansen, i et privat brev til Wollert Konow, kritiserte Sinding-Larsens nordfløyutkast, samtidig som han antok en holdning på linje med Werenskiold til restaurering og bevaring, s. 315.

³³⁰ Tidens Tegn 5.10.1912.

³³¹ H. Sinding-Larsen i ”Den Røde Brochure”, 1912, s. 5, gjengitt i H. Sinding-Larsen 1923, s. 5.

Konserveringsbevegelsen hevdet derfor at en *restaurering* ville medføre ødeleggelse på den eksisterende bygningsmassen, det vil si ødelegge den historiske dokumentasjonen. Et restaurert Akershus ble for eksempel omtalt som et ugjenkjennelig Akershus som for alle tider ville ha ”ødelagt den historie” som de gamle murene fortalte.³³²

Sinding-Larsen anklaget derimot sine motstandere for å hevde et syn der alt skulle ”bevares urørt som et historisk bevismateriale for forskningen”, og for ”til sykklighet grænsende ængstelse for overhodet at røre noget”.³³³ Han fikk støtte blant annet av forfatteren Nils Kjær som var kritisk til det han mente var en merkelig historisk sans som ytret sig hos dem som med nebb og klør ville motsette seg den ”saakaldte, men ganske urigtigt saakaldte”, gjenreisning av Akershus. Kjær satte spørsmålsteget ved hvorvidt ”tidens poetiske stand” på Akershus var ”saa vidt fremskreden i sin virksomhet at store dele av borgen holdt paa aa ramle ned”.³³⁴ Sinding-Larsens ivrigste støttespiller, Macody Lund, skrev i den sammenheng at opposisjonenes referanser til Ruskins og von Heidenstams *konserveringsideologi* ikke kunne brukes, siden Sinding-Larsens gjenreisningsplaner ikke ville føre til en ”Blix’ fantasiborg”, men ville derimot sette i stand et bygningsanlegg som holdt på å falle sammen.³³⁵

Arkitekt Olaf Nordhagen beskrev anti-restaureringsbevegelsen som en reaksjon på rekonstruksjonen. Verden Gang kalte det en ”pendel i henhold til naturloven”, og Sinding-Larsen påpekte den samme tese-antitese-utviklingen da han hevdet at hvordan nordmenn i lange tider hadde vandalisert ”vore mindesmerker”, var årsaken til at noen ”fintfølede mennesker” motsatte seg ”at røre ved Akershus”.³³⁶ Ironisk nok anklaget Macody Lund Werenskiold og *konserveringsbevegelsen* for å være tilhengere av ”ruindyrkelsen”, mens Werenskiold omtalte de som talte for Sinding-Larsens forslag for å som ”romantikere” når de forvekslet ”Sinding-Larsens Akershus” med det historiske Akershus.³³⁷ Lund påpekte på sin side at Akershus hadde gjennomgått flere reparasjoner på 1800-tallet, blant annet ble taket på Nordfløyen lagt på ny i 1845.³³⁸ Han anklaget også arkitektene som gikk imot Sinding-Larsens gjenoppbyggingsplaner for å være inkonsistente, siden de samme med henrykkelse

³³² Teknisk Ukeblad nr. 44, 1. november 1912 og Teknisk Ukeblad nr. 45, 8. november 1912.

³³³ Op.cit.

³³⁴ Tidens Tegn 10.7.1910.

³³⁵ Verdens Gang 13.5.1910.

³³⁶ Verdens Gang 19.7.1910.

³³⁷ Lund i Verdens Gang, 20.5.1910 og Werenskiold i Tidens Tegn 12.7.1910.

³³⁸ Verdens Gang 20.5.1910.

hadde ”tilraadet at forandre Haakonshallen i Bergen til en Hallingdals Bondestue i Bondebarokk”. Aftenposten synes også at enkelte gikk litt vel langt i sin konserveringsiver:

Det forekommer os, at dette er en værdigere Anvendelse end at lade den gamle Bygningen, som den efter Branden i 1527 ligger der som en gammel Rønne, reparere i et Kornlofts Skikkelse. Saa ømfindtlig Respekt for det historisk Overleveredes Værdi, at man ogsaa hyrder det Mishandlede og Maltrakterede, det Vanskjøttede og det forakteligen Misbrugte, har almindeige Mennesker nu engang ikke. Nordfløien er ingen Ruin, men som den der nu staar, er den en Rønne.³³⁹

Sinding-Larsen og Macody Lund var altså langt fra alene om å mene at konserveringsbevegelsen gikk for langt i sin iver etter å bevare. Nordhagen skrev for eksempel om det han kalte ”opinionen”, at den slo over i sin egen karikatur når det ”som ved Akershus drives kultus med et par tarvelie gavler fra anno 1840”.³⁴⁰ Macody Lund hevdet også at Harry Fett og hans meningsfeller tok feil når de påsto at man hadde sluttet å restaurere i Europa.³⁴¹ På tross av at hegemoniet rekonstruksjonen hadde hatt i fortidsminnevernet siden 1850-tallet var på hell i 1910, var den langt fra borte verken i Europa eller i Norge. Yngvar Nielsens forsiktige advarsel mot ideen om rekonstruksjon av ”Haakon Vs ældste Akershus” i 1906, var således betegnende for en slags dobbelthet i Norge i det første tiåret av 1900-tallet.³⁴²

Parallelt med Akershussaken foregikk også en debatt om utformingen av Vestfronten på Domkirken i Trondheim. I motsetning til de andre delene av kirken var det lite materiale som fortalte noe om hvordan Vestfronten på kirken hadde sett ut i middelalderen. I 1903 leverte arkitekt Christie et gjenreisningsforslag, i stor grad basert på analogi fra engelske middelalderkirker. I tillegg til at arkitekten selv ikke var helt fornøyd, møtte forslaget motstand fra bedømmelseskomiteen (med Nicolaysen som formann), fra professor Dietrichson, stortingspresident Berner og de yngre arkitekters forening.³⁴³ Konservator ved Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum, Jens Thiis, stilte spørsmål ved løsningen for

³³⁹ Aftenposten 9.6.1909.

³⁴⁰ Nordhagen siktet her til gavlene i Nordfløyen, som var fra en reparasjon i 1840. Det er i den sammenheng verdt å merke seg at Nordhagen kun ønsket Nordfløyen gjenoppført etter de forliggende planene, siden han mente de ”vidtgaende planer til fulstendig ombygning av Akershus [burde] være skrinlagt for alle tider”. Tidens Tegn 13.5.1910.

³⁴¹ Det var heldigvis blitt slutt på den gamle ”Stilrenskning”, men ikke det å *restaurere*. Som eksempler trakk han frem Paveslottet i Avignon og Nicolay Kirketårn i København. Verdens Gang 22.7.1910.

³⁴² Morgenbladet 8.7.1906.

³⁴³ Fischer 1965, ss. 434-438.

rosevinduet i fronten, noe som utviklet seg til en omfattende diskusjon de neste årene.³⁴⁴ Etter Christies død i 1906 ble det utlyst en offentlig arkitektkonkurranse, og i 1908 ble det kjent at to prosjekter, levert av Olaf Nordhagen og Henrik Bull, var kåret til vinnere.³⁴⁵ Nordhagen fikk støtte fra arkitektene Herman Schirmer og Sinding-Larsen, og fra Macody Lund. I 1909 ble Nordhagen ansatt som kunstnerisk leder, og fra 1910 leverte han flere nye utkast til Vestfrontens utførelse.³⁴⁶ Denne diskusjonen viser at det i 1910 fortsatt var godtatt å gjenoppbygge historiske monumenter etter rekonstruksjonsmetoden, samtidig som den illustrerer hvordan en eldre generasjon arkitekter møtte motstand fra en yngre generasjon i dette synet.³⁴⁷

Myklebust skriver at han synes det er forbausende hvilken liten rolle de nasjonale stemningene i tiden frem mot 1905 spilte i Akershusdebatten. Han mener videre at dette skyldtes at slottet ble opplevd som så sterkt knyttet til ”danskertiden”, og at det derfor ble betraktet som mindre egnet som nasjonalsymbol.³⁴⁸ Avsnittene over har vist at Akershus først ble et offentlig anliggende i årene etter 1905. Det var da debatten i pressen gjorde slottet ”kjent” for allmennheten, i første omgang i form av borgerskapets kulturelite. Myklebust har rett i at Akershussaken i liten grad gjenspeiler den intense nasjonalfølelsen knyttet til klimaet rundt 1905, men jeg har forsøkt å vise at det i denne perioden først og fremst ikke var på grunn av at slottet ble forbundet med danskertiden. Derimot viser oppgaven at danskertiden i stor grad ble sett på som en kontinuerlig del av den norske historien i 1905. Embetseliten hadde gjort Domkirken i Trondhjem og Haakonshallen i Bergen til nasjonalmonumenter forbundet med middelalderen, den norske gullalderen. Akershus ble aktuelt som nasjonalsymbol da embetsmennene ikke var en like sentral maktfaktor som tidligere og da tendensen til å knytte den norske nasjonale identitetens historiske innhold utelukkende til middelalderen ikke var like sterk som før. Når det er sagt bidro nok Sinding-Larsens middelalderfunn til å skape publisitet rundt Akershus, og Yngvar Nielsens taler, der Akershus ble nevnt som det tredje nasjonalmonumentet, kunne trolig vinne gjenklang på bakgrunn av den innarbeidede forestillingen om Norge som en stolt nasjon i middelalderen. Koblingen til det nasjonale kom likevel tydeligst til uttrykk i debatten om hva meningsytterne så for seg at

³⁴⁴ Fischer 1965, s. 436.

³⁴⁵ Ibid., ss. 441-450.

³⁴⁶ Ibid., ss. 469-475.

³⁴⁷ I 1911 ble Nordhagen og Macody Lund uenige om Vestfrontens utførelse, og siden Lund tilsynelatende ikke klarte å la være å kritisere sine meningsmotstandere offentlig i ganske harde ordelag, kom det til personlig fiendskap mellom han og Nordhagen.

³⁴⁸ Myklebust 1979, s. 301.

Akershus skulle brukes til. Sinding-Larsen og Macody Lund ønsket en nasjonal storstue som kunne forbindes med middelalderen. Fett og de som kritiserte Sinding-Larsen ønsket et nasjonalt portrettgalleri, der nasjonens kontinuerlige historie ville vises, både ved de historiske portrettene og ved at bygningene i seg selv skulle beholdes som et overlevert dokument over de 600 årene borgen hadde ligget der. Sistnevnt gruppering fikk etter hvert støtte i FNFB, arkitektstanden og blant kunstnerne, altså fikk de Ruskinske tankene stor innflytelse på Akershus slotts skjebne.

Fra restaurering og konservering til regulering og bruk

I perioder var det altså et hett debattklima, og det overskygget den saklige debatten i noe grad. Sinding-Larsen og Macody Lund ble stort sett stående alene mot Fett, ”museumsmænderne”, kunstnerne, og etter hvert også deler av arkitektstanden, store deler av den meningsytrende offentlighet og pressen. Kritikken kom tidvis til uttrykk på en latterliggjørende måte, noe som kan gi oss et litt morsomt innblikk i datidens debattklima. I 1910 skrev for eksempel Dagbladet en satirisk oppfordring med henvisninger til Ruskins *Seven Lamps of Architecture*, der de, adressert til Sinding-Larsen og Akershuskomiteen, skrev: ”ikke en eneste straale fra disse syv lamper syntes at være sendt hit opp”.³⁴⁹ Samme avis skrev i 1913 at det var en lykke at de som vektla ”det gamles ræt og skjønhed” hadde seiret over de ”restaurationsgale og cementlystne”. Dette ville medføre seier for bevaringsprinsippene, over

”gjenreisningen”, opbygningens, ”stilrenhetens” og omkalfaltringens mænd. Seir for de store skjønaander som John Ruskin, William Morris, mænd som professor Dehio, Gurlit og Hagar over de store ”arkitekter” som Oberbaurat Schäfer, Bodo Ebbardt, keiser Wilhelm og Sinding-Larsen.³⁵⁰

Sinding-Larsen måtte altså tåle å bli sammenlignet med keiser Wilhelm. Christian Krohg var heller ikke nådig i sine personkarakteristikker. Han fulgte opp Fetts karakteristikk av Sinding-Larsen som ”En farlig Mand”, og spurte ganske krast om:

Hr. Sinding-Larsen [hadde] ret til nu tilsidst at komme som en Appelinstant, som en Jurymand over alle disse historiske Perioder og til at tage og vælge og vrage efter sit forgodtbefinende. Han tar gamelt ud og sætter nyt isteden, tar nyt ud og sætter ældre Ting isteden, eller tar ikke noget ud af det som findes, men fjerner det og sætter sit eget istedet. Er han Manden til at tumle med Aarhundreder?³⁵¹

³⁴⁹ Dagbladet 9.5.1910.

³⁵⁰ Dagbladet 1.7.1913.

³⁵¹ Dagens Nyheder 29.5.1909.

Macody Lund var riktignok ikke mye bedre i sine utfall mot ”Ruskindyrkelsen” eller den perverse ruindyrkelsen, som han også kalte det.³⁵²

Myklebust mener motstanderne av Sinding-Larsens gjenreisningsplaner kunne deles i to forskjellige kategorier: de som reagerte på kunstnerisk grunnlag, og de som ”konsekvent hevdet Ruskins krav om bevaring i form av konservering i motsetning til restaurering.” Utover det konkluderer han med at Fett og Sinding-Larsen egentlig hadde samme oppfatning av hvordan et historisk monument skulle behandles, men at Sinding-Larsens ”praktiske overdrivelser”, kombinert med motstandernes mangel på kontakt med elementære praktiske realiteter”, skapte en debatt der deltagerne savnet et felles referanseramme.³⁵³ Det er nærliggende å tenke seg at Myklebust sikter til arkitektenes og kunsthistorikernes forskjellige syn på rekonstruksjon og konservering, som er nevnt i kapittel 2. Myklebust skriver i den forbindelse at ”man måtte være ikke-arkitekt for å kunne hevde det strenge Ruskinske synspunkt i sin fulle konsekvens”.³⁵⁴ Denne oppgaven har tatt utgangspunkt i at det var en fagideologisk kamp mellom de to profesjonene på begynnelsen av 1900-tallet, men at denne fagideologiske uenigheten overskygget muligheten til en felles referanseramme synes jeg er en unyansert påstand fra Myklebust’ side. Han fremstiller motsetningene mellom de to fagene som universell. Denne oppgaven har forsøkt å vise at motsetningen i større grad var avhengig av den historiske konteksten. Da Lorentz Dietrichson døde i 1917 var den stilkritiske metode i ferd med å etablere seg som kunsthistoriefagets metodologiske grunnlag, og kunsthistorien som fag var i ferd med å skille seg ut fra lignende fag som kulturhistorie og arkeologi. Mai Britt Guleng skriver i artikkelen ”Kunsthistorisk forening og kunsthistoriefagets betingelser” at det var viktig for kunsthistoriefagets legitimitet å markere fagets avgrensninger i forhold til andre yrkesgrupper.³⁵⁵ De to yrkesgruppene, arkitektene og kunsthistorikerne, opptrådte likevel på felles arenaer, som for eksempel Kunsthistorisk forening. Myklebust er riktignok inne på noe når han kaller det ”fagenes maktkamp”, men han går glipp av hvordan denne striden var knyttet til spesialiseringen, profesjonaliseringen og vitenskapeliggjøringen av universitetsfagene.³⁵⁶ Blant annet hvordan akademikerne, og kunsthistorikerne, etter embetsstatens fall søkte å legetimere sin posisjon i kraft av sitt fag.

³⁵² Verdens Gang 13.5.1910.

³⁵³ Denne felles oppfatningen var: ”ut fra dyrkingen av den historiske verdi skulle man nennesomt gjøre det tilgjengelige for moderne tiders bruk”. Myklebust 1979, s. 319.

³⁵⁴ Myklebust 1979, s. 312.

³⁵⁵ Guleng 2004, s. 201.

³⁵⁶ Myklebust 1979, s. 318.

Da Blix' gjenoppbyggingsplaner ble diskutert, var det relativt enkle spørsmål som ble tatt stilling til. 1500-tallet eller 1600-tallet? Riksarkiv eller ikke? I 1912 var saken i mye større grad kompleks. Christian Krohg og Macody Lund var nok kjent for å være høylytte og ikke skjule seg bak formelt språk. Likevel er deres "malplasserte" avisinnlegg et tegn på at en sak som Akershusaken hadde vokst over hodene på de autodidakte dannede borgerskapet, i det Akershusaken gikk fra å være en sak som egnet seg til diskusjon i avisene blant den borgerlige offentligheten, til å involvere så mange vitenskapelige og komplekse komponenter at det til slutt kun var fagmenn som hadde kompetanse til å uttale seg. Christian Krohg var kunstner, og hadde ingen profesjonell kunnskap om vern av historiske bygninger. Innleggene han hadde i Akershusaken var i større grad rettet mot personene han var uenige med. Det samme gjaldt Lund, og muligens også i enda større grad, da han hamret løs på "museumsmænderne" og deres vitenskap. Han hadde lite konkret og faglig å komme med. Det er likevel interessant å merke seg at de gamle kamphanene Krohg og Werenskiold var enige i sin fordømmelse av Sinding-Larsen og hans gjenoppbyggingsforslag. Som ledende skikkelser i henholdsvis Lysakerkretsen og det som har blitt kalt "Hovedstadsintelligensiaen", hadde de to gjennom mange år vært i konflikt i synet på kunst og kultur. Nå hadde de likevel funnet en felles sak og gå til felts mot, sammen med den nye generasjonen fortidsminnevernere. Interessant er det også å merke seg at de to, som representerte samme generasjon som Sinding-Larsen, var så negative til rekonstruksjonen. Mulig det var fordi de var kunstnere og ikke arkitekter. Myklebust hevder at arkitektene nødvendigvis ikke kan ha vært negative til restaureringen, siden deres praktiske erfaringer har gitt dem forståelse av at en gjenoppbygging nødvendigvis forutsetter en endring av en historisk bygning. Han hevder også at det var grunnen til at arkitektstanden i liten grad uttalte seg negativt til Sinding-Larsens gjenreisningsforslag. Når han finner at arkitektene likevel var motstandere av Akershusrestaureringen mener han det kan skyldes "et vikarierende motiv i en kamp mot Sinding-Larsen som en person som ved tilsnikelser sikret seg de fleste større offentlige byggeoppdrag i en periode med liten byggevirksomhet".³⁵⁷ Jeg finner det vanskelig å gå i en dialog med en slik påstand, idet slutningen er basert på antagelser.

Det har ovenfor blitt argumentert for at premissene for den generelle fortidsminnevernskulturen var i ferd med å endre seg frem mot 1912. Da Riksantikvarembetet ble opprettet, flyttet ansvaret for ivaretagelsen av de historiske monumentene seg fra å være

³⁵⁷ Myklebust 1979, s. 313.

drevet av en rekke private og halvprivate organisasjoner og ad hoc komiteer, til å være en begynnende organisering innen et offentlig etablert byråkrati, basert på spesialisert fagkunnskap. Fram mot etableringen av Riksantikvarembetet foregikk det en profesjonskamp mellom kunsthistorikerne og arkitektene, der de to yrkesgruppene representerte ulike syn på hva som var viktig i fortidsminnevernet. Kunsthistorikerne var de som i første omgang ønsket mer kartlegging av historiens fysiske levninger, samtidig som de hevdet bevaring og konservering framfor restaurering.

På tross av den store motstanden i årene mellom 1908 og 1912, ble Sinding-Larsens 1912-plan for restaurering av Nordfløyen vedtatt i Stortinget og igangsatt. Dette kan ha skyldtes at Sinding-Larsen hadde lagt frem det eneste konkrete forslaget. De folkevalgte og det offentlige engasjement ble etterlyst, og alternativet til Sinding-Larsens forslag var at ingenting skjedde. Trolig syntes mange av de ufagkyndige stortingsmennene at det var godt nok med en rekonstruksjon. Det at Akershus-saken gikk slik i stampe, at det var en rekke kyndige og ufagkyndige komiteer som uttalte seg, at Sinding-Larsens planer ble sendt rundt i byråkratiet, at diskusjonen foregikk i det offentlige debattrommet og at FNFB kom til kort med sin uttalelse idet de ikke ble hørt, viser at det i 1912 ikke fantes noe egnet apparat til å håndtere en slik restaureringssak. Dette kom til å endre seg da Riksantikvarembetet hadde etablert seg som faglig og offisiell autoritet i slike saker.

Samtidig var Akershus akseptert som det tredje nasjonalmonumentet. Men hvilken plass hadde et historisk nasjonalmonument i Norge mellom 1905-nasjonalismen og fremtids- og utviklingsoptimismen som kom til å prege første halvdel av 1900-tallet? Det er interessant å merke seg at det som i 1912 var den eldre generasjonen, det vil si Nicolay Nicolaysen, Yngvar Nielsen, Christian Krohg, Macody Lund og Sinding-Larsen, brukte en tilbakeskuende nasjonal retorikk i debatten. Innholdet i det *nasjonale* var i endring etter 1905, og dette kom også til uttrykk i hvordan Akershus' status som nasjonalmonument ble vektlagt i de ulike profesjonene og i de forskjellige generasjonene. Likevel ble det historiske og det nasjonale Akershus ansett som et sted der også folket kunne få tilgang til sin historie, altså som formidlende. Forskjellen fra 20 år tidligere ligger i hvordan viten om historien skulle brukes. Den skulle nå ikke bare brukes for å skape nasjonal tilhørighet, men også for å gi kunnskap som det norske folket skulle ta med seg videre inn i det fremtidige Norge. Denne utviklingen vil komme enda tydeligere frem i neste kapittel.

Diskusjonene rundt premissene for istandsettelse av Akershus fortsatte også etter 1912, til tross for at det var kommet et vedtak som ga Sinding-Larsen lov til å føre opp sin Nordfløykongehall. I årene som fulgte var fokuset i debatten likevel flyttet fra Akershus slotts bygninger, til slottet i dets omgivelser, i samspill med en storby i utvikling og en økonomi og infrastruktur i vekst. Akershussaken ble, i tillegg til å være en del i en større debatt om reguleringen av Kristiania sentrum, først og fremst en debatt om hva slottet skulle og kunne brukes til. Hvilke konsekvenser denne endringen fikk for debatten og argumentasjonene vil bli behandlet i neste kapittel.

Oppsummering

Dette kapitlet har vist hvordan fortidsminnevernet i det første tiåret av 1900-tallet var i en overgangsfase mellom en organisering på privat initiativ fra embetsstandens akademikere, til en begynnende statlig organisasjon bygget på profesjonell fagkunnskap. Tiåret var preget av et visst konfliktnivå mellom de to ”systemene”, representert av to generasjoner. I kampen om hvordan det fremtidige fortidsminnevernet skulle utformes, og hvilket innhold det skulle ha, sto i første omgang kunsthistorikerne mot arkitektene. Kunsthistorikerne fremmet et anti-restaureringssyn basert på bevaring og konservering, fremfor restaurering, mens arkitektene i større grad gikk inn for rekonstruksjonen. Akershussaken ble som et uttrykk for denne kampen, både innen organiseringen av fortidsminnevernet og når det gjaldt restaureringssynet, en arena der de to generasjonene og de to profesjonene sto mot hverandre. Dette ble spesielt tydelig idet den yngre generasjonen ”museumsmånderne” gjorde Akershussaken til en prinsipiell sak. I dette tiåret ble det også kjent at en større del av slottets bygninger og grunnmurer var fra den middelalderlige borgen. For den eldre generasjonen fortidsminnevernere ble Akershus’ historiske verdi som nasjonalt symbol større, da det viste seg at bygningene var eldre enn det man før hadde antatt. Den yngre generasjonen, med røtter i ”venstrebevegelsens” kulturelle akademiske maktelite, ville i større grad bruke den historiske betydningen som vitenskapelig grunnlag, for å lære folket om deres historie og for å bygge en moderne nasjonal identitet.

Kapittel 4 Fra restaurering til regulering 1912-1926

To conserve and only to conserve! To complete only when conservation has become materially impossible; what has fallen can only be rebuilt under quit specific and limited circumstances.³⁵⁸

Dette er hva den tyske kunsthistorikeren Georg Dehio skal ha sagt i forbindelse med en besiktelse han gjorde under restaureringsarbeidene ved Heidelberg slott. Dehio var tilhenger av Ruskins tanker, men i tillegg til *bevaringen* av monumentet var Dehio også opptatt av at det ikke var noen motsetning mellom et fortidsminne og moderne kunst.³⁵⁹ For Dehio var den eneste riktige fremgangsmåten ved gjenoppbyggingen av et monument å bevare mest mulig av det gamle, og måtte det tilføres noe skulle det gjøres i samtidens egen stil. Fra 1912 til 1927 fikk Dehios synspunkter i stor grad fotfeste blant ”museumsmænderne” i det norske fortidsminnevernet. Dette kapitlet vil vise hvordan en moderne restaureringsstrategi og et moderne kunstsyn gradvis overtok hegemoniet i fortidsminnevernet i perioden, og det vil vise hvordan Riksantikvaren var i ferd med å etablere seg som en faglig og en statlig autoritet. Samtidig fikk ”museumsmænderne” stadig mer makt innen fortidsminnevernet, både gjennom formelle og uformelle kanaler. Kapitlet vil diskutere hvordan debatten om Akershussaken endret seg i perioden, med utgangspunkt i disse utviklingstrekkene. For det første hvordan staten, via ”museumsmænderne”, overtok styringen med gjenoppbyggingen, og hvordan de samme mennene i perioden monopoliserte Akershussaken. For det andre hvordan restaureringsfokuset flyttet seg fra primært å gjelde slottet til også å gjelde slottets omgivelser i det Akershusområdet skulle reguleres, og hvordan bruksaspektet ble en større del av debatten. Til sist vil kapitlet vise hvordan bruksaspektet ble viktigere, i en nasjonal og historisk sammenheng. Gjennom hele kapitlet vil én mann være sentral, nemlig riksantikvar Harry Fett.

Riksantikvaren tar styringen med fortidsminnevernet

Harry Fett ble født i Kristiania i 1875 og døde i Oslo i 1962. Han vokste opp i et velstående Kristiania hjem, med foreldrene fabrikkeier Frans Eduard Fett (1849–1911) og Ester Carolina Emilia Fischer (1852–1933). Han startet sin faglige løpebane ved å dra på en studiereise til Europa, etter råd fra professor Dietrichson. Der besøkte han blant annet Strasbourg, Berlin og

³⁵⁸ Dehio, Georg 1901: 'Vorbildung zu Denkmalpflege', i von Oechelhauser 1910-1913, s 17, sitat hentet fra Jokiletho 1999, s. 197.

³⁵⁹ ”mellom fortidsminderne og moderne kunst bestaar ingen indre motsetninger”. Uttalelse fra Dehio på Minnesmerkedagen i Dresden i 1900, referert i Aftenposten 30.4.9113.

München i de tyske områdene, og han var på en rundreise i Italia. Ved oppholdene i disse byene studerte han under flere kjente kunsthistorikere, blant andre Georg Dehio, Wilhelm Vöge og Berthold Riehl, samt arkeologen Adolf Furtwänglers. Tilbake i Norge ble han FNFBs sekretær i 1899, og fra 1901 til 1911 var han engasjert ved Norsk Folkemuseum. Samme året overtok han også ledelsen av familiebedriften på Høyenhall. I 1908 disputerte han med avhandlingen *Billedhuggerkunsten i Norge under Sverreætten*, og fra 1909 til 1911 var han formann i FNFBs Kristania-avdeling, og i Directionen fra 1911 til 1913. Etter Schirmers død overtok han stillingen som riksantikvar, en stilling han satt i frem til 1946.³⁶⁰

Da Fett ble ansatt som riksantikvar, tok han fatt på en organisering av institusjonen Riksantikvaren, og av fortidsminnearbeidet generelt, en prosess han kom til å holde på med i alle de årene han satt i stillingen. Arbeid hadde for så vidt allerede startet i 1905, da FNFB i kraft av "Lov om fredning og bevaring af fortidslevninger" ble tillagt forvaltningsansvaret for bygninger og ruiner fra middelalderen. Da riksantikvarembetet ble opprettet opererte Riksantikvaren offisielt på egen hånd, men med FNFBs organisasjon i ryggen. Institusjonen besto de første årene kun av riksantikvaren selv og en restaureringskonsulent i kirkesaker, maler og restauratør Domenico Juul Erdmann. I 1917 ble det ansatt en kontordame, og i 1918 ble "institusjonen" utvidet med en antikvar, kunsthistoriker og professor i kunsthistorie Anders Ragnar Bugge. I 1923 ble kunsthistoriker, og Fetts senere etterfølger som Riksantikvar, Arne Nygård-Nilssen, ansatt som amanuensis. Riksantikvarembetet fikk først i 1923 et fast kontor i regjeringsbygget.³⁶¹

I 1916 utarbeidet FNFB og Riksantikvaren et lovforslag der verneverdige objekter skulle listeføres på en A- og en B-liste, der bygningene på listene ikke skulle kunne ombygges, rives eller istandsettes uten offentlig tillatelse. A-listen besto av objekter med høy verneverdi, som var omfattet av de strengeste bestemmelser, mens B-listens objekter hadde ikke like høy verneverdi. Systemet var bygget etter modell av en dansk lov, som igjen var utformet etter den franske fortidsminneloven. Prinsippet for listeføringen tok utgangspunkt i historisk, eller kunstnerisk verdi som grunnlag for fredning av bygninger.³⁶² I 1919 ble forslaget oversendt Kirkedepartementet, og i 1920 ble den vedtatt av Stortinget som

³⁶⁰ Myklebust, Dag; NBL: http://www.snl.no/nbl_biografi/Harry_Fett/utdypning, 9.5.2009 og fra F. Sandvik 2003: *Harry Fett og den norske middelalderkunsten. Bakgrunn og analyse*, Hovedoppgave i kunsthistorie våren 2003 Institutt for arkeologi, kunsthistorie og konservering ved Universitetet i Oslo.

³⁶¹ R. Hauglid 1962, *Riksantikvaren vern og virke gjennom femti år*, Riksantikvaren og Dreyers Forlag, Oslo, s. XXII.

³⁶² I motsetning til den franske lovgivningen sto den tyske, som var mer avansert, idet også miljøverdi og pedagogisk verdi ble vurdert som viktig.

”Bygningsfredningsloven”.³⁶³ Samtidig ble det også vedtatt en lov om ”fredning av de nasjonale minnesmerkers omgivelser”. ”Bygningsfredningsloven” gikk ut på at en nemnd sammen med departementet skulle sette opp verneverdige bygninger. Kriteriene for utvelgelse var at bygningene var over 100 år gamle og hadde kunstnerisk, historisk, eller lokalhistorisk verdi utover det vanlige. Utvelgelsen ble således basert på antikvarisk skjønn og kom således til å ligge utenfor allmennhetens kontroll. I 1922 hadde man en liste på 810 bygninger.³⁶⁴ Riksantikvarembetet fikk altså økt ”arbeidsbyrden” betraktelig i løpet av de første ti årene embetet eksisterte.

Fett arbeidet tett med FNFB og Directionen gjennom de årene han var riksantikvar, og det etter hvert så omfattende registreringsarbeidet og arkivene bygget videre på arbeid som var startet av foreningen. Bortsett fra restaureringskonsulenten var Fett i de tidligste årene nødt til å basere sitt arbeide på uoffisiell assistanse, etter som det dukket opp forskjellige oppgaver. Han knyttet derfor til seg en rekke medarbeidere og kontakter i fortidsminnemiljøet, som hjalp ham å bygge ut et etter hvert omfattende fortidsminnevernapparat.³⁶⁵ Disse medarbeiderne var også hans omgangsvenner, og mange av dem var medlemmer av foreningen ”Den Grønne Bænk”, også beskrevet som en ”gutteklubb” med et samhold som fortonet seg som ”en mur av hovedstadens kulturbærende maktelite”.³⁶⁶ ”Den Grønne Bænk” ”ordensbrødre” var i tillegg til Fett, professor i nordisk arkeologi og bestyrer av Universitetets Oldsaksamling Anton W. Brøgger, arkitekt Magnus Poulssen, professor i kunsthistorie Carl W. Schnitler, redaktør Rolf Thommessen, arkitekt Carl Berner, arkeolog, professor og direktør ved Bergens Museum Haakon Shetelig, arkitekt Arnstein Arneberg, leder av Folkemuseet gjennom 52 år Hans Aall, arkitekt Olaf Nordhagen, kunsthistoriker og direktør ved Kunstindustrimuseet i Oslo Hans Dedekam, kunstner og kunstkritiker Henrik Sørensen, professor i historie og politiker Jacob S. Worm-Müller og byarkitekt i Oslo Harald Aars. I årene 1915 til 1923 hadde foreningen ni årsmøter, samt en rekke andre sosiale evenementer.

Som et tilsvar til at noen hadde beskrevet foreningen som ”en forening for rangel og makt” skrev Brøgger i invitasjon til møtet i 1921: ”Haanden paa hjertet, ædle Riddere og Brødre: vor

³⁶³ Hauglid 1962, ss. 72-73.

³⁶⁴ Ibid. ss. 75-76.

³⁶⁵ Ibid., s. XXII.

³⁶⁶ ”Den Grønne Bænk” ble stiftet av Fett, Anton Brøgger, Magnus Poulssen, Carl W. Schnitler og Rolf Thommessen, da de tilbrakte en ”herreweekend” sammen etter FNFBs representantskapsmøte i 1915. T. Hegard 1994, *Hans Aall – mannen, visjonen og verket*, Norsk Folkemuseum i samarbeid med Akademisk publisering a.s., Oslo, s. 169.

magt er intet, vor rangel er alt". "Den Grønne Bænks" edle riddere så muligens selv på sin forening kun som en form for organisert sosialt samvær, likevel må de også ha vært klar over hvilken makt som lå i uformelle sosiale strukturer. Spesielt siden de samme personene samtidig figurerte i mange av Kristianias formelle kulturelle sammenslutninger. De nevnte personer var også alle i befatning med gjenreisningen av Akershus på en eller annen måte. Fett var en sentral aktør i Akershussaken, først som meningsytrer og senere som riksantikvar. Brøgger, Aall og Schnitler var involvert da de støttet Edvard Bull i kravet om å få utlevert Sinding-Larsens undersøkelsesmateriale. Brøgger og Aall var dessuten, sammen med Poulsen, også medlemmer av Akershuskomiteen av 1922. Poulssen samarbeidet på sin side tett med Arneberg i mange år. Redaktør i Tidens Tegn, Rolf Thommessen, var gjennom hele Akershussaken kritisk til Sinding-Larsen, og det samme kan sies om den mangeårige leder i FNFB Carl Berner. Harald Aars fikk befatning med Akershussaken da det skulle utarbeides en plan for regulering av Kristiania sentrum, og Akershussaken ble en del av "Reguleringsaken". Samtlige av "Den Grønne Bænks" medlemmer deltok dessuten i Akershusdebatten som meningsyttere og fagmenn.

Dette var også mennene som Sinding-Larsen og Macody Lund foraktelig kalte "museumsmønderne". Årsaken til navnet var ikke bare at samtlige var engasjert i museumsvesenet og at de omgikk hverandre privat. Gjennom de 30 første årene av 1900-tallet arbeidet de tett sammen også offisielt, gjennom sine profesjoner, og i et aktivt foreningsliv. Organiseringen av museumsfolkene startet i 1910 og 1912 med de norske historikermøtene. Siktemålet med møtene var å få etablert tverrfaglig samarbeid mellom de ulike historiske disiplinene.³⁶⁷ På møtet i 1912 deltok Fett, Aall, Brøgger, Sandvig, Schirmer, Shetelig, Carl Berner d.y., Worm-Müller, Moltke Moe, Gabriel Gustafson, Henrik Grosch og kunsthistoriker Johan Bøgh. I 1915 ble Skandinaviske Museumsforbund stiftet, og i 1918 ble Norske Museers Landforbund stiftet.³⁶⁸ Den norske foreningen skulle fungere som et mellomledd mellom museene og myndighetene, og den skulle koordinere alle museene. I de første 15 årene besto styret av Brøgger, Sandvig, Heiberg, kunsthistoriker Einar Lexow, Dedekam og Bugge som sekretær.

³⁶⁷ Hegard 1994, s. 122.

³⁶⁸ Førstnevnte med konstituerende møte i København i 1915, Ibid., s. 131. Sistnevnte med konstituerende møte 16. september 1918, Ibid. s. 123.

Betegnende nok ønsket foreningen å utarbeide et kvalifikasjonskrav for fagutdannelsen til museumsarbeidere, noe de mente ville innebære obligatorisk undervisning i norsk kunsthistorie og arkeologi ved universitetet.³⁶⁹ Kravene til faglig og profesjonell ekspertise var nettopp det Macody Lund fant kritikkverdige, etter som han mente fagkunnskapen tok plassen til den allmenne dannelsen. De nevnte "museumsmænd" overtok også hegemoniet i FNFB. I 1915 overtok Hans Aall vervet som departementets representant i Directionen etter Carl Berner, og han satt der til sin død i 1931. I 1915 ble Poulsson valgt til leder av Directionen, mens Arneberg, Brøgger og Kolsrud ble valgt som styremedlemmer. Noen år etter kom også Edvard Bull og arkitekt Carl Berner med. Tone Hegard beskriver denne "Kulturvernkretsen" som en "stor familie", noe som ikke lyder helt usannsynlig.³⁷⁰ De samme mennene satt sammen i en årrekke i flere av kultursektorens råd og organisasjoner, samtidig som de arbeidet i samme sektoren. Med andre ord, dette var menn med innflytelse. Det er derfor ikke så underlig at Sinding-Larsen og Macody Lund gikk så hardt ut mot dem. De to møtte også mye motstand fra "museumsmønderne" i flere saker enn Nordfløyens gjenoppbygging. Da Sinding-Larsen presenterte sitt forslag til istandsettelse av Garnionskirken, møtte han igjen motstand fra FNFBs Direction, da bestående av C. Berner, A. Arneberg, Oluf Kolsrud, Brøgger og Carl Berner og riksantikvar Fett.³⁷¹ Directionen og Fett mente planene bar preg av rekonstruksjon, og de fikk støtte av professor i kirkehistorie, Kolsrud, som av "liturgiske" grunner gikk i mot forslaget. Macody Lund anklaget Directionen for å ha "iført sig et vitenskabelig minde", under dekke av Kolsruds kompetanse som en "fræmtrædende kirkehistorisk autoritet".³⁷² Imidlertid samtykket Kirkedepartementet i at Garnionskirken kunne oppføres etter Sinding-Larsens plan.³⁷³ Likevel fikk "museumsmønderne" også offisiell innflytelse, da de kom til å fungere som departementets rådgivere i kultursaker.

³⁶⁹ Hegard 1994, s. 130.

³⁷⁰ Ibid., ss. 133-135

³⁷¹ Sinding-Larsens plan for istandsettelse av kirkerommet innebar bl.a. at vest- og nordgalleriene skulle sløyfes, og at orgelet skulle flyttes over sakristiet (bak alteret). I planene var det også en kongestol som skulle bygges fra nordre vegg, med inngang fra Blåtårnet. Vestgalleriet skulle bibeholdes. Sinding-Larsen anklaget FNFB for ikke å ha arkeologiske innvendinger mot planene, kun liturgiske. Morgenbladet 30.4.1915. FNFBs Direction og Fett ville derimot beholde vest- og nordgalleriene, og pekte i den sammenheng på deres "stilhistoriske verdi". De ville heller ikke tilråde å flytte orgelet over alteret, dette av "liturgiske grunner". Sistnevnte argumentasjon støttet seg til en professor dr. theol Rietschel i Leipzig. Gjengitt i Aftenposten 10.2.1915, Morgenbladet 11.2.1915 og Aftenposten 11.2.1915.

³⁷² Tidens Tegn 22.2.1915.

³⁷³ Aftenposten 23.4.1915.

I 1918 avga en arbeidsgruppe, bestående av Fett, ekspedisjonssjef i KUD Knut Hougen, Aall, Brøgger, Grosch, Poulsson og Folkemuseets konservator Gisle Midtun, en rapport til KUD, der de foreslo at det skulle opprettes et rådgivende organ, ved bevilgninger til kulturhistoriske formål for departementet, organisert som en tverrfaglig komité.³⁷⁴ En slik komité svarte til et behov departementet i høyeste grad hadde, for å organisere de forskjellige institusjonene som arbeidet med kultur.³⁷⁵ Departementet opprettet derfor Kulturminneraadet samme året, et råd som kom til å fungere som et rådgivende organ fram til det ble lagt ned i 1926. I de første tre årene besto rådet blant annet av Brøgger, Aall, Heiberg, Grosch, Kolsrud, professor i norrøn filologi Magnus Olsen, arkitekt Poulsson, professor Johan Meyer, arkitekt Christian Arbo, professor Halvdan Koht, Fett, riksarkivar Kristian Koren og professor i folkeminnevitenskap Knut Liestøl.³⁷⁶ Koht, Fett, Liestøl og med Brøgger som sekretær, utgjorde rådets arbeidsutvalg, og det ble opprettet ulike faglige utvalg, blant annet et for ”Fortidsvern”. Det at mange av medlemmene var professorer var ikke uvanlig i slike råd, og sier noe om i hvor stor grad den profesjonelle kunnskapen ble vektlagt som styringsverktøy i mellomkrigstiden. En utvikling venstrebevegelsen initierte, og det som Slagstad har kalt ”arbeiderpartistaten”, bygget videre på.³⁷⁷

Rådet fikk på tross av sin korte levetid stor betydning for organiseringen av kultursektoren, idet rådet til en viss grad kunne koordinere et stadig større mangfold av ulike foreninger og initiativ innen kulturlivet. Et koordineringsbehov som både departementet og kulturforeningene så var nødvendig. Dette behovet så faktisk også Sinding-Larsen da han i 1915 stilte spørsmål ved ”den private, ansvarlige Directions Virksomhet som Konsulent for det usakkyndige Kirkedepartement”.³⁷⁸ Han var kritisk til hvordan Directionen i FNFB ble brukt som rådgivende organ for KUD, når Directionen ikke var en offentlig oppnevnt komité, og ingen offisiell utnevnelse av medlemmene hadde funnet sted. Sinding-Larsen reagerte på dette fordi han mente en slik organisering medførte at de ”offisielle” synspunktene dermed kunne forandre seg hver gang det ble valgt en ny Direction.³⁷⁹ Sinding-Larsen etterlyste med

³⁷⁴ Bestående av 12 representanter: Riksantikvaren, en representant for FNFB, en direktør fra et av landets fem forhistoriske museer, to representanter fra landets statsunderstøttede kulturhistoriske museer, en direktør fra et kunstindustrimuseum, en representant oppnevnt av Universitetet, en fra Historisk Forening, en fra et lokalt historielag, en representant fra NTH (Norges Tekniske Høyskole), en for Norske Arkitekters Landsforbund og bestyreren av Norsk Folkeminnesamling. Hegard 1994, s. 127.

³⁷⁵ Ibid. s. 128.

³⁷⁶ Samt bygdehistoriker Lorentz Berg, komponist Catharinus Elling og professor i historie Oscar Albert Johnsen.

³⁷⁷ Slagstad 2001.

³⁷⁸ I forbindelse med FNFBs Directions negative uttalelse om hans forslag til innredning av Akershus slottskirke.

³⁷⁹ Morgenbladet 30.4.1915.

andre ord kontinuitet, og en i større grad kontrollert og forutsigbar beslutningslinje, i en statlig institusjon. I samme innlegg påpekte han også at departementets representant i FNFBs Direction manglet innflytelse.³⁸⁰ Sinding-Larsen var tilsynelatende ingen motstander av statlig styring av fortidsminnevernet, det var ”museumsmændernes” fagstyre han var kritisk til.

”Museumsmænderne” overtar Akershusaken

I 1918 var pengene som hadde blitt samlet inn av Arbeidskomiteen brukt opp. Det ble i den forbindelse stilt spørsmål om en privat innsamling igjen skulle settes i gang, eller om staten skulle ta over ansvaret.³⁸¹ 20 år tidligere ville det nok vært naturlig at det ble satt i gang flere innsamlinger, nå stilte det hele seg annerledes. I 1922 bestemte da også Forsvarsdepartementet at de to private Akershuskomiteene skulle oppløses. Beslutningen var en direkte konsekvens av at departementet mente de to komiteene ikke lenger hadde noen oppgaver, siden pengene var brukt opp.³⁸² Departementet besluttet at de i den videre befatningen med saken skulle benytte seg av den nødvendige sakkyndige kompetanse, FNFB og Riksantikvaren, samt Sinding-Larsens ”store innsikt”.³⁸³ Stortinget vedtok å legge ned Akershuskomiteen, og departementet overtok dermed vedlikeholdet av slottet. Det ble i stedet opprettet en ny komité, som var direkte underlagt departementet. Denne komiteens mandat var å utrede spørsmålet om hvordan Akershus skulle anvendes, og i så tilfelle ”hva det der i store trekk burde foretas” med slottet.³⁸⁴ Under diskusjonen i Stortinget fremholdt statsråd Aavatsmark at historikere og arkeologer ville passe best i den nye komiteen.³⁸⁵ Det var altså ikke lenger snakk om å beholde den selvsupplerende komiteen av kulturinteresserte borgere som var blitt stiftet på privat initiativ drøye tjue år før, i stedet skulle fagmenn utrede og gi myndighetene råd i saken.

Den nye Akershuskomiteen besto av generalmajorene August Spørck og Karls S. J. Bull fra militærvesenet, Aall fra FNFB, Brøgger fra Norske museers landsforbund, Edvard Bull som historisk sakkyndig og Poulsson fra Kristiania arkitektforening.³⁸⁶ Komiteen skulle legge frem sin innstilling for Stortinget, og hvis planene ble godkjent, skulle det lyses ut en innenlands

³⁸⁰ Morgenbladet 30.4.1915.

³⁸¹ Dagbladet 18.8.1918.

³⁸² Dagbladet 24.4.1922.

³⁸³ Tidens Tegn 24.2.1922.

³⁸⁴ Stortinget vedtok riktignok, som følge av Militærkomiteens innstilling i saken, at Den Sakkyndige kommission fortsatte sitt virke, supplert av en historiker eller en arkeolog. Dette ble aldri gjennomført, i praksis ble også kommisjonen lagt ned sammen med Arbeidskomiteen. St. Prp. Nr. 100-1922, bifalt 26.5.1922, s. 5 og gjengitt i Aftenposten 8.7.1922.

³⁸⁵ Morgenbladet 8.7.1922.

³⁸⁶ Spørck var komiteens formann. Aftenposten 14.8.1922.

arkitektkonkurranse om de arkitektoniske løsningene.³⁸⁷ Den sakkyndige Akershuskommissionen og Sinding-Larsen sluttet seg til avgjørelsen, og det var liten debatt rundt ansvarsovertagelsen.³⁸⁸ Det ble riktignok stilte spørsmål om det var Forsvarsdepartementet eller Kirkedepartementet som var den rette ansvarsinstans, men ingen reagerte på at staten overtok ansvaret eller at den private komiteen ble avløst av en komité bestående av fagmenn.³⁸⁹

Sinding-Larsen ble nå også ansatt av Forsvarsdepartementet for å bearbeide det arkeologisk og bygningshistoriske materialet.³⁹⁰ Han uttalte i sakens anledning at han fant det rimelig at staten tok seg av "saken", siden Akershus var "Norges største militære Mindesmærke". Han påpekte også at staten allerede hadde finansiert restaureringen av Haakonshallen og domkirken i Trondheim, og hadde påtatt seg finansieringen av restaurering av Austrått.³⁹¹ Haakonshallen og Nidarosdomen ble regnet som Norges største historiske monumenter, Akershus slott føyde seg derfor inn på en naturlig tredjeplass. Det at også Austrått nå ble ansett som statlig ansvar viser at staten i stor grad var i ferd med å overta hovedansvaret for Norges historiske kulturminner. I 1927 ble også Forsvarsdepartementet og Oslo kommune enige om å dele utgiftene til istandsettelsen av Akershus slott. Det var staten som ba kommunen om dette, og henviste til at Trondheim og Bergen hadde bidratt for restaureringene av Nidarosdomen og Haakonshallen.

I 1920-årene var den personlige polemikken mellom meningsytterne til stede i det offentlige rom i så stor grad at myndighetene må ha ansett Akershussakens utvikling som et større problem. I et ordskifte mellom oberstløytnant Widerberg og Sinding-Larsen skrev Widerberg at han var usikker på om departementet ville godkjenne Sinding-Larsens rolle som Akershusarkitekt i fremtiden.³⁹² En diskusjon mellom Sinding-Larsen på den ene siden og Widerberg og forsvarsminister Karl Wefring på den andre, førte til at Sinding-Larsen og Den Sakkyndige Kommission henstilte departementet om å be Widerberg trekke seg fra sin stilling

³⁸⁷ Tidens Tegn 9.6.1922.

³⁸⁸ Dagbladet 24.4.1922.

³⁸⁹ I følge Dagbladet var det nettopp fordi slottet hadde ligget under Forsvarsdepartementet at den private komiteen hadde kunnet "skalte og valte med borgen". Dagbladet 18.8.1918.

³⁹⁰ Morgenbladet 22.4.1922. Ansettelsen ble også tilsluttet av Millitærkomiteen i Stortinget. Dagbladet, Morgenbladet og Social-Demokraten 6.5.1922.

³⁹¹ Morgenposten 25.4.1922. Rikskansler Ove Bjelkes "borg", oppført 1654-57. Brant i 1916.

³⁹² Tidens Tegn 24.11.1921.

som medlem i kommisjonen.³⁹³ Da Stortinget diskuterte ansvarsspørsmålet i 1922, ble det blant annet debattert hvorvidt Sinding-Larsen hadde hatt for mye å si i Akershusaken.³⁹⁴ I den forbindelse skrev kommandant Bull at ”det har voldt adskillig uleilighet og usikkerhed, at der i det hele i sin tid ikke er blevet trukket klare linjer for arbeidet med Akershus slots restaurering, f.eks. om restaureringen kun skulde gjælde selve slottet eller ogsaa alle fæstningsverkerne, om arbeidet skulde gjælde en restaurering af de nu forfinede gamle bygninger, eller om det ogsaa skulde omfatte gjenopførelse af forlængst nedrevne partier af slottet, samt endelig om slottet skulde vedligeholdes som historisk mindesmærke eller omskapes til nutidsbrug”. Videre mente han en enklere ledelse (enn to komiteer og én arkitekt) med et bestemt mandat ville fremme saken på en bedre måte.³⁹⁵

Så langt har dette kapitlet vist hvordan riksantikvarinstitusjonen sakte utviklet seg fra å være enmannsforetak til å være flere ansatte, samtidig som institusjonens arbeidsfelt øket betraktelig. Det har også blitt vist hvordan en gruppe profesjonelt utdannede, innen museumsvesenet og de humanistiske fagene i tilknytning til museene, gjennom formelle og uformelle nettverk kom til å bli dominerende agenter i det norske kulturlivet i denne perioden. Samtidig ble Arbeidskomiteen oppløst og departementet overtok styringen av gjenreisnings- og reparasjonsarbeidet på Akershus. Departementet utnevnte deretter en ny komité som skulle utrede Akershus’ fremtid, en komité som besto av profesjonelle fortidsminnevernerne.

Myklebust hevder at frontlinjene i Akershusdebatten ble noe endret etter at Sinding-Larsens gjenoppbyggingsplaner for Nordfløyen ble godkjent i Stortinget i 1912.³⁹⁶ Med det sikter han blant annet til at siden Fett var blitt riksantikvar kunne han uttale seg i kraft av sin posisjon, og ”ikke for å skaffe seg denne”. Han skriver også at ”en ny generasjon historisk orienterte videnskapsmenn var på vei frem, og hadde behov for å markere sin egen fortrefelighet”.³⁹⁷ Igjen er Myklebust inne på noe sentralt, men han ser ikke dette i sammenheng med den økende profesjonaliseringen av fortidsminnevernet og differensieringen av de ulike vitenskapene. Avsnittet over har vist at årene mellom 1910 og 1930 var en slags konsolideringsfase for de mennene som i stor grad kom til å definere museumsvesenet og

³⁹³ Det dreide seg om at Widerberg ikke ville be Sinding-Larsen om unnskyldning for påstander han hadde fremsatt mot arkitekten. Aftenposten 23.1.1922. Widerberg svarte at Sinding-Larsen hadde fremstilt dette helt galt og at han selv hadde bedt om å trå ut av Kommissionen. Aftenposten 26.1.1922.

³⁹⁴ Bl.a. referert i Dagbladet 8.5.1922.

³⁹⁵ Av referatene i avisen gikk det fram at én av dem som tok dette opp var statsråd Aavatsmark. Aftenposten 11.5.1922.

³⁹⁶ ”til tross for hans motstanderes tallmessige overlegenhet og ufine midler”, Myklebust 1979, s. 319.

³⁹⁷ Op.cit.

fortidsminnevernet i Norge i årene fremover, og de hentet sin autoritet fra sin vitenskapelige skolering. Som riksantikvar fikk dessuten Fett mye større innflytelse i kraft av sitt embete enn det han tidligere hadde hatt. Dette var også Sinding-Larsen klar over da han skrev at hans motstandere ikke lenger var privatpersoner, men deltagere i offentlige kommisjoner.³⁹⁸ Likevel fikk han oppreisning i ett henseende, og det var spørsmålet om Akershus' tidlige historie.

Storm og Christian II eller Sinding-Larsen og Haakon V?

Sinding-Larsen hevdet allerede fra 1907 at hans bygningsarkeologiske undersøkelser på Akershus viste at Gustav Storm tok feil. Isteden for å vokse gradvis frem mot et høydepunkt under Christian IV, mente Sinding-Larsen at Akershus allerede under Håkon V (1299-1319) hadde vært et ganske stort borganlegg. Han fikk også delvis anerkjennelse for dette, for eksempel av Yngvar Nielsen, av "Akershusarkivarforskeren" Macody Lund og av major Widerberg. Fram til 1925 var det likevel fortsatt Storms versjon som ble regnet for å være den korrekte. Grunnen til det var først og fremst at Sinding-Larsen ikke publiserte noen større fremstilling om borgens historie før i 1925. I tillegg til den offentlige uenighet om restaureringsstrategi og bruk, ble det derfor også en diskusjon om slottets historie.

Slaget om den korrekte historiske versjonen startet likevel ikke før i 1920, da Edvard Bull i åpent brev i Tidens Tegn ba om å få se resultatene fra Sinding-Larsens historiske undersøkelser.³⁹⁹ Bull var i ferd med å skrive en ny utgave av Kristianias historie til jubileet i 1924, og ønsket derfor tilgang til det nye materialet.⁴⁰⁰ Sinding-Larsen svarte at han ikke ville gi fra seg noe materiale før han selv hadde hatt anledning til å bearbeide det.⁴⁰¹ Bull, støttet av Hans Aall, Brøgger og Schnitler, henvendte seg dermed til Forsvarsdepartementet og statsråd Aavatsmark, og ba om å få utlevert materialet.⁴⁰² Forsvarsdepartementet fant at de ikke kunne bestemme over Sinding-Larsens og Macody Lunds arbeider, siden arbeidene var finansiert av private midler. De overlot dermed til Akershuskomiteen å avgjøre om materialet burde utleveres. Komiteen ville ikke tvinge frem noen utlevering, men håpet resultatene snart ville bli presentert.⁴⁰³

³⁹⁸ Norges Handels- og Sjøfartstien 19.8.1926.

³⁹⁹ Tidens Tegn og Dagbladet 7.4.1920.

⁴⁰⁰ Aftenposten 4.5.1920.

⁴⁰¹ Dagbladet 13.4.1920.

⁴⁰² Bl.a. Dagbladet 4.5.1920.

⁴⁰³ Dagbladet 17.7.1920.

Sinding-Larsens fikk altså bearbeide sitt materiale i fred for de yngre "museumsmænds" krav. Bind I av Sinding-Larsens bok om Akershus' historie kom ut i 1924, og tok for seg Akershus' historie gjennom de første 350 årene, det vil si fra 1300 til 1650.⁴⁰⁴ I Bind II, som kom ut året etter, analyserte han historien til de enkelte bygningene nærmere.⁴⁰⁵ Sinding-Larsen søkte i begge bindene å føre helhetlig bevis for at hele borganlegget sto mer eller mindre ferdig allerede da Håkon V døde i 1319, med nordfløy, vestfløy og sydfløy, samt forborger både mot vest og syd.⁴⁰⁶ De senere konger og byggherrer hadde derfor kun tilført borgen, og senere slottet, tilbygg og ominnredninger. For Sinding-Larsen var utbyggingen på slutten av 1500-tallet en svekkelse av anleggets forsvarsverk, ikke en utvidelse. Han hentet begrunnelsen hovedsakelig fra resultatene av sine egne bygningsarkeologiske undersøkelser, der funnet av en indre lønngang, som skal ha strukket seg fra borgens befestede port i Jomfrutårnet, via kjelleren i Sydfløyen og Fuglesangtårnet til nordfløyen, utgjorde det sentrale momentet i argumentasjonen.⁴⁰⁷ Han argumenterte i tillegg også for at de arkivariske undersøkelsene Macody Lund hadde foretatt støttet hans fremstilling.⁴⁰⁸

Sinding-Larsens analyser og begrunnelser ble mottatt positivt av de fleste som anmeldte bindene i avisene. Krigshistorikeren kaptein Johannes Schiøtz skrev at eldre forskere ville ha trukket samme konklusjon som det Sinding-Larsen hadde trukket, hvis de hadde hatt tilgang til det samme materialet.⁴⁰⁹ Olav Sinding hevdet at Sinding-Larsen med "uomstøtelige" bevis hadde vist at Haakon V hadde fått ferdig et "kongelig, storartet borganlegg". Også Oberstløytnant C. S. Widerberg mente "arkitekten" på avgjørende punkter hadde lagt frem uomstøtelige beviser for sin oppfatning.⁴¹⁰ Historikeren Jacob S. Worm-Müller fant noen av enkeltoppfatningene "tvilsomme", men trodde likevel Sinding-Larsens hovedoppfatning ville bli stående. Blant annet fordi undersøkelsene var utført med "en fagmands kyndighet".⁴¹¹ Sinding-Larsen fikk også støtte for sin teori av språkhistorikeren Didrik A. Seip, arkitekturhistorikeren Gerhard Fischer, rettshistorikeren Absalon Taranger og faktisk også av Harry Fett.⁴¹²

⁴⁰⁴ Sinding-Larsen 1924.

⁴⁰⁵ Sinding-Larsen 1925.

⁴⁰⁶ Sinding-Larsen 1924, s. 64-70, del I.

⁴⁰⁷ Sinding-Larsen baserer i stor grad dette resonnementet på sin bestemmelse av Fuglesangtårnets plassering. Sinding-Larsen, s. 80-82, del I.

⁴⁰⁸ Se appendiks 2 for hvordan Sinding-Larsen så for deg Håkon Vs 1300-tallsborg.

⁴⁰⁹ Bergen Morgenavis 14.2.1925.

⁴¹⁰ Aftenposten 6.3.1925.

⁴¹¹ Norges Handels- og Sjøfartstien 20.1.1925.

⁴¹² Seip skrev blant annet at det ville bli vanskelig å "omstyrte Sinding-Larsens grunnsyn". Hjemmet 31.3.1926. De andre i Dagbladet 7.10.1925.

Worm-Müller påpekte at Edvard Bull burde kunne innrømme at han hadde tatt feil uten at det ville skade Bulls vitenskapelige ry, siden Sinding-Larsen hadde bygningshistorisk materiale som tidligere ikke hadde vært kjent.⁴¹³ Samtidig spurte han også om ikke Storms versjon av Akershus' historie hadde vært "anvendt som Egyptens hellige dyr", mot Sinding-Larsen, i kampen om Akershus.⁴¹⁴ Gerhard Fischer var inne på den samme tanken da han skrev at Storm trolig hadde skrevet sin Akershushistorie i ren polemikk mot Blix' gotiske 1500-tallsrekonstruksjonsforslag og "middelalderfantasi", og at Storm først og fremst hadde vært opptatt av å føre bevis for en oppførelse av Akershus i en 1600-tallsskikkelse, da han lanserte sin teori i *Akershus slot. Fra 14de til midten af 17de aarhundrede* i 1901.⁴¹⁵ Både Fischer og Worm-Müller påpekte altså at Storm sin versjon av Akershus' tidlige historie var en reaksjon på Blix' planer for rekonstruksjon av en 1500-tallsborg. Fischer trakk også parallell mellom motstanden mot planene til de to arkitektene. Han ville riktignok ikke sidestille Sinding-Larsens "nøkterne og saklige rekonstruktionsplaner" med "de Blix'ke fantasier", men motstanden mot dem begge bunnet i frykten for rekonstruksjonen.⁴¹⁶ Worm-Müller var likevel ikke helt overbevist av Sinding-Larsens bevisførsel, idet han ikke ville avfeie Storms versjon og Edvard Bulls innsigelser. Han var usikker på om Sinding-Larsen hadde tilstrekkelig historisk innsikt, siden han jo var arkitekt. Han foreslo derfor at Sinding-Larsens teori måtte prøves nøye.⁴¹⁷ Schiøtz var av samme oppfatning som Worm-Müller, og skrev at uoverensstemmelsen mellom Storm og Sinding-Larsen i hovedsak skyldtes "forskjellen i arten og mengden mellem de to forskeres kildemateriale".⁴¹⁸

Både Fischer og Worm-Müller påpekte altså at det muligens lå noe annet enn rene faglige motiver bak meningsytternes standpunkter i spørsmålet om gjenreisningen av slottets bygninger. Interessant nok mente de begge at Storms versjon av Akershushistorien kan ha blitt brukt for alt den var verdt av dem som ikke ønsket at Sinding-Larsens gjenoppbyggingsplaner skulle gjennomføres. Sinding-Larsens motstandere møtte også lignende kritikk fra ekspeditionsschef A. Zimmer, som kritiserte behandlingen Akershus Slott fikk i *Norsk Kunsthistorie*, da det ble lansert i to bind i 1925 og 26. Akershusborgen ble i

⁴¹³ Morgenbladet 24.12.1925.

⁴¹⁴ til tross for at Storm hadde mangler som historiker da han var en "typisk filologisk historiker, med filologens fortrinn og feil".

⁴¹⁵ Aftenposten 15.12.1925.

⁴¹⁶ Aftenposten 15.12.1925.

⁴¹⁷ Norges Handels- og Sjøfartstien 20.1.1925.

⁴¹⁸ Nationen 6.3.1926.

verket omtalt i to kapitler, middelalderen og tidlig nytid. De to som hadde skrevet disse kapitlene, Johan Meyer og Anders Bugge, bygget sin omtale av Akershus på Storms teori. Zimmer anklaget begge forfatterne for å bevisst ha unnlatt å formidle Sinding-Larsens versjon, og viste til motstanden Sinding-Larsen tidligere hadde møtt hos ”fagmennene”.⁴¹⁹ De to forfatterne forsvarte seg med at Sinding-Larsens resultater om Akershus sin utvikling etter middelalderen hadde kommet offentligheten til gode først etter at deres tekster til verket var gått i trykken.⁴²⁰

Birger Raa mente på sin side at striden var bilagt, siden ”angriperne” hadde måttet gi opp og arkitekten hadde ”vundet en straalende seier”. Om sin egen overbevisning skrev Raa avslutningsvis: ”Som knekt av den gemene hob bøier han sig taknemmelig og gjør dypeste reverens for seierherren til Akershus”.⁴²¹ Sinding-Larsen fikk en slags endelig anerkjennelse som en følge av sin versjon av Akershushistorien. Samtidig ble også materiale fra hans 20-årige arbeid på Akershus stilt ut i Kunstforeningen, og utstillingen fikk mye positiv omtale. I 1926 sendte ”en lang rekke av kulturelt og historisk interesserte menn” forslag til Forsvarsdepartementet om at Sinding-Larsen skulle få bevilget kroner 10.000,- årlig i tre år, slik at han kunne fortsette sine studier og utarbeide et komplett ”bygningshistorisk dokument”.⁴²² Henvendelsen var undertegnet også av de som før hadde kritisert Sinding-Larsens synsmåter, blant annet ”Den Grønne Bænk” medlemmer direktør Aall, arkitektene Jørgen og Carl Berner, arkitekt Bredo Berntsen, Gerhard Fischer, professorene A. W. Brøgger, Edv. Bull, D. A. Seip, antikvar Anders Bugge og riksantikvar Harry Fett.⁴²³

Middelalderborgens renessanse

”Middelalderborgen Akershus” fikk en helt ny betydning etter Sinding-Larsens tobindsverk og utstilling. Det kom igjen mye nasjonal middelaldernostalgi til uttrykk i avisene. Schiøtz

⁴¹⁹ Aftenposten 25.1.1926 og Aftenposten 11.2.1926.

⁴²⁰ Aftenposten 26.1.1926 og Aftenposten 11.2.1926.

⁴²¹ Nationen 6.3.1926.

⁴²² I 1927 tilsluttet Forsvarsdepartementet og Stortingets militærkomité forslaget om at Sinding-Larsen skulle få kr 10.000 per år i tre år, for videre bearbeidelse av sitt bygningsarkeologiske materialet. Vedtatt i Stortinget i 1928, St. Prp. nr. 31-1928, vedtak gjort 17.1.1908.

Omtalt i Norges Handels- og Sjøfartstien 12.1.1927 og Aftenposten 21.3.1927.

⁴²³ Også stadsarkitekt Albertsen, Kr. Biong, Arne Eide, Hans B. Fürst, Claus Hjelti, Chr. Lange, Ferdinand Linthoe, C. I. Moe, Johan Meyer, Chr. Morgenstjerne, Victor Nordan, Arthur Nordlie, Sverre Pedersen, Kr. Rivertz, Harald Sund, B. Sønnichsen, John Tverdahl, overbibliotekar Drolsum, muremester Gundersen, overformynder Jonassen, statsraad Sten Konow, redaktørene K. Domaas og S. S. Meidell, statsraad Prytz, stortingspresident Ivar Tveiten, expeditjonschef Adolf Zimmer, forfatter Sigrid Undset og flere advokater, grosserere og militære. Henvendelsen ble gjengitt i Dagbladet, Morgenbladet, Aftenposten, Den 17de Mai, Morgenposten, Nationen, Norges Handels- og Sjøfartstien, Stavangeren, Arbeiderbladet og Tidens Tegn 16.9.1926, Bergens Aftenblad 17.9.1926.

omtalte for eksempel Sinding-Larsens undersøkelser som smigrende for den ”nationale selvfølelse”, mens Olav Sinding påpekt at ”selv om det gamle stolte Norgesvælde delvis er sunket i sin grav, er det dog baade ute og hjemme levnet os meget tilbake”.⁴²⁴ O.W. Erichsen skrev at Sinding-Larsen hadde skjenket nasjonen et verk som var skikket til å øke nasjonenes nasjonalfølelse, og å vekke glede og begeistring ”for en tid da landet indtok en fremskut stilling blandt rikene ikke alene i Norden, men i hele Europa”.⁴²⁵ Det ble også påpekt at det ikke var påfallende at gjenoppbyggingen av Akershus hadde vekket strid, siden spørsmålet om slottets gjenreisning i stor grad rørte ved den ”historiske bevissthet”.⁴²⁶ Sinding-Larsen ble av Worm-Müller presentert som en som hadde bygget en nasjonal bro mellom Norges fortid og fremtid, mellom ”vore dagers frie, Selvstændige Norge, og det Norge som eksisterte for nogen hundrede aar siden før foreningstidens mørke aarhundreder”.⁴²⁷

Oppmerksomheten rundt Akershus slott var altså også stor i perioden 1912 til 1924, spesielt i forbindelse med at Akershus åpnet for publikum i 1923, og under jubileene i 1916 og i 1924.⁴²⁸ Da Akershus’ 600-årsdag ble feiret i 1916 ble borgen omtalt som ” et monument over Hårfagreættens konger” og ”et haandgripelig stykke fædrelandshistorie”.⁴²⁹ Flest var likevel de historiske referansene under Kristianias 400-årsjubileum i 1924. Da det i forbindelse med jubileet ble arrangert byhistorisk utstilling på Akershus, ble slottet opplyst av lyskastere, så slottet virkelig skulle fortone seg som et ”eventyrslott”.⁴³⁰ Hensikten med utstillingen var også å vise frem Akershus og ”alle dets skjønhetsværdier”.⁴³¹ Ved åpningstalen utropte Harry Fett Akershus slott til et av de viktigste symbolene i byen Oslo og i staten Norge. Fett la også vekt på at Akershus var et symbol fra fortiden som ville kunne bety mye for fremtiden. Som et samlende symbol mente han Akershus derfor ville gi en ”rankere national reisning”.⁴³²

Akershus ble stadig oftere omtalt som Oslos forbindelse til fortiden og Akershus symbolske historiske betydning vekket engasjement også utenfor Oslo.⁴³³ Til forskjell fra hvordan det historiske frem til begynnelsen av 1920-tallet som oftest hadde blitt brukt for å bygge opp om

⁴²⁴ Schjøtz i Bergens Aftenblad 30.1.1926 og Olav Sinding i Stavanger Aftenblad 18.2.1925.

⁴²⁵ Morgenposten 2.12.1925.

⁴²⁶ Morgenbladet 17.1.1925.

⁴²⁷ Dagbladet 7.10.1925.

⁴²⁸ Førstnevnte bl.a. omtalt i Morgenposten 15.9.1923.

⁴²⁹ Nationen 22.1.1919.

⁴³⁰ Tidens Tegn 21.2.1924.

⁴³¹ Tidens Tegn og Morgenbladet 3.9.1924.

⁴³² Aftenposten, Aften 12.9.1924.

⁴³³ Bl.a. i Trondhjems Adresseavis 7.3.1924.

bekreftelsen på at Norge var en nasjon med lange og stolte tradisjoner, ble det nå lagt vekt på hvilken rolle Akershus som historisk symbol kunne ha i det fremtidige Norge. Gerhard Fischer sammenfattet i tråd med dette Akershus symbolske verdi slik:

Akershus er i vor tid blit et slags symbol – i likhet med vore øvrige 'nationalmonumenter'. Og det er jo vel og bra nok. Men naar enkelte vil gjøre borgen til noget helt enestaaende i vor historie, saa tror jeg at det er aa gjøre os fattigere end vi er. [...] Men skal vi ikke nu kunne bli enige om én ting. Der har i de siste aartier i enkelte kredser vist sig en tendens til etslags – jeg hadde nær sagt nationalt hysteri, hvergang Akershusspørsmålet har kommet paa tale. Det er formelig blit anset som 'fædrelandsk' at være enig med Sinding-Larsen og hans restaurationsplaner. Denne uansvarlige og sakkyndige tale bør nu ophøre. Vi maa lære at se nøkternt og uten skylapper paa Akershus. Kjærligheten til vor fortid blir sikkert ikke mindre av den grund.⁴³⁴

Det var altså også de som mente Sinding-Larsen la litt for mye vekt på Akershus historiske symbolverdi. General Sprøck skrev for eksempel at Sinding-Larsens misbrukte den nasjonale stortromme i sin iver etter sympati, når Sinding-Larsen appellerte til "de gode nordmenn" og "nasjonale verdier".⁴³⁵ Muligens hang Sinding-Larsens retorikk igjen i den tidligere nasjonalromantiske strømmingen, og det passet derfor ikke inn i det "moderne" bildet av nasjonen og nasjonens identitet. En identitet som ikke bare reflekterte det nasjonalromantiske *historiske* ved nasjonen, men hvordan historien kunne brukes til å se fremover. Den samme fusjonen mellom fortid og samtid ble også noe som kom til å dominere 1920-/30-tallets restaureringsstrategi.

En innstilling i tråd med "moderne" prinsipper

I juni 1923 avga Akershuskomiteen av 1922 sin første innstilling til Forsvarsdepartementet om den fremtidige bruk av Akershus slott.⁴³⁶ I 1926 kom de med sin endelige anbefaling. Komiteen skrev der at slottet burde innredes med en samling av rikshistoriske minner, og at det skulle være åpent for folket. Komiteen hadde da, av praktiske årsaker, forkastet ideen om artillerimuseum, riksarkiv, lokaler for Høyesterett, festlokaler, bolig for kommandanten, kommanderende general, statsministerbolig og rikshistorisk museum. Den tilrådet å gjennomføre det den kalte "en historisk istandsættelse". I følge komiteen var det derfor ikke aktuelt å innrede med kopimøbler, da det ikke ville stemme overens med "vore følelser for et rikt fortidsminde". Det var heller ikke aktuelt å "restaurere Akershus helt moderne, med vore

⁴³⁴ Aftenposte 23.9.1926.

⁴³⁵ Sitat fra et innlegg av Sinding-Larsen, Dagbladet 25.11.1921.

⁴³⁶ Trykket i "Meddelelse til Forsvarsdepartementet angående anvendelsen av Akershus slott", Avgitt av Komiteen for Akershus slott av 12. august 1922, Kristiania Lie & Cos Boktrykkeri.

beste kunstneriske kræfter”. Begge disse alternativene ville ”krænke vore følelser for det Akershus, som nu med historiens ret ligger der”. Christian IVs sal ble foreslått som brukt til møtesal for konferanser, og i de øvrige rommene skulle det innredes fra middelalder til 1814. Unntakene var Margaretasalen, der Oslosamlingene fortsatt skulle stå, og Wergelandsrommet, som skulle innredes med Wergelandminner. Utendørs skulle det anlegges parkområde, og den gamle marmorporten fra 1756 skulle oppføres igjen.⁴³⁷

Da FNFBs uttalte seg om komiteens planer skrev Directionen blant annet at man fant tanken, om ”at rummene utstyres med gjenstande og billeder, som tjener til belysning av vort lands historie”, riktig. Akershus måtte likevel ikke ”utelukkende bli et samlingssted for gjenstande av rikshistorisk interesse”, men måtte også ”faa praktisk bruk og paany trækkes ind i livet”.⁴³⁸ En slik anvendelse skulle være av offisiell karakter og i overensstemmelse med slottets tradisjoner”. FNFB foreslo derfor at slottet kunne benyttes ved høytidlige statshandlinger, siden det ikke kunne brukes som bolig. En slik anvendelse ville være i tråd med ”traditionen” og Akershus ville få sin rettmessige rang som riksslott.⁴³⁹ Riksantikvar Harry Fett mente Akershuskomiteens forslag til montering ikke ville vekke opposisjon, så lenge det hele ble diskret og forsiktig gjennomført. Han var enig i at det museale preg burde stilles i bakgrunnen, og ut i fra det fant han at et nasjonalt portrettgalleri ville bli et verdig nasjonalt minne om personlige innsatser i den norske historien. Han sluttet seg også til FNFBs uttalelse i spørsmålet om at enkelte høytidelige statshandlinger måtte kunne finne sted på Akershus, og han var opptatt av at Akershus’ preg av ”statens borg” ikke skulle forrykkes.⁴⁴⁰

Komiteens ”historisk istandsættelse” ble altså støttet i fortidsminnvernmiljøet. Arkeolog og konservator ved Oldsaksamlingen Sigurd Grieg skrev for eksempel i sin anmeldelse av komiteens innstilling at Akershus etter komiteens forslag med tiden kunne bli for Oslo hva Rosenkrantztaarnet og Haakonshallen var for Bergen og Domkirken og Erkebispegaarden var for Trondheim, samtidig som det også kunne bli for Norge hva Fredriksborgmuseet var for Danmark, ”et værdig hus for fædrelandets store minder”.⁴⁴¹ Kunsthistoriker og konservator ved Folkemuseet Henrik Grevenor skrev at komiteens forslag grunnet på en moderne oppfatning av hvordan et verdifullt mindesmerke burde behandles, og at Akershus ville bli

⁴³⁷ Utgiftene ville til sammen bli kr. 280.000. Komiteens uttalelse gjengitt i Aftenposten 15.6.1926.

⁴³⁸ Undertegnet av Georg Elliassen, Bredo Berntsen, Kr. Biong, Anders Bugge, Gerhard Fischer, Gisle Midttun, Lorentz Ree, Otto L. Scheen og Harald Sund.

⁴³⁹ Morgenbladet 14.2.1927.

⁴⁴⁰ Morgenbladet 15.2.1927.

⁴⁴¹ Middagsavisen 15.6.1926.

trukket inn i ”folks bevissthet”. Ved en behandling ut fra en diskré historisk pietet, kunstnerisk takt og en innsamling av gjenstander, som kunne gi interiørene deres rette historiske karakter og kunstneriske kvalitet, burde planen, i følge Grevenor, få ”alles udelte tilslutning”.⁴⁴² Denne tilslutningen kom fra den enhetlige hegemoniske gruppen ”museumsmønderne”, og den var på høyde med de ”moderne” europeiske ”aandsverdier”.

Tilslutningsprinsippet og kunstverdi

I Norge ble Tyskland tidlig et forbilde for de nye ”aandsverdier”. Allerede på minnesmerkedagen i Dresden i 1900 ble det anerkjent at nødvendige restaureringer skulle utføres i egen tids stil. Det var i hovedsak kunsthistorikeren Dehio, og den østerrikske kunsthistorikeren Alois Riegl, som var mennene bak fortidsminnevernets ”moderne” ideer. Dehio var opptatt av arkitektens forhold til det historiske byggverket. Han så arkitekten som halvveis tekniker og halvveis kunstner. Ettersom en vitenskapelig tilnærming til en bygning ville være fundamentalt forskjellig fra en kunstnerisk tilnærming, mente Dehio at arkitekten burde overlate arbeidet med historiske bygninger til en utdannet og spesialisert vitenskapsmann, nemlig en konservator.⁴⁴³ Dette var i tråd med Fetts advarsel mot de ”farlige” arkitektene. Riegl var derimot opptatt av det han kalte ”Kunstwollen”, eller ”viljen til kunst”. Han utviklet sine tanker rundt kunstaspektet ved monumentet videre i en vitenskapelig studie, der han definerte de verdier og konsepter den moderne restaureringsteorien senere har tatt utgangspunkt i. I korte trekk gikk Riegels vitenskapelige inndeling ut på at han delte de historiske monumentene i to kategorier; ”intended monuments” (gewolte denkmal), monumenter med symbolsk ”tilbedelsesverdi”, for eksempel religiøse monumenter, og ”unintended monuments” (ungewolte Denkmal), ”monuments of art and history”. Sistnevnte ble først og fremst bygget for å tilfredsstille praktiske og ideelle behov, og de har derfor først blir betraktet som historiske monumenter en stund etter de ble bygget. Til disse to kategoriene fant han korresponderende verdier. I førstnevnte kategori mente han å finne ”memorial values”, som var *aldersverdi*, *historisk verdi* og *intendert memorial verdi*. I sistnevnte kategori hevdet han derimot å finne *bruksverdi*, *kunstverdi*, *nyhetsverdi* og *relativ kunstverdi*.⁴⁴⁴

⁴⁴² Dagbladet 16.6.1926.

⁴⁴³ Jökiletho 1999, ss. 197-198.

⁴⁴⁴ Ibid., s. 216.

Riegl skilte altså mellom *aldersverdi* og *historisk verdi* i så måte at sistnevnte reflekterte monumentets kulturhistoriske verdi, eller det monumentet kunne fortelle om den historiske verdien i tiden det ble laget. Den historiske verdien ble med tiden en *aldersverdi*, det vil si en *antikvarisk verdi*. Riegl mente også å ha funnet en endring i måten å betrakte kunst og historiske monumenter på, ved inngangen til 1900-tallet. Mens man til og med 1800-årene hadde ansett at det fantes en universell kunstverdi, var man nå blitt klar over at kunstverdien også var definert av den aktuelle perioden og samfunnet man befant seg i. Derfor var *kunstverdien* i seg selv den kunstneriske verdien enhver betrakter ville finne i monumentet. Siden denne verdien ville endre seg med tiden, ettersom kunstsynet endret seg, var *kunstverdien* egentlig relativ. I følge Riegl var det først når disse ulike verdiene kom i konflikt med hverandre at det ble vanskelig. Således mente han at den historiske skolen innen fortidsminnevernet baserte sin behandling av monumentene på den *historiske verdien* (som dens opprinnelige stil) og nyhetsverdien (som den enhetlige stilen). Den moderne skole vektla derimot *aldersverdien*.⁴⁴⁵ Dehio og Riegl ble kjent i Norge, og restaureringsstrategien basert på deres tanker har Dag Myklebust gitt navnet *tilslutningsprinsippet*.⁴⁴⁶ Et monument restaurert etter dette prinsippet vil ha beholdt det meste av det gamle i tråd med et konserverende synspunkt og byggets antikvariske verdi, men samtidig få eventuelle tilføyninger i samtidens kunstneriske uttrykk. En av tankene bak er at det skal være enkelt for en tilskuer å skille det gamle fra det nye, slik at bygningen ikke skal "lure" tilskueren til å tilegne seg en uekte oppfatning av det historiske.

I 1921 oppfordret Dagbladets redaktør Einar Skavlan fortidsminnemiljøet i Norge til å hente lærdom fra Frankrikes restaureringserfaringer, der man, i tråd med "den moderne tilnærmingen" til gjenoppbygging av gamle bygninger, først og fremst vektla å bevare dem, dernest å istandsette dem for moderne bruk. De nødvendige reparasjonene som ble foretatt på slike bygninger skulle derfor være enkle konstruksjoner som lett kunne skilles fra det originale byggverket. Ingenting gammelt, verken byggverk eller kunst, skulle etterapes (Det ble ikke laget "falske antikviteter"). Skavlan påpekte at mens man i Frankrike forlengst hadde oppdaget at den historiske verdien lå i det gamle materialet, var man i Norge fortsatt opptatt

⁴⁴⁵ Jokiletho 1999, ss. 215-217.

⁴⁴⁶ Myklebust har funnet at Fett refererte til Dehios og Rigels publikasjoner i artikkelen "Vernet av fortidsmindermerker" i Foreningen til Norske Fortidsmindermerkens Bevarings aarberetning for 1912 (s. 7-37). Han skriver likevel at han tviler på om Fett har lest Rigels publikasjon "der moderne Denkmalkultus" fra 1903, fordi det ikke "finnes noen reflekser" av artikkelen i Fetts artikkel. Myklebust 1979, ss. 254-255.

av den historiske konstruksjonens vektlegging av *stilverdi*.⁴⁴⁷ Som et eksempel på dette påpekte han hvordan Sinding-Larsens Nordfløy representerte en fortidig stil, en tanke som Skavlan fant ”vakker”, men kun mulig på papiret. I motsetning til det hjemlige fortidsminnemiljøet, fremhevet Skavlan det franske fortidsminnevernet, der Viollet-le-Ducs arbeider ble brukt som advarende eksempler av ”hele den offisielle sakkyndighet”.⁴⁴⁸

Skavlans kommentar gjaldt ikke bare Akershus, men også Trondheims Domkirke, der det som har blitt kjent som ”systemstriden” hadde dominert gjenreisningsarbeidet der i noen år. Den startet da arkitekt Nordhagen leverte et nytt utkast til Vestfrontens gjenreisning i 1913. Utkastet, som ble kalt *eposutkastet*, var av ”radikal art”, der ”de bestræbelser for at oppnaa en stadig mere stilriktig efterligning av andre gotiske bygværker” var ”kastet overbord”.⁴⁴⁹ Tilsynskomiteen for arbeidene med Domkirken hadde både prinsipielle og estetiske innvendinger mot forslaget, med unntak av arkitekt Fischer, som hevdet et påfallende moderne syn på oppgaven da han i et særvotum skrev at Nordhagens plan virket for ham ”som en befrielse”.⁴⁵⁰ I følge Fischer hadde Nordhagen forlatt ”gjætningene og de tvilsomme analogiers vei”, og i stedet presentert et forslag som i tillegg til å fremstille seg som nåtidens verk i middelalderlig ånd, også eide ”skjønhedsværdier”. Sinding-Larsen gikk kraftig ut mot Nordhagens *eposutkast*, i det han omtalte det som å ”sette husmannsstempel på Trondhjems domkirke” og ”galematias”.⁴⁵¹ Han støttet også Macody Lund, da Lund hevdet å ha oppdaget at domkirken var bygget på et system (Ad Quadratum), der en gjennomført anvendelse av proporsjonene fremkom ved ”det gylne snitt”. I følge Lund var hele domkirken bygget som et musikkstykke med 5/8 takt.⁴⁵² Lunds system fikk støtte i offentligheten og han ble bevilget midler fra Stortinget til å utrede systemet. Arkitektene og andre sakkyndige delte seg mellom Nordhagen og Lund, og det hele endte med at en internasjonal komité, med Wallem som sekretær, ble sammenkalt for å avgjøre om Domen burde gjenreises etter Ad Quadratum-

⁴⁴⁷ Her refererte Skavlan til I Norge var derimot systemstrien i Nidarosdomen i full gang. Skavlan sammenlignet derfor Macody Lunds system med Viollet-le-Ducs rekonstruksjoner. Han pekte videre på at rekonstruksjonene i Frankrike og Tyskland ble båret frem av en fortidsromantisierende katolsk kirke (Frankrike) og politisk imperialisme (Wilhelm II i Tyskland). I Norge, hadde man derimot ingen slike motiver, med unntagen av Lunds ”romantiske kjærlighet til vaar store fortid”. Dagbladet 26.9.1921.

⁴⁴⁸ Dagbladet 26.9.1921.

⁴⁴⁹ Adresseavisen 29.11.1914, sitert i Fischer 1965, s. 478.

⁴⁵⁰ Fischer 1965, s. 480.

⁴⁵¹ Ibid. s. 482.

⁴⁵² I følge Lunds teori var hvert hovedledd og hvert dekorative ledd bygget etter 5:8, mens fronten var som helhet bygget opp som 5:8=15:24. Fischer 1965, s. 482.

systemet.⁴⁵³ Komiteen frarådet dette i 1922, da den fant det tvilsomt at kirken opprinnelig hadde vært bygget etter dette systemet. De stilte seg derimot bak Nordhagens planer. KUD og stortinget bestemte da, i tråd med komiteens anbefalinger, at Nordhagen skulle få fortsette sitt arbeid.⁴⁵⁴

Det var altså ikke slik at *rekonstruksjonen* var helt forsvunnet i fortidsminnemiljøet på 1920-tallet. Interessant nok uttalte Akershuskomiteen av 1922 seg negativt både til en moderne restaurering med benyttelse av de ”beste kunstneriske kræfter”, i tråd med Myklebusts tilslutningsprinsipp, og til en gjenoppbygging som ”et uekte imitatittonsslot”, det vil si en rekonstruksjon tilsvarende en av Akershus glansperioder. Komiteen ønsket isteden å bruke de kalte ”moderne reguleringsprinsipper ved istandsettelse av gamle bygninger”, noe som ville kreve ”kjennskap til bygningens utvikling gjennom tidene”.⁴⁵⁵ Det kan se ut som om komiteens forslag av 1924 var mer i tråd med prinsippet om historisk ekvivalens enn med tilslutningsprinsippet. Argumentet komiteen brukte i den foreløpige innstillingen mot en ”moderne restaurering”, var at Akershus ikke måtte røres med nærgående hender, da det ville ”stjæle av slottets historiske liv, der – som alt uhaandgripelig – kan bli dræpt eller utvisket ved nybyg”.⁴⁵⁶ Komiteen foreslo i tråd med *prinsippet om historisk ekvivalens* også at rommene ikke skulle føres ”tilbage til en bestemt tid ved hjelp av imitationer”, men ved bruk av enkle midler skulle det ”føres ind i rummene en ikke tidfæstet, men for tanken neutral fjernhet”. Ved møblering skulle det heller ikke strebes etter noen illusjonsvirkning. Møblene skulle anvendes sparsomt og skulle ut i fra ”rent dekorative hensyn [...] understreke det virkelighetsfjærne”.⁴⁵⁷

Den ”moderne skole” innen fortidsminnemiljøet hadde visse fellestrekk med ideer om en ny type arkitektur, som ledet frem mot stilretningene modernismen. Modernistene ville ta et oppgjør med fortiden og fortidens historiske stiler, for å rette fokuset fremover. Modernismen hadde utgangspunkt i et politisk program som vektla ”fremtidsvisjoner”, retningen var derfor mer enn bare et arkitektonisk stiluttrykk.⁴⁵⁸ Fra 1910 og utover mot 1930-tallet fikk denne nye

⁴⁵³ Komiteen besto også av den franske generalinspektør Paul Boeswillwald, og direktør for Trocadero-museet Camille Enlart, arkitekt Gilbert Scott og professor F. M. Simpson fra England og arkitekt Brunfaut fra Belgia.

⁴⁵⁴ Fischer 1965, ss. 499-501.

⁴⁵⁵ Morgenbladet 9.2.1924.

⁴⁵⁶ Arbeiderbladet 6.2.1924.

⁴⁵⁷ Aftenposten 6.2.1924.

⁴⁵⁸ Brekke, Nordhagen og Lexau 2003, s. 308.

arkitektoniske skolen en stadig større utbredelse, gjennom en ny generasjon arkitekter.⁴⁵⁹ I første omgang gjorde den seg gjeldende som en nyklassisistisk stilretning. Arkitektene Gudolf Blakstad og Herman Munthe-Kaas gjorde seg bemerket innen den stilen og ble kritisert av den eldre kunstner- og arkitektgenerasjonen, spesielt fra Werenskiold, for å innføre en stil som ikke hørte hjemme i Norge eller Norden. Videre var kritikerne redde for at en stil med røtter innen ”det nasjonale” måtte vike for det internasjonale. Den yngre generasjonen var i større grad opptatt av ”å avdekke arkitekturens lover”. I 1927 skrev arkitekten Johan Ellefsen artikkelen ”Hva er tidsmessig arkitektur?” og med det ble ”den moderne arkitekturens manifest i Norge”, det vil si modernismen, lansert.⁴⁶⁰ En slik arkitektur hadde ikke bare rom for moderne materiale, men innebar også et skifte i synet på arkitektur. Modernismen var et produkt av sin egen tid, uten å hente låneelementer fra et fortidig historisk stiluttrykk. Vendingen påvirket heller ikke bare nye byggverk, men også hvilken utforming og hvilke materialer man kunne bruke i tilknytning til fortidens bygg. Det var ikke lenger en selvfølge at materiale, og nye utførelser på gamle bygg, skulle ligne på byggets fortidige utforming, eller ”gli” ubemerket inn i resten av byggets utseende, slik at ingen la merke til at det var tilsluttet noe. Derimot skulle alle nye tilføyelser utføres i samtidens materiale og stilmessige utforming, slik at det sto frem som en tydelig kontrast til det gamle. Jeg vil derfor hevde at modernismen og funksjonalismen var en forutsetning for hvordan *tilslutningsprinsippet* kunne bli godtatt som en monumentpleiestrategi.

I Arnebergs nybygde østfløy på Akershus slott fra 1933 er nettopp *tilslutningsprinsippet* benyttet. Muren fra middelalderborgens aller eldste del, Vågehalstårnet, har blitt stående, mens røde, tydelig ”moderne” murstein utgjør resten av bygningen. Arneberg har dermed klart å markere tydelig hvordan den gamle, grå grunnmuren bestående av store og ujevne steiner skiller seg fra det nye. Ettersom rommene utgjør en enkel firkant har Arneberg også muligens tatt med seg noe av det enkle stiluttrykket som kjennetegner funksistilen, en stil han senere har blitt kjent som en av Norges beste representanter for. Den enkle stilen benyttet i Østfløyen representerer trolig også det enkle middelalderske stilytrykket. Således har Østfløyen blitt en bygning som viser kontrasten mellom gammelt og nytt bygningsmateriale, samtidig som den avgir et helhetlig stiluttrykk i form av sin enkelhet. I tråd med gleden ved å finne en ”nutidsstil” var det en tilsvarende glede ved å kunne rive monumentene løs fra den historien de representerte, både stilmessig og bruksmessig. Samtidig skulle monumentet ses i

⁴⁵⁹ Lending 2007, s. 135.

⁴⁶⁰ Slagstad 2001, s. 209.

en større sammenheng, det skulle integreres i et større miljø, og det skulle være en levende del av dette miljøet.

”Nutidsbruk” eller bilde av fortiden?

Akershuskomiteen av 1922 anbefalte i sin innstilling til Forsvarsdepartementet i 1926 at Akershus slott burde innredes til et festlokale som kunne brukes ved større arrangementer. Komiteen ville med dette åpne Akershus med ”samlinger av rikshistoriske minner, med et interiør bestående av gamle stoler, skap og bilder. Møbler og bilder som illustrerte Norges historie skulle få plass i Syd- og Vestfløyen, mens Nordfløyen skulle innredes som en minnehall for den gamle norske hær, ”smykket med faner og vaaben”.⁴⁶¹ Komiteen la således opp til en form for bruk der opplevelsen av historien og kommunikasjon med fortiden ble vektlagt. Dernest ønsket komiteen å beholde den historiske verdien ved å beholde bygningene mest mulig slik de var blitt overlevert samtiden gjennom historien. Komiteen presiserte at de ikke var ute etter å gjøre Akershus slott om til et vanlig museum, da det ble fryktet at Akershus ville miste karakteren av slott hvis det skulle innredes til et museum.⁴⁶² Akershus, slik komiteen ønsket det, skulle gi publikum opplevelsen av å ”vandre gjennom rummene under følelse av, at slottet” fremdeles levde.⁴⁶³

Komiteens forslag forente motsetningen mellom på den ene siden å gjøre slottet i stand til ”nutidsbruk”, og på den andre siden å gjøre slottet i stand for å vise fortiden.⁴⁶⁴ Reaksjonen fra andre fagmenn tydet på at komiteen, også når det gjaldt bruksaspektet, hadde presentert et forslag i tråd med samtidens syn på et historisk minnesmerke. Hans Dedekam, ga sin ”fulde tilslutning” til den ”respekt” komiteens forslag viste for Akershus slott, spesielt ved å foreslå en bruk som svarte bedre enn noe annet til slottets betydning som historisk minnesmerke.⁴⁶⁵ Byarkitekt Harald Aars mente Akershus ville bli et sted der allmennheten kunne ”søke hen og føle den historiske sammenheng med fortiden”.⁴⁶⁶ Henrik Grevenor fant i all hovedsak at komiteens forslag var ”grunnet på en moderne opfatning av hvorledes et verdifullt mindesmærke” burde behandles, og sikret at Akershus ville bli trukket inn i folks

⁴⁶¹ ”Meddelelse til Forsvarsdepartementet angående anvendelsen av Akershus slott” 1923. Innstillingen omtalt bl.a. i Norges Handels- og Sjøfarststien 15.1.1924, Morgenbladet 9.2.1924 og Aftenposten 6.2.1924,

⁴⁶² Klargjort i svar fra Magnus Poulsson på spørsmål om hva komiteen la i ”riskhistoriske minder”. Aftenposten 1.6.1926.

⁴⁶³ Aftenposten 1.6.1926.

⁴⁶⁴ Førstnevnte ville si å innrede slottet til bolig eller festlokaler, sistnevnte ville si museum. Aftenposten 21.1.1922.

⁴⁶⁵ Aftenposten 6.2.1924,

⁴⁶⁶ Tidens Tegn 7.2.1924.

bevissthet.⁴⁶⁷ Professor Oscar Albert Johnsen skrev at komiteens forslag hadde store fordeler, da det samtidig som det åpnet for allmennheten og fremhevet det historiske.⁴⁶⁸ Til forskjell fra debatten i 1897 om Blix' restaureringsplaner, og den som fulgte Sinding-Larsens gjenreisningsutkast i 1912, ser det ut til at det i større grad var en konsensus om prinsippene som burde ligge til grunn for restaureringen/gjenoppbyggingen av et historisk monument på 1920-tallet.

FNFB fremhevet i sin uttalelse om Akershuskomiteens innstilling av 1922 viktigheten av at Akershus måtte "trækkes ind i livet og atter bli riksslott".⁴⁶⁹ Slottet kunne likevel ikke brukes til alminnelige fester, siden en slik benyttelse tolig ville medføre omfattende forandringer, tilbygninger og påbygninger. Derimot var man tiltalt av ideen om at rommene skulle utstyres med gamle gjenstander og bilder som tjente til å belyse landets historie. Det ble også påpekt at Akershus ikke utelukkende burde bli et samlingssted for gjenstander av rikshistorisk interesse, men også måtte "faa praktisk bruk og paany trækkes ind i livet". En slik anvendelse skulle være av offisiell karakter, og i overensstemmelse med slottets tradisjoner. Det ble derfor foreslått at slottet kunne benyttes ved "høitidlige statshandlinger", siden det ikke kunne brukes som bolig. En slik anvendelse ville være i tråd med "traditionen", og Akershus ville få sin "retmæssige rang som riksslott".⁴⁷⁰ FNFB ønsket altså en enda større vekt på hvordan Akershus som et symbol kunne brukes i samtiden.

Det var tilsynelatende enighet om at Akershus' symbolske verdi var viktig. Hva denne symbolske verdien var, eller hvilken historisk verdi den skulle formidle, var det derimot ikke enighet om. Arkitektforeningens formann Arne Eide ønsket et istandsatt og møblert nasjonalmuseum i slottskomplekset. Han ville møblere med antikke møbler, og dermed skape liv i de "døde rom".⁴⁷¹ Maleren Eivind Nielsen fremmet ideen om at en "samlingen med historisk interesse" kunne flyttes til Akershus, mens "restmaterialet" kunne anbringes i Historisk Museum. Han ville blant annet ha portretter av Norges konger gjennom tidene i Christian IVs sal.⁴⁷² Portretter av Norges konger var ikke uforenelig med ideen om et

⁴⁶⁷ Dagbladet 16.6.1926.

⁴⁶⁸ I det hele tatt fant han at komiteens innstilling bar preg av "pietet for den gamle bygning, sky for al indgripende restaurering og omdannelse". Nationen 7.2.1924.

⁴⁶⁹ Directionen besto da av Georg Elliassen, Bredo Berntsen, Kr. Biong, Anders Bugge, Gerhard Fischer, Gisle Midttun, Lorentz Ree, Otto L. Scheen og Harald Sund.

⁴⁷⁰ Under visse praktiske punkter tok FNFB avstand fra Akershuskomiteens forslag, Morgenbladet 14.2.1927.

⁴⁷¹ Aftenposten 2.2.1922.

⁴⁷² Aftenposten 8.6.1922.

nasjonalt portrettgalleri, noe Fett også påpekte.⁴⁷³ Redaksjonen i Norges Handels- og Sjøfartstien­de foreslo derimot at Akershus' Nordfløy burde huse et sjøfartsmuseum. Statsminister Mowinckel fant denne ideen tiltalende, det samme gjorde Gunnar Knudsen, kirkestatsråd Tveiten, tidligere sjøfarst­direktør Harald Pedersen og stortings­præsident Ivar Lykke.⁴⁷⁴ I innstillingen fra 1926 ble forslaget om å innrede sjøfartsmuseum på Akershus avslått av Akershuskomiteen av 1922 med begrunnelse i at "Akershus helt gjennom er et rikshistoriske minde", som ikke burde brukes til å vise utviklingen i en enkelt næringsvei.⁴⁷⁵ Norges Handels- og Sjøfartstien­de vektla også Akershus' *symbolske* og *historiske verdi*, men framhevet hvordan "Skibsfartens utvikling gjennom tidene" var av "førsterangs rikshistorisk interesse", da skipsfarten var "som at føle det norske rikes puls gjennom historisk tid".⁴⁷⁶

Av dette fulgte debatten hvilken *symbolsk verdi* Akershus skulle representere, som en forlengelse av spørsmålet om hvilken identitet det nye Norge skulle framheve fra historien. Forfatteren Johan Bojer stilte i den forbindelse spørsmål ved hvorfor sjøfarten ikke kunne huses på Akershus, mens de "danske konger og stattholdere" kunne få rom der.⁴⁷⁷ Professor Kolsrud var faktisk skeptisk til komiteens forslag og ville heller bruke Akershus "til at holde de offisielle statsraad i", en bruk han mente var i større grad var overensstemmelse med slottets historie.⁴⁷⁸

"Levende" og endret?

Verken Komiteen av 1922, FNFB, Fett eller de fleste av fagmennene som ytret seg i saken stilte seg negativ til en bruk som innebar et visst innslag av mottagelse og offisielle arrangementer. Sinding-Larsen møtte komiteens forslag med motstand. samtidig som han hevdet komiteens forslag hadde en påfallende likhet med hans eget forslag fra 1908.⁴⁷⁹ Han mente at komiteens forslag ville gi et fattigslig Akershus som ikke ville kunne tilfredsstille

⁴⁷³ Morgenbladet 15.2.1927.

⁴⁷⁴ Norges Handels- og Sjøfartstien­de 18.12.1925.

⁴⁷⁵ Norges Handels- og Sjøfartstien­de 1.6.1926.

⁴⁷⁶ Morgenbladet 27.4.1926. General Sprøck svarte at slottet etter komiteen av 1922's forslag ville bli "optat til samlinger av riskhistorisk interesse". Aftenposten, 10.4.1926. Dette fikk Norges Handels og Sjøfartstien­de til å spørre omdefinisjonen av "rikshistorisk interesse" var knyttet til "landets regenter og dets regjeringer". Et slikt museum ville i følge bladet bli "et museum til minde om dansketiden", siden det påviselig fantes flere "minder fra den danske provinsregjering i Norge". Derimot mente de at Akershus var "skapt av Norges siste store skibsrederkonger" og derfor hørte "sjøfartsmindene naturlig hjemme der". Norges Handels- og Sjøfartstien­de 12.4.1926.

⁴⁷⁷ Aftenposten 1.6.1926.

⁴⁷⁸ Aftenposten 15.6.1926.

⁴⁷⁹ Han beskyldte likevel komiteens forslag om å benytte Akershus til en form for representasjon for å ha en påfallende likhet med hans eget forslag fra 1908. Norges Handels- og Sjøfartstien­de 15.1.1924.

publikumskravet om adkomst, inngang, bevegelse rundt i slottet, garderober og toaletter. Et Akershus i tråd med komiteens forslag ville derfor føre til at Akershus ikke ville bli et levende minnesmerke som var trukket inn folkets liv, men bli liggende ganske fattigslig og dødt.⁴⁸⁰ Borgermester Høe i Oslo kommune ønsket å benytte Akershus som representasjonslokaler for kommunen. Byarkitekt Aars var ikke negativ til det, og mente man kunne tilbredes på en restaurant og bringes inn i slottet ved arrangementer. En lettere servering i sommerhalvåret ville på denne måten bli mulig. Etter denne bekreftelsen fra byarkitekten signaliserte borgermesteren at kommunen ville yte støtte til istandsettelsen, uten å gi noe bindende løfte. Forutsetningene måtte være at kommunen fikk benytte lokalene til fester og mottagelser, slottet skulle åpnes for publikum på søndagene og godværsdagene i sommerhalvåret og arbeidere fra Oslo måtte benyttes ved utbedringsarbeidet. Formannskapet vedtok på disse premissene å bidra med 120.000 kroner til en istandsettelse, halvparten av det forventede beløpet.⁴⁸¹ Både byarkitekten og borgermesteren mente altså at slottet var mer verdt som et ”levende” monument enn som et rent historisk, tilbakeskuende minnesmerke.. Utover på 1920-tallet ble også slottets bygninger i større grad tatt i bruk. Antikvar Anders Bugge påpekte i den forbindelse at byutstillingen i 1924 på Akershus, med over 55 000 besøkende, beviste at utstillinger på Akershus faktisk trakk folk.⁴⁸²

I Akershuskomiteen av 1922 sin innstilling het det at parken og omgivelsene rundt slottsbygningene skulle gjøres mest mulig tilgjengelige, også det for å gjøre Akershus til et levende, historisk monument.⁴⁸³ Komiteens forslag var også her i tråd med en rekke tidligere meningsytringer. Allerede i 1914 ble det foreslått at området rundt slottet skulle benyttes som parkanlegg.⁴⁸⁴ Arkitektforeningens formann Arne Eide, hadde for eksempel uttalt at terrenget rundt slottet måtte utnyttes ”til felles glæde for byens befolkning”, ved at øvre volds burde bli Kristianias ”sommer-park”, med restauranter og arrangementer på området.⁴⁸⁵ Aftenposten skrev at ønsket om en folkepark på øvre volds med en tilhørende sommerrestaurant, ville bli et allment krav, og det ville virke samlende for alle deler av befolkningen.⁴⁸⁶ Med et noe ironisk

⁴⁸⁰ Norges Handels- og Sjøfartstidende 16.8.1926.

⁴⁸¹ Aftenposten 3.2.1927. I sin erklæring pekte Formandskapet på Akershus' viktige rolle som ”nationalminde” og hvilken innsats byene Bergen og Trondhjem hadde bidratt med til istandsettelsene av Haakonshallen og Nidarosdomen. (Bergen kommune bidro ikke noe til Haakonshallen og Trondhjem kun kr 10.000/(12.000 årlig) til Nidarosdomen). Norges Handels- og Sjøfartstidende 3.2.1927.

⁴⁸² Aftenposten 9.10.1924.

⁴⁸³ Dagbladet 7.2.1924.

⁴⁸⁴ Aftenposten 3.2.1914.

⁴⁸⁵ Aftenposten 2.2.1922.

⁴⁸⁶ Aftenposten 15.9.1924.

tilsvar til Ruskins berømte ”Jeg vil heller se en jernbane lagt gjennom en ruin, enn se den restaurert”, skrev en anonym artikkelforfatter i Aftenposten at han heller ville se ”et par hygelige kafferestauranter, som trækker hundrede glade mennesker til sine smaa utskjenkingssteder enn en eneste restauratør som klusser med silhuetten og stenger publikum ute fra hele festligheten”.⁴⁸⁷ Det historiske nasjonalmonumentet skulle altså ikke lenger kun være tilgjengelig for eliten, men også for folket. Denne demokratiske visjonen var manglende hos kultureliten som på privat initiativ ønsket å istandsette Akershus. Embetsmennene så det som en del av sin nasjonale dannelseskultur å ivareta historiske monumenter, mens den nye borgerlige kultureliten ønsket å ”vise frem” historien for å lære kommende generasjoner om sin fortid. På 1920-tallet ble det altså foreslått at forholdene skulle legges til rette slik at alle, også de grupperingene som ikke utgjorde samfunnseliten, skulle få bruke det historiske monumentet.

Ideen om at Akershus måtte bli en levende del av Oslo by og folkets bevissthet var altså universell i den forstand at ingen ytret stor motstand mot en slik løsning på bruksspørsmålet. Widerberg var riktignok redd for at festningen ville miste stemningen som var knyttet til det gamle festningsanlegg. Han foreslo derfor at militæretaten skulle fortsette å ha en liten militæravdeling på festningsområdet, for å opprettholde en illusjon om at det fantes soldater der.⁴⁸⁸ Målet var likevel å åpne Akershus opp for samtiden. Professor Carl W. Schnitlers overskrift ”Slaa porten op mellem Akershus og byen!” er således illustrerende. Schnitler mente at Akershus var ”juvelen – den eneste – i vor by og det forsonende led som historisk, topografisk og æstetisk knytter den gamle by uløselig sammen med den nye”. Han mente derfor det ville være dårlig politikk å ikke trekke Akershus inn i det levende ”nutidslivet”, siden Akershus symboliserte to epoker av nasjonens og hovedstadens historie. De to, ”middelalder og nutid – Oslo og Kristiania”, ville i følge Schnitler gi nasjonen en følelse av at historien og samtiden hang sammen som en levende organisme.⁴⁸⁹ Schnitlers fremstilling av hvordan de historiske epokene utfylte hverandre var i tråd med det evolusjonistiske samfunns- og verdensbildet som vokste frem, og ble dominerende i den europeiske kulturkrets, utover på 1800-tallet. Schnitler fremstilte Akershus og Oslo som en del av den ”kosmiske prosess”, som det organiske hele.⁴⁹⁰ Akershus ble på den måten et bindeledd mellom det nye og det gamle,

⁴⁸⁷ Aftenposten 9.7.1921.

⁴⁸⁸ Tidens Tegn 18.2.1924.

⁴⁸⁹ Tidens Tegn 4.11.1924.

⁴⁹⁰ F. Baumer 1977: *Modern European Thought. Continuity and Change in Ideas, 1600-1955*. St. Martin's Press. Kompendiet trykket av Unipub AS, s. 339.

mellom tradisjonen og det moderne og mellom eliten og folket. Arkeologen Bjarne Didriksen satte fingeren på nettopp dette, da han i 1912 fremhevet hvordan borgens historiske, kunstneriske og arkitektoniske verdi hang sammen med dens omgivelser. Borgen burde derfor beholdes som en oase fra eldre tid i den moderne storby.⁴⁹¹ Både Schnitler og Didriksen beskrev det filosofen Herbert Spencer kalte ”the movment of change”, der evolusjonen representerte en bevegelse eller endring fra det homogene til det heterogene, med en stadig økende grad av differensiering.⁴⁹² En differensiering som fikk påvirkning på Kristianias og Akershus’ videre skjebne.

Reguleringen

Den moderne storby Didriksen snakket om i 1912, var likevel ganske annerledes enn den byen som skiftet navn til Oslo i 1925. Fra 1912 til 1927 skjedde det store endringer i bybildet i sentrum. Tidens Tegn mente seg nok på modernitetens side da de i 1912 skrev at ”en ny tids romantik holder sit første indtog”.⁴⁹³ Det å kjempe mot endringene i bybildet representerte en slags tilbakeskuende og romantisk holdning. Tidens Tegn hadde til og med en slags reportasje i anledning av at kornsiloene på Akershuskaia var blitt bygget.⁴⁹⁴ Avisen tok seg en tur ut på fjorden for å se om Akershus ”var blitt borte bak kornsiloen. De kunne rapportere at de faktisk ikke kunne oppdage noen forandring ved Akershus. Oslo var riktignok i ferd med å få en ny fasade, men én skyskraper gjorde ikke New York, i følge avisens avslutningskommentar.⁴⁹⁵

Kornsiloen representerte ikke bare industrien og ”det nye” i seg selv, men førte også til en dramatisk endring i det nye bybildet, ikke minst for Akershus’ del. Dagbladet spådde faktisk i den sammenhengen ”Byens dødsdom over borgen”. Avisen så for seg ”veldige varekur og elektriske kraner” på kaia, i kontrast til et gammelt og fredelig Akershus.⁴⁹⁶ Teknisk Ukeblad kastet nærmest en brannfakkell inn i Akershusdebatten med betraktninger rundt hvordan Akershus lå som et hinder for en utvidelse av et sammenhengende havneområde i Oslo, altså som et hinder for byens fremskritt og utvikling. I en utregning ble kostnadene ved å bevare Akershus anslått til omtrent 100 millioner kroner. Området som da utgjorde Akershus festning ble videre anslått å ha en verdi fra 40 til 50 millioner kroner uten festningen der. I en redaksjonell artikkel ble det stilt spørsmål ved om det hele var verdt det, med tanke på ”paa

⁴⁹¹ Ørebladet 2.12.1912.

⁴⁹² Baumer 1977, s. 339.

⁴⁹³ Tidens Tegn 14.1.1913.

⁴⁹⁴ Aftenposten 1.12.1912.

⁴⁹⁵ Tidens Tegn 14.1.1913.

⁴⁹⁶ Tidens Tegn 6.1.1915.

folkenes fremgang, industriens vekst og det heles stadige utvikling i materielt henseende”.⁴⁹⁷ Teknisk Ukeblads innspill var muligens et forvarsel om hvordan mellomkrigs- og etterkrigstidens fremtidsoptimisme skygget over det mer tilbakeskuende fortidsminnevernet i sin iver etter modernisering og utvikling.

I disse årene endret også området rundt Akershus seg betraktelig. I 1913 ble sjøbadet, ”Sjølyst”, utenfor Akershusstranda solgt og flyttet, fordi havnens utvidelse krevde det.⁴⁹⁸ I 1914 ble Escape du Nord og prins Carls bastion lagt ut til havner for kommandanten og pladsmajoren. Samtidig ble Vippetangen havn ferdigstilt, og det ble lagt jernbanespor over nedrevolds, noe som er ironisk, siden et av Ruskins mest berømte sitater er at han heller vil se en jernbane tvers gjennom en ruin enn å se den restaurert. Videre ble det i 1915 bestemt at Kongensgate skulle forlenges gjennom ”nedrevolds”. Dermed måtte deler av festningsmuren rives og en av de søndre bastionene ville måtte brytes gjennom.⁴⁹⁹

Etter at Militæretaten besluttet å selge deler av festningsområdet og flytte til Huseby i 1917, ble det besluttet at deler av festningsområdet skulle selges.⁵⁰⁰ Etter forhandlinger med Kristiania Kommune om reguleringsplan for området, ble det utlyst en arkitektkonkurranse for reguleringen av nedrevolds, Kontraskjæret og Festningsplassen.⁵⁰¹ Ingen av de innsendte utkastene vant.⁵⁰² Likevel besluttet Formannskapet i Kristiania at utkastet som fikk høyest premiesum skulle ligge til grunn for den fremtidige Akershusreguleringen, men i en bearbeidet versjon.⁵⁰³ En viktig premiss for konkurransen var at festningen ikke skulle ”emballeres” ved reguleringen, men derimot ”pakkes opp”.⁵⁰⁴ Sinding-Larsen mente

⁴⁹⁷ Teknisk Ukeblad nr. 44, 1. november 1912

⁴⁹⁸ Morgenbladet 10.4.1913.

⁴⁹⁹ Tidens Tegn 6.1.1915 og Tidens Tegn 7.1.1915.

⁵⁰⁰ En komité, bestående av Sprøck, Schirmer og generalkonsul Lorentzen hadde forberedt forslaget og departementet tilsluttet det, hvorpå Stortinget vedtok innstillingen.

⁵⁰¹ I mai 1918, Tidens Tegn nr. 314, 22.11.1917. I forutsetningene for konkurransen het det at slottsbygningene ikke skulle endres, men det skulle anlegges et parkanlegg rundt slottet på øvrevolds, samt veier til og fra anlegget. Festningsplassen skulle fastholdes, Kontraskjæret skulle tettbebygges og Myntegaten skulle gjennomføres til Tordenskjolds plass. Aftenposten 7.9.1921.

⁵⁰² Juryen mente at de tekniske premissene for konkurransen manglet, i det verken jernbane, annen kollektivtrafikk eller havn lå til grunn for reguleringsutkastene. Juryen besto av ordfører Jeppesen, overingeniør Roshauw og direktør Rustad (kommunens representanter), arkitektene August Nielsen og Fin Wollebæk (arkitektforeningens representanter), Akershuskomitémedlemmene generalmajor Sprøck, oberstløytnant Widerberg og arkitekt Schirmer (departementets representanter). Omtalt bl.a. i Verdens Gang 18.9.1918 og i Norges Handels- og Sjøfartstien 15.5.1919.

⁵⁰³ Det vinnende forslaget ble sendt inn av Chr. Lange. og Oulie Hansen. Aftenposten 5.4.1919.

Reguleringsjefen, og magistraten sluttet seg til forslaget, men de endelige planene skulle godkjennes på ny av alle overnevnte innstanser før utførelsen. Bearbeidingen skulle foretas av innsenderen av utkastet, arkitekt Lange, i samarbeid med ingeniør Nyfløt. Norges Handels- og Sjøfartstien 29.8.1919.

⁵⁰⁴ Aftenposten 5.5.1919.

vinnerutkastet var mislykket, både estetisk og når det gjaldt hvordan planen skisserte veiforbindelsene over festningen. Han lanserte derfor et eget reguleringsutkast utenfor konkurransen i 1921.⁵⁰⁵

Behovet for transport mellom Kristianias to havner, og en utvidelse av de kommersielle interessene fordi handelsstanden behøvde større plass i sentrum, tvang fram en ny måte å betrakte den gamle festningen på. Det ser ut til at det var like vanskelig for spesialister og meningsyttrere å komme fram til enighet om den beste løsningen for byens utforming for 100 år siden, som det er i dag. Formannen i Handelskammerets kommunikasjonskomité, Joh. Steen, ville for eksempel ha alt unntatt Akershus slott vekk. Han så for seg et Akershus ”i sin ensomme majestet”, ”vernet og pleiet om”. På det resterende området ville han bygge et ”Manhattan i miniature”.⁵⁰⁶ Andre sluttet seg til Dagbladets parole ”Rør ikke Akershus”. Det ble også spurt om det å bebygge Akershusområdet i det hele tatt var i tråd med oppfatningen blant byens befolkning. I den sammenheng ble det blant annet hevdet at ”endel militære og kommunale Autoriteter, hvorav enkelte hindsides Aldersgrensen” skjøv handelsstandens interesser foran seg. Riksantikvarens vernemyndighet ble etterlyst i saken, og det ble stilt spørsmål ved hvorfor riksantikvar Fett i det hele tatt kunne være for en bygging på festningens område. Det ble faktisk ymtet frempå om at Fett var for å gjenbygge festningsplassen og Kontraskjæret, kun fordi Sinding-Larsen hadde uttalt seg i mot.⁵⁰⁷ Sinding-Larsen fikk likevel ikke gjennom sitt reguleringsforslag, og hele reguleringssaken endte da reguleringsarkitekten Oscar Hoff i 1925 lanserte en ny reguleringsplan som omfattet hele Oslo sentrum.⁵⁰⁸

Reguleringssaken ble således et av Sinding-Larsens ”tapsprosjekter” i Akershussaken.⁵⁰⁹ Sinding-Larsen følte seg stadig motarbeidet, og han hevdet gjennom hele Akershussaken at han ikke var noen tilhenger av *historisk rekonstruksjon*, men at han fant tanken om at slottet skulle ligge urørt som den ”virkelige krænkelse af slottet som historisk værdi”.⁵¹⁰ Han fremholdt også at hans Nordfløy ikke kunne betegnes som en grunnløs historisk rekonstruksjon, siden han mente å ha sikre bevis for hvordan fløyen hadde vært i

⁵⁰⁵ Aftenposten 7.9.1921.

⁵⁰⁶ Verden Gang 25.11.1917.

⁵⁰⁷ Dagbladet 26.11.1921.

⁵⁰⁸ Arbeiderbladet 5.3.1925.

⁵⁰⁹ Han tapte også kampen om Akershusbroens utseende, broen som i dag går over Kongens gate og binder nedrevolds sammen med øvre volds.

⁵¹⁰ Aftenposten 8.5.1922.

middelalderen.⁵¹¹ Han fikk likevel en slags oppreisning da han slo såpass gjennom med sin versjon av Akershussaken, en versjon som helt frem til i dag fortsatt er dominerende. Gerhard Fischer skrev interessant nok at han ikke trodde fremtiden ville dømme Sinding-Larsen, men heller dømme ”den tid, som gav ham opgaven, og de idealer for hvilke han [...] er den siste betydelige forkjæmper”.⁵¹² Fischer fortsatte den forsonende tonen da han anmeldte utstillingen av Sinding-Larsens Akershusarbeider i 1926. Til tross for at han helst hadde sett at Kongehallen aldri hadde blitt bygget, håpet han på en forsoning mellom de to leirene i ”den forhåpentlig siste etterdønning av selve restaurasjonsstriden”.⁵¹³

”Løse” og ”faste” kulturminner

Fischer fikk rett, da Akershussaken roet seg etter 1927. Det er likevel et spørsmål som står delvis ubesvart, og det er hvorfor det tok Stortinget og myndighetene så mange år å komme på banen i Akershussaken. Mie Berg Simonsen argumenterer i den sammenheng for at årsaken til Stortingets manglende interesse lå i at ansvaret for kulturminnene lenge var delt mellom ulike instanser i Norge. Loven om ”fredning og bevaring av fortidsminder” av 1905 skilte nemlig mellom ”løse” og ”faste” kulturminner. De ”løse” ble museenes ansvar, mens FNFB, og fra 1912, Riksantikvaren, hadde det formelle ansvaret for de ”faste”, det vil si gaver, minnesmerker, anlegg og bygninger. Skillet mellom de to typene kulturminner var flytende i den forstand at en bevaringsverdig bygning kunne få museumstatus når den var restaurert og åpent for publikum. Bygningsvernet havnet derfor mellom ”to stoler”. Simonsen mener nettopp denne delingen, og det uklare ansvarsfeltet den medførte, kan ha vært en av årsakene til at Stortinget i liten grad prioriterte, og debatterte forholdene for, de faste kulturminnene.⁵¹⁴ Dette kan også forklare Stortingets manglende inngripen i Akershussaken, før oppbrukte midler gjorde det naturlig å påta seg det videre ansvaret. Sett i lys av hvordan fortidsminnevernets organisasjon utviklet seg fra 1912 til 1922, med et lovverk og et byråkratisk apparat, kan det også ha betydning for at Stortinget valgte å gripe inn i 1922. Det fantes da et profesjonelt apparat som kunne håndtere ansvaret overtagelsen ville medføre. En tredje medårsak er trolig at det statlige byråkratiet var i stadig vekst og grep inn på flere av samfunnets arenaer. På 1880- tallet kjempet antikvar Nicolaysen mot en lov som medførte fredning av privateide fortidsminnesmerker fordi han mente en slik lovgivning ville gå ut over

⁵¹¹ I tilfeller der det ikke fantes slik dokumentasjon hevdet han å være motstander av benyttelse av dette prinsippet. Stavangeren 11.6.1924.

⁵¹² Aftenposten 15.12.1925.

⁵¹³ Aftenposten 23.9.1926.

⁵¹⁴ Simonsen 2005, ss. 101-102.

eiendomsretten.⁵¹⁵ På 1920-tallet var loven og apparatet for å håndtere den en naturlig del av myndighetenes utøvelse. Det skal heller ikke ses bort fra hvilken grad av offentlige innflytelse de profesjonelle museumsmennene hadde oppnådd, siden de var myndighetenes rådgivere i kultursaker og satt på nødvendig profesjonell kunnskap. Sist, men ikke minst, skal det nevnes at myndighetene kan ha sett på som sin oppgave å sikre allmennheten tilgang til Akershus. Det kan ha vært et ledd i en demokratisering av de nasjonale minnesmerkene fra myndighetenes side, samtidig staten så seg tjent ved å bygge opp en nasjonalfølelse. En følelse som kunne gi den moderne staten symbolsk legitimitet.

Gjenoppbyggingen av Akershus slott gikk parallelt med den teoretiske og praktiske utviklingen av *restaureringsteorien* fra slutten av 1800-tallet til slutten av 1920-tallet, samtidig som den ble preget av profesjonalisering av fortidsminnevernet og overgangen mellom embetsmannsstaten og venstrebevegelsens Norge Akershussaken fremstår derfor som preget av flere utviklingslinjer. Veien fra rekonstruksjon, via konservering til tilslutning, er en dialektisk tese-antitese-syntese utvikling. Rekonstruksjonen representerte det nasjonalromantiske tilbakeskuende. Konserveringen var en reaksjon mot imitasjonen, med utspring i øket vitenskapelig kunnskap om det fortidige. Tilslutningen brakte det gamle og det nye sammen i en helhet, der det nye representerte utviklingen og fremtidsoptimismen. Utviklingen fra private komiteer, via en begynnende statlig organisering, til en riksantikvar med et profesjonelt apparat rundt seg, illustrerer derimot en gradvis forandring. Overgangen fra embetsmannseliten, via borgerskapets kulturelite, til profesjonelle byråkrater er en tredje utviklingslinje. Overraskende nok viser Akershussaken at det ikke nødvendigvis var et brudd her. Macody Lund og Sinding-Larsen ble riktignok kritisert for å tilhøre en utdatert generasjon, og det er kanskje nettopp ordet generasjon som er viktig her, ikke nødvendigvis hvordan de sosiale forholdene endret seg. Hans Emil Lidén skriver at

arbeidet med å bevare kulturminnene i forrige århundret ble drevet av en eksklusiv liten krets – et overklassepreget sjikt av embedsmenn og velstående borgere – som definerte kulturminnene utifra sine kunnskapsmessige og ideologiske forutsetninger. Kulturminnene var, for å bruke et uttrykk hentet fra semiologien, definert gjennom et semantisk system – en kode – som bare det 'dannede menneske' var i stand til å tolke.⁵¹⁶

⁵¹⁵ Lidén 1991, s. 62.

⁵¹⁶ Lidén 1991, s. 104.

Den største forskjellen på borgerskapets kulturelle elite og mennene som utgjorde ”Den Grønne Bænk”, var i tråd med hva oppgaven har vist hvordan “museumsmønderne” anla den profesjonelle ”sakskunnskapen” som viktigste grunnlaget for autoritet. Borgerskapets kulturelite bygget derimot videre på tradisjonene fra embetsstatens dannelsesborgerskap, ved å basere sin autoritet på det at de tilhørte et sosialt sjikt. Når det er sagt var ”museumsmønderne” likevel en del av det norske samfunnets elitesjikt, noe som bekreftes av Lidéns konklusjon om fortidsminnevernet i Norge langt ut på 1900-tallet først og fremst var knyttet til den sosiale elite. Lidén forklarer hvorfor fortidsminnevernet spilte en så beskjeden rolle i mellom- og etterkrigstiden med at ”de tradisjonelle kulturminnene var definert av en klasse som ikke lenger spilte noen rolle i det norske samfunnet, og som relativt få følte seg knyttet til”.⁵¹⁷ Det var altså en viss kontinuitet gjennom profesjonsutviklingen, ved at det først og fremst var de som allerede befant seg innen borgerskapets elitesjikt som fikk ta del i den nye, vitenskapelige og profesjonelle akademiske kulturen.

Stortinget vedtok i 1928 at Akershus slott skulle utstyres med rikshistoriske minner, og anvendes i tråd med Akershuskomiteen av 1922.⁵¹⁸ For å bistå med å gjennomføre den vedtatte planen oppnevnte departementet en ”under 26. februar 1929 sakkyndig tilsyns- og kontrollkomité”.⁵¹⁹ Departementet besluttet også at de byggearbeidene som skulle utføres på slottet ikke egnet seg for en konkurranse, og burde overdras til en ”dertil skikket” arkitekt. Arnstein Arneberg leverte sitt forslag til de aktuelle ”byggearbeider” i 1932, og i 1934 ble planene hans i hovedsak bifalt av Stortinget.⁵²⁰ Georg Dehio hevdet at motivet for å verne historiske monumenter lå i det sosiale fellesskapet og nasjonalfølelsen.⁵²¹ Stortingets vedtak om å gjøre Akershus til et representasjonslokale, samtidig som det skulle vise Norges historie gjennom 700 år, var i tråd med en mer moderne forståelse av nasjonal identitet. Akershus skulle bli en del av ”den felles historiske hukommelsen”, og Akershus’ betydning tjente derfor integrasjon og modernisering, etter som Norge ble en moderne stat.⁵²²

⁵¹⁷ Lidén 1991, s. 194.

⁵¹⁸ St. Prp. nr. 31-1928, ”Om anvendelsen av Akershus slott”.

⁵¹⁹ Den besto Widerberg, H. Aall, H. Aars, B. H. Berntsen, E. Bull, G. Fischer, A. Sandvig, I. Avatsmark og Fett.

⁵²⁰ St. Prp. nr. 1. Tillegg nr. 2 – 1934, Om istandsettelse og anvendelse av Akershus slott. Vedtak gjort 2.4.1934.

⁵²¹ Jokiletho 1999, s. 217.

⁵²² Ø. Sørensen (red.) 1998, *Jakten på den norske. Perspektivet på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Ad Notam Gyldendal AS, s. 42 og A.-L. Seip: ”Det norske ”vi” – kulturnasjonalisme i Norge”, i Øystein Sørensen (red.) 1988: *Jakten på det norske. Perspektivet på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, at Notam Gyldendal AS, s. 108.

Oppsummering

Dette kapitlet har vist hvordan Fett bygget ut riksantikvarinstitusjonen fra å være et ”enmannsforetagende” basert på FNFBs organisasjonsstruktur til å bli et offisielt apparat. Dette gjorde han ved å knytte til seg andre profesjonelle og vitenskapelig utdannede fortidsminnevernere, både uformelt og formelt. Uformelt gjennom gutteklubben ”Den Grønne Bänk”, og formelt gjennom dannelsen av en rekke foreninger og utvalg. Disse profesjonelle fortidsminnevernerne ble kalt ”museumsmønderne” av sine kritikere, siden de alle hadde bakgrunn fra, og profesjonell tilknytning til, det norske museumsvesenet. De forfektet prinsippet om historisk ekvivalens med utgangspunkt i tanken om at bevaringen av et monument var vitenskapelig viktig. Samtidig var bygningsvernets teori i ferd med å utvikle seg. Den nye teorien, sammen med nytt materiale og nye ideer som følge av industrialiseringen og vitenskapsrevolusjonen, brakte med seg nye muligheter også i bygningsvernet. I 1922 overtok ”museumsmønderne” Akershusaken, etter å ha blitt bedt av departementet om å sitte i en ny Akershuskomité, Akershuskomiteen av 1922. Denne komiteens oppgave var å utarbeide et forslag til hva Akershus skulle brukes til, og hvordan den videre gjenoppbyggingen skulle gjennomføres. Deres uttalelse kom i 1926 og den bar preg av prinsippet om historisk ekvivalens. Tiden var altså ikke moden for de helt moderne ideene. Likevel var det enighet i fortidsminnemiljøet om at komiteens forslag var i tråd med de gjellende prinsippene. Forslaget bar også preg av tanken om at Akershus skulle trekkes inn i nåtiden når det gjaldt den fremtidige bruken. Kapitlet har vist hvordan Kristiania sentrum var i ferd med å endre seg i perioden idet Kristiania var i ferd med å bli en moderne storby. Handelsstanden, havneutvikling og veispørsmål tvang frem endringer på festningsområdet, noe som i stor grad berørte slottsbygningene. Komiteens forslag innebar derfor at området rundt slottet skulle gjøres til en folkepark, mens slottet skulle benyttes som en kombinasjon av fremvisningssted for historiske gjenstander og representasjonslokaler. Til sist viste dette kapitlet hvordan Akershus ble knyttet til middelalderen, da Sinding-Larsen lanserte sin teori om Akershus’ historiske utvikling.

Kapittel 5: Konklusjon

I sin ”minnebok” fra 1949, *På kulturvernets veier. Erindringer*, reflekterte Fett rundt hvordan hans generasjons handlinger ville bli tolket av fremtidige generasjoner. Hans tanker om hvordan hans generasjon vant innflytelse er spesielt interessant for denne oppgaven:

Der samler sig forskjellige grupper av samtidige, til dels fjerne grupper, ofte i motsetning til hverandre, men samtidig med noe instiktivt felles – noe bestemt en mener og vil -. De blifva männ i staten de fordom gossarna. Særinteresser gjør sig gjeldende, personlige sympatier og antipatier utformer standpunkter som ofte har lite med de rent saklige grunner å gjøre. En fremkaller opposisjon. Kretser som har behersker opinionen, føler sig brøstholdne, det kan være sociale og politiske kretser, faglige og litterære kretser eller videnskapelige. Plutselig står en fast front der med nye krav. Et spill med offentligheten begynner. Der vokste frem omkring Fortidsminneforeningen en krets med muntert livssyn, en ny generasjon som på sitt område vil gjøre sin innsats. Det var arkitekter og kunstnere, det var historikere, kunsthistorikere og arkeologer. Nettopp vennskapet innen denne krets kom til å gi den unge kunsthistorikers liv ikke bare dets faglige innhold, men en betydning langt utover dette. Kretsen utvidedes efter hvert, komplettertes. En påvirker hverandre, forskjellige inntrykk alle vegne fra samles, bearbejdes på hver sin måte. Det individuelle opsummeres, noe kollektivt kommer frem, en viss delaktighet i en felles skjebne.⁵²³

Fett innrømmer faktisk at vennskapet i denne kretsen var et sentralt element i deres utforming, ikke bare av det institusjonaliserte fortidsminnevernet, men også av det institusjonaliserte kultur-Norge. Han avsluttet tilbakeblikket med å påpeke at

Drømmen var en rikere nasjonal kultur på bred basis, en mer levende. Alle generasjoner har hatt sine drømmer. Spørsmålet er hvor meget en har maktet å virkeliggjøre og hvor meget av det er blitt bærende og fruktbringende for de kommende generasjoner. Goethe sier et sted, at det kjedelige med å bli gammel er ikke å bli bedømt av sin egen generasjon. Vi står nå for tur til å bli dømt og bedømt av en ny slekt.⁵²⁴

Fett ville forhåpentligvis synes det hadde vært interessant å lese denne oppgaven.

Akershussaken ble i to omganger drevet frem av nye generasjoner med nye ideer, og det er derfor jeg har valgt å avslutte oppgaven med det litt lange sitatet. Fett innrømte delvis at personlige antipatier og sympatier kan ha påvirket hans standpunkter, og trolig gjorde de også det i Akershussaken. Uansett, oppgavens siktemål var å forklare den organisatoriske og den

⁵²³ Fett 1949, ss. 177-178.

⁵²⁴ Op.cit.

ideologiske endringen i fortidsminnevernet, fra slutten av 1800-tallet til midten av 1920-tallet. Valget av Akershus som ”casestudie” viste seg i så måte å være fruktbar for å illustrere disse endringene, også når en ser bort fra de personlige stridighetene som var knyttet til saken.

Ved et blikk tilbake på innledningen har oppgaven gitt svaret på de to spørsmålene som først fikk meg interessert i Akershus. Den ene var hvorfor gjenoppbyggingen startet så sent som i 1912, og det andre var hvorfor debatten stilnet i 1927, på tross av at brorparten av gjenoppbyggingen foregikk på 1930-tallet. Akershus ble regnet for å være et monument over dansketiden på 1800-tallet, i en tid gullaldertenkningen fremhevet middelalderen som den viktigste historiske epoken for Norges historie. Først da dansketiden i større grad ble oppfattet som en historisk interessant periode, og det var behov for et nasjonalmonument som kunne speile kontinuitetstanken, ble det aktuelt å bygge opp igjen Akershus slott. Når det gjelder spørsmål nummer to har oppgaven vist at svaret ligger i profesjonaliseringen og institusjonaliseringen av fortidsminnevernet. På begynnelsen av 1900-tallet var det stor uenighet innad i miljøet om hvilke restaureringsprinsipper som skulle benyttes ved gjenoppbyggingen av et historisk monument. Gjennom en vitenskapelig spesialisering, og ved at staten tok større ansvar for fortidsminnene, var det mulig å samles om en felles strategi på 1930-tallet. Det var selvfølgelig ikke mulig å oppnå fullstendig enighet da heller, men et profesjonelt byråkrati sørget for at oppgaven ble gjort. Så hva mer er det denne oppgaven har avdekket?

Oppgaven tok utgangspunkt i hvordan de første restaureringstankene om Akershus oppsto, i forbindelse med at Riksarkivet behøvde nye lokaler, i 1896. Det ble deretter nedsatt en komité bestående av embetsmenn og sakkyndige, og en arkitekt ble bedt om å levere forslag til restaurering av slottet. Arkitekten Andreas Blix leverte, i tråd med den rådende oppfatning av hvordan historiske monumenter burde restaureres, to rekonstruksjonsforslag. Det ene forslaget forestilte hvordan Blix antok slottet hadde sett ut på 1500-tallet, mens det andre var en versjon av hvordan han mente slottet skulle ha sett ut på 1600-tallet. Blix foretrakk helt klart 1500-tallsversjonen, mens den oppnevnte komité anbefalte 1600-tallsversjonen.

Blix og den oppnevnte sakkyndige komité hadde, som hele fortidsminnevernmiljøet, utgangspunkt i Fortidsminneforeningen. Foreningen hadde på sin side aner fra den norske embetsstanden og 1800-tallets nasjonalromantikk. Den var en privat komité med et slags halvoffentlig mandat, og den var et forum for embetsstandens ønske om å ivareta de fysiske

minnene av den nasjonalhistoriske arven. Det var også et forum der de kunne pleie sin *dannelse*. På slutten av 1800-tallet finansierte staten en antikvarstilling i foreningen, mens resten av komiteens arbeid ble privat finansiert, til tross for at foreningen hadde mandat fra myndighetene som ga den ansvaret for å ivareta landets historiske bygninger. Medlemmene i foreningen var embetsstandens arkitekter, historikere og kunstnere, og de pleiet nær kontakt med den europeiske kulturkrets, og hentet impulser både fra fransk restaureringspraksis og tysk middelalderfascinasjon. Den dominerende restaureringspraksisen var rekonstruksjonen av historiske bygninger, helst tilbake til en periode da bygget var på sitt største og mektigste. Det var derfor få som stilte spørsmål ved at Blix ville rekonstruere Akershus, det var derimot valget av tidsperiode som ble diskutert. Komiteens argumentasjon for valget av 1600-tallet var, i tråd med gjeldende praksis, bygget på en forestilling om at det var på 1600-tallet Akershus hadde sitt høydepunkt. Slottsanlegget ble av den grunn ikke regnet som et nasjonalmonument på linje med Domkirken i Trondheim og Haakonshallen i Bergen, siden 1600-tallet primært ble forbundet med dansketiden, og dermed fremstilt som mindre interessant i lys av den nasjonalromantiske gullaldertenkningen.

Rekonstruksjonsplanene til Blix møtte likevel etter hvert motstand, først og fremst fra kunsthistorikerne Dietrichson og Fett. De to viste til nytt tankegods fra Europa, der en antirestaureringsbevegelse begynte å få innflytelse i fortidsminnemiljøene. De to kunsthistorikerne var, i tråd med bevegelsens ideer om at konservering og bevaring var eneste riktige måte å behandle et historisk monument på, imot rekonstruksjonen. Samtidig tok en ny generasjon makten i Fortidsminneforeningen, etter en revolusjon på årsmøtet i 1900. Den mangeårige antikvaren Nicolay Nicolaysen ble avsatt som foreningens formann, og foreningen og fortidsminnevernet kunne dermed skifte retning. Nicolaysen, som tilhørte samme generasjon som Blix, hadde hovedsakelig vektlagt arkeologiske utgravninger og middelalderpoken i sitt virke. Den nye generasjonen ønsket mer registreringsarbeid, bygningsvern og en anerkjennelse av at også etter-reformatorisk materiale var verneverdig.

Det var en generell enighet om at Blix' forslag var for "gammeldags", og forslaget strandet derfor i en stortingsdebatt i 1900. På dette tidspunktet var ideen om at Akershus burde bygges opp igjen etablert, og det ble tatt initiativ til å danne en privat komité som skulle samle inn penger til formålet. Komiteen besto av Kristianias kulturelite, med base i et byborgerskap som videreførte embetsstandens kulturelle mesénrolle. Komiteens medlemmer var interesserte og *dannede* borgere innen næringslivet og forsvaret, men også arkeologer, arkitekter og

historikere. Komiteen kan derfor tolkes som et bilde av hvordan kapitaleliten og kunnskapseliten fant sammen etter embetsstatens fall. Etter å ha samlet inn penger fikk komiteen ansvaret for vedlikeholdet av slottet, og de ansatte arkitekten Holger Sinding-Larsen til å gjøre bygningsarkeologiske undersøkelser, levere et forslag til slottets gjenreisning og holde overoppsyn med vedlikeholdet. Det ble fra flere hold reagert på at myndighetene ikke hadde noen formell kontroll med arbeidet utover en representant i et av Akershuskomiteens underutvalg, og da Sinding-Larsen leverte sitt gjenreisningsforslag i 1908, kom det til heftig motstand mot arkitektens ”rekonstruksjonsplan”.

Planene fikk derfor en slags byråkratisk rundgang, og de ble i det store og det hele godkjent av de fleste behandlende instanser, også av Fortidsminneforeningen. Stortinget ba likevel om noen endringer, og Sinding-Larsen presenterte en ny plan i 1912. Nå var det ikke bare kunsthistorikere som reagerte mot det de mente var rekonstruksjon, men også de yngre arkitektene og store deler av byborgerskapets kulturelite. Denne gangen var også Fortidsminneforeningen i mot, noe som skapte debatt, ikke minst fordi diskusjonen i 1912 falt sammen med valget av en riksantikvar.

Stortinget innvilget nemlig i 1912, etter å ha avslått i flere år, midler til en riksantikvarstilling. Fortidsminnemiljøet hadde etterlyst denne stillingen siden den nye bevaringsloven av 1905, og i 1912 anerkjente også Stortinget behovet for et apparat med offentlig forankring rundt denne loven. I kampen om stillingen kjempet arkitektene mot kunsthistorikerne med hver sin kandidat, arkitekt Schirmer mot kunsthistorikeren Fett. Uenigheten var profesjonsideologisk forankret, da det sto om hvilket fag som var viktigst i fortidsminnevernet, bygningskunnskap eller arkitektur- og stilhistorie. I første omgang vant arkitekt Schirmer, men da han døde etter seks måneder, sto slaget igjen året etter, og da fikk Fett sjansen. Fett var frem til han ble riksantikvar formann i Kristianiaavdelingen av Fortidsminneforeningen, og var den som førte an i snuoperasjonen til foreningen, da den brått gikk imot Sinding-Larsen sine 1912-planer. Fett ble i den forbindelse beskyldt for å ha brukt Akershusaken for å markere seg i striden om Riksantikvarstillingen. Fett tilhørte likevel en gruppe, bestående av yngre akademikere, arkitekter og kunstnere, som var tilhengere av det nye synet på restaureringen. Denne gruppen besto av de yngste av de ”revolusjonære” makttagerne fra 1900, samt de som i løpet av første tiåret av 1900-tallet rakk å oppnå innflytelse i fortidsminnemiljøet. Den eldre generasjonen arkitekter var mindre kritiske til bruken av rekonstruksjon, noe som kom tydelig frem i Nidarossaken der det var bred enighet om at Vestskipet skulle rekonstrueres.

I årene mellom 1905 og 1912 ble det også klart, etter bygningshistoriske undersøkelser foretatt av Sinding-Larsen, at større deler av Akershus enn det man før hadde antatt, var fra det opprinnelige middelalderanlegget. Akershus ble derfor anerkjent som det ”trede” nasjonalmonumentet. Dette skapte spesielt oppstuss i årene etter 1905, da den nasjonalromanske retorikken fortsatt i stor grad satte sitt preg på det offentlige ordskiftet. Selv om denne retorikken også var til stede i 1912, og kanskje da særskilt hos Sinding-Larsen i det han ønsket å gjenoppføre Håkon Vs kongehall, var den på vikende front. I stedet begynte man i Akershussaken å forbinde det nasjonale og historiske med den fremtidige nasjonale utviklingen, noe som kom spesielt fram i en begynnende debatt om hva slottet skulle brukes til. I stedet for et museum ble det talt for at bygningene måtte trekkes inn i nåtidens liv og bli en del av sin samtid. Det historiske skulle brukes til å utruste kommende generasjoner nordmenn med en historisk og nasjonal bevissthet, men denne bevisstheten skulle være like mye knyttet til det fremtidige, som til det fortidige Norge.

På tross av motstanden Sinding-Larsens forslag møtte, gikk flertallet i Stortinget inn for at Nordfløyen skulle oppføres etter hans planer i 1912. Frem mot 1920 var det relativt stille i Akershussaken. Det skyldtes delvis at første verdenskrig gjorde byggeforholdene vanskelige, og delvis at fortidsminnemiljøet hadde nok med konflikter relatert til gjenoppbyggingen av Vestskipet i Trondhjems Domkirke. Sinding-Larsens støttespiller Macody Lund mente å ha oppdaget det vitenskapelige systemet kirken opprinnelig skulle ha blitt bygget opp etter, og han ønsket derfor at det burde utarbeides nye planer for kirkens gjenoppbygging etter dette systemet. Lund fikk mye støtte, noe som viser at rekonstruksjonen fortsatt levde i beste velgående blant norske fagfolk helt frem til tidlig på 1920-tallet.

Rundt 1920 var det to viktige hendelser i Akershussaken som la premissene for en videre utvikling, både i saken og i fortidsminnevernet generelt. For det første bestemte militæretaten seg for å selge store deler av festningsområdet, og for det andre var det slutt på de innsamlede midlene fra Akershuskomiteen. Det første førte til at Akershussaken ”utvidet” seg til å gjelde ikke bare slottsbygningene og det nært omliggende området, men også hele festningsområdet. Salget falt sammen med at hele Kristiania sentrum skulle reguleres. Dette førte til at nye muligheter åpnet seg for Akershus’ bruksområde, og at andre grupper enn arkitekter og akademikere engasjerte seg i debatten. Nå kom også handelsstanden og ingeniørene på banen. I perioden forandret området rundt Akershus seg, i det ble bygget nye ”moderne” bygninger

der, og det var behov for bedre veier, jernbane og kloakkanlegg. Fortidsminnevernet måtte nå også ta stilling til hvordan hele området best mulig kunne bevares, samtidig som hensynet til samtidens behov skulle vurderes. Dette var problemstillinger som ikke hadde vært aktuelle 30 år tidligere. Idet Akershussaken strakk seg utover slottsbygningene kom også bruksaspektet i større grad i fokus.

Det andre, at Akershuskomiteen hadde brukt opp sine innsamlede midler, førte til at komiteen ble oppløst av Stortinget, og en ny Akershuskomité ble opprettet. Den nye komiteen besto av den ”yngre” generasjonen fortidsminnevernere, og de var nå kommet i en dominerende posisjon i kulturlivet. De var først og fremst tilknyttet academia og museumsvesenet, de var faglig utdannede spesialister og hadde innflytelsesrike stillinger innen de humanistiske fagene ved universitetet, universitetsmuseene og folkemuseene. I Akershussaken leverte denne komiteen en rapport der den foreslo Akershus som et sted der historien kunne vises frem, men også som et sted som kunne brukes i offisielle sammenhenger. Bruken skulle tilpasses monumentets daværende tilstand, samtidig som en eventuell gjenoppbygging skulle utføres med tanke på bruken. Komiteen foreslo derfor, i tråd med sitt restaureringssyn, at bygningene ”forsiktig” skulle settes i stand, samtidig som bygningene skulle innredes med autentisk, historisk inventar, anlegget skulle tas i bruk ved høytidlige anledninger og festningsområdet skulle gjøres om til en folkepark. Sinding-Larsen ble løst fra sitt ansvar, og de profesjonelle fortidsminnevernerne overtok. De ansatte arkitekt Arnstein Arneberg til å utforme nye planer for den ”forsiktige” istandsettelsen, og slik ble Akershussaken som debattsak avsluttet i 1928. Sinding-Larsen fikk riktignok en slags oppreisning da han lanserte en omfattende publikasjon der han mente å kunne bevise at Akershus hadde vært en helhetlig festning allerede under Håkon V på 1300-tallet. Teorien vakte oppsikt i det historiefaglige miljøet, og den ble i det store og det hele anerkjent.

Oppgaven har forsøkt å vise hvordan fortidsminnevernet ble stadig mer institusjonalisert og profesjonalisert i tiden omkring embetsmannsregimets fall og venstrebevegelsens fremvekst og konsolidering. Fett og hans samtidige profesjonelle fortidsminnevernere betydde svært mye for oppbyggingen, profesjonaliseringen og institusjonaliseringen av kultursektoren. De anla sakskunnskap basert på en spesifikk vitenskapelig utdanning som det viktigste grunnlaget for sin autoritet, idet de gradvis bygget opp et profesjonelt kulturminne- og

museumsapparat.⁵²⁵ Nettopp dette var årsaken til at Macody Lund og Sinding-Larsen ikke vant frem mot ”museumsmønderne”. De to hentet sin autoritet fra en borgerlig dannelses, mens de profesjonelle fortidsminnevernere var autoriteter i kraft av sin sakskunnskap basert på en spesifikk vitenskapelig utdannelse. Det er nettopp denne nyansen Myklebust mister når han hevder at Sinding-Larsens motstandere bruket ”ufine midler” og ”hadde behov for å markere sin egen fortreffelighet” når ”et uskolert vesen som en arkitekt satt på kunnskapen om et anlegg som var et så viktig ledd i forståelsen av både norsk kunsthistorie og politisk historie”.⁵²⁶ ”Museumsmønderne” deltok som myndighetenes rådgivere i de fleste kultursaker i kraft av sin faglige, vitenskapelige skolering, og sikret dermed de profesjonelles innflytelse i et slags opplyst fåmannsvelde. Det er klart det var hardt for de som ikke var ”innenfor”. De hadde likevel samfunnsutviklingen på sin side. På tross av at ”Den Grønne Bænk” medlemmer beholdt sine posisjoner i kulturlivet opp mot 1940-tallet og andre verdenskrig, la de også til rette for at andre sosiale sjikt kunne få tilgang til de profesjonelle posisjonene. Siden tilgangen var basert på utdannelsen. De så likevel neppe for seg hvordan universitetsutdannelsen ble et allment gode på 1960-tallet.

En annen sentral oppdagelse som oppgaven har gjort er at ”middelalderborgen” Akershus og det historiske aspektet fikk en ”folkelig” revitalisering på midten av 1920-tallet. Da Sinding-Larsen lanserte sin teori om at hele borganlegget eksisterte allerede under Håkon V, ble Akershus’ fortid som nasjonalsymbol fra middelalderen igjen trukket frem, spesielt i forbindelse med Kristianiajubileet i 1924. Lansering av teorien skapte likevel ingen stor diskusjon i historikermiljøet, noe som kan ha skyldtes at det ikke lenger var så viktig om borgen var fra 1300 eller fra 1600 i 1930, som det ville ha vært 30 år før. Akershus’ nasjonale og historiske symbolske betydning ble likevel viktig i den forstand at det brede lag av samfunnet kunne samles om monumentet, men da på en slik måte at det historiske skulle skape grunnlag for en moderne identitet. Samfunnet hadde forandret seg, blikket var rettet fremover. Et historisk monument skulle være autentisk med originalt materiale.

Som en underliggende problemstilling har oppgaven hatt hvordan restaureringsideologien utviklet seg gjennom Akershus-saken. Oppgavens argumenter har vist at den utviklet seg parallelt, spesielt med profesjonaliseringen av fortidsminnevernet, og mer generelt med den generelle historiske utviklingen i perioden. Rekonstruksjonen fulgte nasjonalromantikken i

⁵²⁵ Collett 1999, s. 79.

⁵²⁶ Myklebust 1979, s. 319.

siste halvdel av 1800-tallet, konservering og bevaring kom som en reaksjon på rekonstruksjonen idet fortidsminnevernet var i ferd med å utvikle et vitenskapelig referanseverk på begynnelsen av 1900-tallet. Når det vitenskapelige rammeverket var blitt tilstrekkelig differensiert kom tilslutningen på 1930-tallet. I den videre utviklingen i fortidsminnevernet kom autensitet, og senere ulike typer autensitet, til å bli dominerende innen teoretiseringen. Denne utviklingen kom etter 1930-tallet og er derfor utenfor denne oppgaven.

Til sist vil jeg bemerke at Arnebergs istandsettelse av Akershus bar preg av at han var av en ”yngre” arkitektgenerasjon. I tråd med den på 30-tallet moderne restaureringsideologien, forsøkte han å bevare mest mulig av det gamle, uten å gjøre noe forsøk på å gjenskape noe som ikke lenger var der. Der han måtte bygge nytt utførte han det i sin tids stil og materiale, slik at det skulle være lett å skille nytt og gammelt. Det Akershus vi ser i dag gjenspeiler derfor de tre periodenes restaureringssyn. Sinding-Larsens Nordfløy er en rekonstruksjon, Syd- og Vestfløyen bærer preg av bevaringstanken, mens Østfløyen, der alt unntatt den gamle grunnmuren fra 1300-tallet ble bygget opp helt fra grunnen av Arneberg på 1930-tallet, viser hvordan den nye og det gamle kan integreres.

Denne oppgaven har behandlet fortidsminnevernets utvikling i Norge. For virkelig å kunne si noe om hvorvidt 1905 hadde noen betydning for denne utviklingen, og om hvorvidt profesjonaliseringen og institusjonaliseringen oppgaven har skissert artet seg spesielt i Norge, ville det kunne være fruktbart å sammenligne utviklingen med tilsvarende forhold i Sverige, Danmark og Finland i samme periode. Det har ikke vært mulig å gjennomføre under rammen av en masteroppgave, men jeg tro en slik komparativ studie vil kunne tilføre feltet noe nytt.

Litteratur

Baumer, Franklin L 1977: *Modern European Thought. Continuity and Change in Idea, 1600-1955*. St. Martin's Press. Kompendie trykket av Unipub AS.

Berg, Arno 1950: *Akershus Slott I 1600-1700 – årene*, Bind I. J. W. Cappelens Forlag, Oslo.

Berg, Arno 1951: *Akershus Slott I 1600-1700 – årene*, Bind II. J. W. Cappelens Forlag, Oslo.

Blix, Peder 1898: "Et Udkast til Gjenreisning af Akershus Slot".

Blix, Peder 1898: Akershus. (UHS!)

Brekke, Nils Georg, P.J. Nordhagen og S.S. Lexau 2003: *Norsk arkitekturhistorie. Frå steinalder og bronsealder til det 2. hundreåret*, Det Norske Samlaget. Oslo.

Bull, Edvard og Anton Hansen 1923: *Akershus*, Gyldendalske bokhandel, Kirstes boktrykkeri, Norge.

Christensen, Arne Lie 2007: *Karl Johans fasader Et kulturhistorisk nærbilde*, Pax Forlag, Vadres Trykkeri.

Collett, John Peter 1999: *Historien om Universitetet i Oslo*, Universitetsforlaget, Gjøvik Trykkeri.

Dahl, Hans Fredrik og Tore Helseth 2006: *To knurrende løver. Kulturpolitikens historie 1814-2014*, Universitetsforlaget.

Dahl, Ottar 1990: *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, Universitetsforlaget, 4. utgave.

Fett, Harry 1899: *Akershus Slots gjenreisning. Et lidet post-festum skrift*. Kristiania, Jacob Dybwalds forlag. Sammendrag av 3 artikler skrevet i *Verdens Gang*, nr. 230, 240 og 260 i 1899.

Fett, Harry 1949: På kulturvernets veier. Erindringer. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1949.

Fischer, Gerhard 1951: *Norske Kongeborger*, Gyldendal, Oslo.

Fischer, Gerhard 1965: *Nidaros Domkirke. Gjenreisning i 100 år 1869-1969*, Forlaget Land og Kirke MCMLXIX, A/S Nidaros og Trøndelagens Boktrykkeri.

Furre, Berge 2000: *Norsk Historie 1914-2000*. Det Norske Samlaget, Oslo.

Guleng, Mai Britt 1996: "Kunsthistoriefaget i Norge i Lorentz Dietrichsons professortid", fra *Kunst og Kultur* nr 79 (1996) nr. 2. Oslo, Gyldendal.

- Hannevik, Arne 2001: *Fra litteraturhistorie til litteraturvitenskap*, Forum for universitetshistories Skriftserie 2/2001, Oslo.
- Hauglid, Roar 1962 *Riksantikvaren vern og virke gjennom femti år*, Riksantikvaren og Dreyers Forlag, Oslo.
- Hegard, Tonte 1994: *Hans Aall – mannen, visjonen og verket*, Norsk Folkemuseum i samarbeid med Akademisk publisering a.s., Oslo.
- Hodne, Bjarne 2002: *Norsk nasjonalkultur. En kulturpolitisk oversikt*, Universitetsforlaget Oslo.
- Jokiletho, Jukka 1999: *A History of Architectural Conservation*. Elsevier Ltd. Oxford, 4th edition.
- Lending, Mari 2007: *Omkring 1900. Kontinuiteter i Norsk Arkitekturtenkning*, Pax Forlag A/S Oslo.
- Lidén, Hans-Emil 1991: *Fra antikvitert til kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget AS, Oslo.
- Lidén, Hans-Emil 2005: *Nicolay Nicolaysen. Et blad av norsk kulturminneverns historie*. Abstrakt forlag AS, Otta.
- Losnegård, Gaute og R. Losnegård 2001: *Peter Andreas Blix. I strid for vern og vekst*. Selja Forlag as og Skald as.
- Myklebust, Dag 2001: "Vennene før Vennene", i Tschudi-Madsen, Stephan (red.) 2001, *50 år for Akershus 1951-2001*, Andresen & Butenschøn for Akershus Slotts Venner, Oslo, s. 27-43.
- Myklebust, Dag 1988: Tre restaureringer sett i historisk perspektiv i (red.) Myklebust, Dag et al.: *Kulturarv og vern. Bevaring av kulturminner i Norge*. Oslo.
- Myklebust, Dag 1979: *Akershus slotts restaurering 1895-1922*. Avhandling til magistergradeksamen i kunsthistorie ved Universitetet i Oslo, våren 1979.
- Nerbøvik, Jostein 1999: *Norsk Historie 1860-1914*. Det norske Samlaget, Oslo.
- Sandvik, Frode 2003: *Harry Fett og den norske middelalderkunsten. Bakgrunn og analyse*, Hovedoppgave i kunsthistorie våren 2003 Institutt for arkeologi, kunsthistorie og konservering ved Universitetet i Oslo.
- Seip, Jens Arup 1974 og 1981: *Utsikt over Norges historie*, Gyldendal Norsk Forlag ASA, 2. utgave 1997.
- Simonsen, Mie Berg 2005: *Historiens levninger. Om utviklingen av kulturminnevernet i norske kulturpolitikk 1814-2000*, Unipub AS, Oslo.

Sinding-Larsen, Holger 1925: *Akershus. Bidrag til Akershus' slots bygningshistorie i de første 350 aar 1300-165, II. Fra Haakon den V's borg til Christian den IV's slot*. Eberh. B. Oppi's forlag, Oslo.

Sinding-Larsen, Holger 1924: *Akershus. Bidrag til Akershus' slots bygningshistorie i de første 350 aar 1300-1650, I. Omfanget av Haakon V's borganlæg*. Eberh. B. Oppi's forlag, Oslo.

Sinding-Larsen, Holger 1923: "Akershus og dets anvendelse. Svar til komiteen for Akershus Slot av 12. august 1922 i anledning av dens 'meddelelse' datert 21. november 1923." Grøndahl Sønns Boktrykkere, Kristiania.

Sinding-Larsen, Holger og Macody Lund 1912: "Akershus Slot og Mindesmærkeforeningens Direction. To redegjørelser. Kristiania, Grøndahl & Sønns Boktrykkeri.

Slagstad, Rune 2006: *Kunnskapens hus*, Pax Forlag A/S, Oslo

Slagstad, Rune 2001: *De nasjonale strateger*. Pax Forlag AS, Oslo.

Stangeland, Gro og Eva Valebrokk 2001, *Norges bedste Værn og Fæste. Nasjonale festningsverk*, Wigestrands Forlag AS.

Stenseth, Bodil 1988: *En norsk elite. Nasjonsbyggerne på Lysaker 1890-1940*, Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo

Storm, Gustav 1901: *Akershus slot. Fra 14de til midten af 17de aarhundrede*. J. M. Stenersen & co.s Forlag, Kristiania.

Sørensen, Øystein (red.) 1998: *Jakten på den norske. Perspektivet på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Ad Notam Gyldendal AS.

Tschudi-Madsen, Stephan (red.) 2001: *50 År for Akershus. Akershus Slotts Venner 1951 – 2001*. Andresen & Butenschøn AS, Oslo

Tschudi-Madsen, Stephan 1963: "Akershus Slotts restaurering. Historikk 1895-1963 med særlig vekt på innredningsproblemer", i *Foreningen til Norske Fortidsminners Bevaring*. Årbok 1963, s. 55-98, og i *Fortidsminner* nr. 50 1964, s. 54 ill.

Norsk biografisk leksikon på nett:

Elektronisk utgave av Norsk Biografiisk Leksikon i 10 bind, utgitt av Kunnskapsforlaget 1995-2000, Helle, Knut m.fl.

http://www.snl.no/hjelp/Norsk_biografisk_leksikon

Solberg, Bergljot, http://www.snl.no/nbl_biografi/Nicolay_Nicolaysen/utdypning, 6.4.09.

Bjerkek, Ole Petter, http://www.snl.no/nbl_biografi/Herman_Schirmer/utdypning, 6.4.09.

Myklebust, Dag, http://www.snl.no/nbl_biografi/Harry_Fett/utdypning, 6.4.09.

Myklebust, Dag, http://www.snl.no/nbl_biografi/Peter_Blix/utdypning, 7.4.09.

Bratberg, Terje, http://www.snl.no/nbl_biografi/H_J_Huitfeldt-Kaas/utdypning, 8.4.09.

Indahl, Trond, http://www.snl.no/nbl_biografi/Henrik_Thrap-Meyer/utdypning, 8.4.09.
Dahl, Ottar, http://www.snl.no/nbl_biografi/Gustav_Storm/utdypning, 8.4.09
Svendsen, Åsmund, http://www.snl.no/nbl_biografi/Yngvar_Nielsen/utdypning, 8.4.09.
Torvanger, Åse Moe, http://www.snl.no/nbl_biografi/Paul_Due/utdypning, 8.4.09.
Tschudi-Madsen, Stephan, http://www.snl.no/nbl_biografi/Holger_Sinding-Larsen/utdypning, 11.4.09.

Kilder

Utrykte kilder

Riksarkivet

Forsvarsdepartementets arkiv, avlevert til Riksarkivet i 1955.

Korrespondanse protokoller, regnskap og avisutklipp.

Kirke- og Undervisningsdepartementets arkiv, Riksarkivavdelingen.

Korrespondanse og sakspapirer.

Riksarkivarens Arkiv

Riksarkivarens Arkiv

Sakspapirer, brev, oppmålinger og tegninger

Trykte kilder

Skrivelser

”Meddelelse til Forsvarsdepartementet angående anvendelsen av Akershus slott”, Avgitt av Komiteen for Akershus slott av 12. august 1922, Kristiania Lie & Co's Boktrykkeri.

Stortingsproposisjoner

St. Prp. nr. 1-1895

St. Prp. nr. 100-1922

St. Prp. nr. 31-1928

St. Prp. nr. 1. Tillegg nr. 2 – 1934

Stortingsinnstillinger

Stortingsinnstilling nr. 190-1896, behandlet i Stortinget 6. juli 1896.

Stortingsinnstilling nr. 65-1898/99

Stortingsinnstilling nr. nr. XXXXII-1899/1900

Stortingsinnstilling nr. 201 – 1910

Stortingsmeldinger

St.meld. nr. 1-1899/1900

Stortingstiender

Stortingstiende S.-1898/99 s. 482-83, behandlet 18.12.1898.

Stortingstiende S.-1899/1900 s. 2311-16, behandlet 01.06.1900

Aviser

Angitt med det årstallet de er referert til første gang

Aftenposten 1886.

Teknisk Ugeblad 1897

Morgenbladet 1899

Dagens Nyt 1909

Dagbladet 1908

Verdens Gang 1912

Tidens Tegn 1910

Dagens Nyheder 1910

Ørebladet 1910

Norsk Intelligensseddel 1912

Landmandsposten 1906

Norsk Familie-Journal 1907

Vestlandet 1907

Afholdsbladet 1907

Norges Handels- og Sjøfartstiende 1926

Hjemmet 1926

Nationen 1926

Den 17de Mai 1926

Morgenposten 1926

Stavangeren 1926

Arbeiderbladet 1926

Bergens Aftenblad 1926

Stavanger Aftenblad 1925

Trondhjems Adresseavis 1924

Middagsavisen 1926

Appendiks 1, Biografiske opplysninger

Arbo, Christian Fredrik (1876-1951) arkitekt. Han sto bl.a. for utformingen av den nyklassisistiske Drammens Frimurerlosje og av den monumentale, nyklassisistiske hovedbygningen ved Drammens museum.

Arneberg, Arnestein (1882-961) arkitekt. Bygget bl.a. Telegrafbygningen i Kristiania, Kongens gate og sto bak vinnerutkastet i arkitektkonkurransen for Kristiania Rådhus, begge i samarbeid med Magnus Poulsson.

Aubert, Andreas (1851-1913) kunsthistoriker og kunstkritiker, sistnevnte for Morgenbladet og Aftenposten. Assosiert med Lysakerkretsen.

Berner d.e., Carl (1841-1918) venstrepolitiker, embetsmann, statsråd og stortingspresident.

Berner d.y., Carl (1877-1943) arkitekt og arkitekturskribent, sønn av C. Berner d.e. Oppførte bl.a. Hotell Bondeheimen i Kristiania, og direktør av tidsskriftet Arkitektur og dekorativ kunst.

Berntsen, Bredo (1877- 1957) arkitekt. Bygget Vippetangens kornsilo, Havnelageret i Bjørvika, Bjølsen Valsemølle og Oslo kommunes fiskehall.

Birkeland, Michael (1830-96), norsk historiker og politiker. Arbeidet i Rigsarkivet fra 1856 og endte som Rigsarkivar i 1875, etter å ha steget i gradene fra kopist. Var en del av Hollenderkretsen og radikal demokrat som ung, men ble sammen med L. Daae og Aschehoug en moderat konservativ fraksjon. Stiftet Den norske Historiske Forening i 1869. Betydelig historiker i sin samtid, påviste positive sider ved unionen med Danmark.

Biong, Kristian (1870-1959) arkitekt, tegnet bl.a. Kongevillaen (Kongsseteren) på Voksenkollen, Den norske Creditbanks hovedkontor og Bionggården.

Blakstad, Gudolf (1893-1985) arkitekt, i kompaniskap med Herman Munhe-Kaas, elev av Arneberg og Poulsson. Tegnet Haugesund rådhus, Det Nye Teater i Oslo, Kunstnernes Hus og Odd Fellow-gården. Førrende blant de yngre "klassisistene"

Blix, Peter Andreas (1831-1901) "annengenerasjonsarkitekt" og ingeniør, ledet flere undersøkelser av middelalderlevninger, blant stifterne av Den norske ingeniør- og arkitektforeningen.

Boberg, Gustav Ferdinand (1860-1946) svensk arkitekt, var omkring 1900 toneangivende i sitt hjemland.

Bull, Edvard (1881-1932) historiker og politiker, professor i historie ved universitetet i Kristiania/Oslo i 15 år, og ytet viktige bidrag til studiet av Norges eldre historie. Bull var også en av de sentrale ideologene i Arbeiderpartiet i 1920-årene; han var nestformann i partiet fra 1923 til sin død og utenriksminister i Hornsruds kortvarige regjering 1928.

Bull, Edvard Hagerup (1855-1938) høyrepolitiker og høyesterettsdommer.

Bull, Georg Andreas (1829-1917) arkitekt og stadskonduktør i Kristiania/Oslo i 40 år. Sto bak Vest- og Østbanestasjonene, Johannes- og Jacobkirken i Oslo og Homansbyen hageby.

Bull, Henrik (1864-1953) arkitekt. Blant hans kjente bygninger i Oslo er *Nationaltheatret*, *Historisk Museum* og *Regjeringsbygningen* (nå Finansdepartementet).

Bull, Karl (1860-1936) offiser, forsvarsminister 1910-1912.

Bøgh, Johan (1848-1933) kunsthistoriker og museumsmann, leder av Vestlandske Kunstindustrimuseum gjennom 42 år.

Bull, Karl Sigwald Johannes (1860-1936) offiser, lærer ved Den militære høyskole 1891–1907, oberst 1911, generalmajor og sjef for 2 og forsvarsminister 1910–12, også kjent som militær forfatter.

Brøgger, Anton Wilhelm (1884-1951) arkeolog og museumsmann, professor i nordisk arkeologi og bestyrer av Universitetets Oldsaksamling fra 1915 til 1949

Christie, Christian Brodtkorb (1832-1906), "annengenerasjonsarkitekt", ledet restaureringsarbeidene av Nidarosdomen fra 1872, og ved Håkonshallen og Mariakirken i Bergen.

Collett, Alf (1844-1919) expeditionchef og sønn av Camilla Collett.

Dahl, Johan Christian Clausen (1788-1857), kunstner, regnes som grunnlegger av norsk malerkunst. Aktiv i kunstforeninger.

Dedekam, Hans (1872-1928) norsk kunsthistoriker og museumsmann, direktør ved Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum fra 1909, direktør ved Kunstindustrimuseet i Oslo fra 1919.

Dehio, Georg Gotfried (1850-1932) tysk kunsthistoriker. Skrev i 1903 *Denkmalschutz und Denkmalpflege im 19. Jahrhundert* og i årene 1905 – 1912 *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler*.

Dietrichson, Lorentz (1834-1917), kunsthistoriker og forfatter, professor i kunsthistorie ved Universitetet i Kristiania fra 1875. Mentor for Jens Thiis, Harry Fett, Rolf Thommessen, Carl W. Schnitler, Hans Dedekam, Frederik B. Wallem og Einar Lexow

Due, Paul (1835-1919) "annengenerasjonsarkitekt", bl.a. ansatt i NSB, tegnet en rekk stasjonsbygninger, bl.a. Grefsen, Kjelsås, Tøyen og Lørenskog stasjon, samt Vålerenga skole og dagens sporveismuseum (Vognhall 5). Bygget i kompaniskap med arkitekt Bernhard Christoph Steckmest (1846-1926) Steen & Strøm-gården, boligprosjektene Det engelske kvarter, Drammensveien og Sehesteds plass.(Arkitektfirmaet Due & Steckmest).

Eide, Arne (1881-1957) formann i Kristiania Arkitektforening 1920-22, og blant stifterne av bladet Byggekunst.

Ellefsen, Johan (1895-1969) arkitekt, forkjemper for modernismen og den som formulerte den norske

modernismens teori. Vant førstepremien i konkurransen om regulering og første byggetrinn for Universitetsanlegget på Blindern 1926 og bygget Aftenposten-bygget og Marienlyst-blokkene (*ren funksjonalisme*).

Elling, Catharinus (1850-1942) komponist

Erdmann, Domenico Juul (1879-1940) maler og restauratør, restaureringskonsulent fra 1919.

Fett, Harry (1875-1962), kunsthistorikere, sekretær i FNFB fra 1899-1908 og formann i Osloavd. 1911-1913, førsteamanuensis på Folkemuseet 1901-11. Riksantikvar fra 1913-1946. Han var sønn av fabrikkeier Frans Eduard Fett og Ester Carolina Emilie Fischer, og han vokste opp i et velstående borgerhjem i Christiania. Etter en studietur i Europa fra 1894 til 1899 giftet seg med legedatter Hariett Emilie Trepka Roede.

Fischer, Gerhard (1890-1977) arkitekt, middelalderarkeolog og arkitekturhistoriker. Utførte en rekke bgningsarkeologiske undersøkelser og ble ansatt som konservator ved Oldsagssamlingene fra 1938-1960.

Fischer, Johann Adolph (1844-1925) "annengenerasjonsarkitekt", far til Gerhard Fischer. Utførende arkitekt for restaureringen av Håkonshallen i Bergen, etter arkitekt Christian Christies tegninger. Han var også medlem av den første tilsynskomiteen for Trondheim domkirkes restaurering, og som medlem av bedømmelseskomiteen for konkurransen om restaureringen av kirkens vestfront var han spesielt opptatt av å få gjennomført arkitekt Olaf Nordhagens siste utkast til frontfasaden.

Frich, Joachim (1810-1858) maler, malte bl.a. seks dekorative landskaper i stort format, malt på oppdrag for utsmykningen av spisesalen på Oscarshall.

Furtwänglers, Adolf (1854-1907) tysk arkeolog

Gran, Gerhard (1856-1925) litteraturhistoriker og – formidler, professor i nordisk litteraturhistorie fra 1899.

Greve, Bredo (1871-1931) "annengenerasjonsarkitekt" og ingeniør. Tegnet bl.a. Theatercaféen i Kristiania, Norges Veterinærhøiskole og Statens institutt for folkehelse i Oslo, Handelens og Sjøfartens hus i Bergen, Statens Håndverks- og Kunstindustriskole med Kunstindustrimuseet (sammen med arkitekt Ingvar Hjorth) i Oslo og hovedbygningen for Norges tekniske høiskole (NTH) i Trondheim.

Grevenor, Henrik (1896-1937) kunsthistoriker og museumsmann, konservator ved Norsk Folkemuseum 1920-28.

Grieg, Sigurd (1895-1973) arkeolog, museumsmann og underbestyrer ved Universitetets Oldsaksamlinger fra 1924. Senere direktør for de Sandvigske Samlingene på Maihaugen i Lillehammer.

Grosch, Henrik (1848-1929) museumsmann, leder av Kunstindustrimuseet i Oslo i 43 år og stifter av Den norske husflidsforening.

Gustafson, Gabriel (1853-1915) arkeolog, professor ved universitetet i Kristiania og bestyrer av Universitetets Oldsaksamling fra 1900.

Halvorsen, O. A. (1835-1915) grosserer

Hanno, Friedrich Wilhelm von (1826-82) tysk-norsk arkitekt, "førstegenerasjonsarkitekt". Bygget bl.a. Grønlands kirke, brannstasjon og folkeskole, Norges geografiske oppmålings bygning, samt Karl Johans gate 37, i dag "Handelsstanden".

Hansteen, Albert Waldemar (1857-1921) "annengenerasjonsarkitekt", tegnet bl.a. brannstasjonen i Skien (1887) og hovedkontoret for den tidligere Centralbanken for Norge (1912–22, sammen med Henrik Bull), et nybarokt bankpalass i Kirkegata 14–16–18 i Oslo.

Hase, Conrad Wilhelm (1818-18..). Opprinnelig muremester, senere jernbanearkitekt. Ansatt ved skolen i Hannover i 1849 og reformerte hele undervisningen for arkitektur- og byggefagene. Kjent som tilhenger av nygotisk stil, men var pragmatisk når det gjaldt de endelige løsningene.

Havstad, Lars (1851-1913) Journalist, publisist og pioner for døves rettigheter.

Heftye, Thomas (1860-1921) telegrafdirektør

Heiberg, Gert Falch (1871-1944) godseier og museumsmann, skapte De Heibergske Samlinger – Sogn folkemuseum i Kaupanger.

Heidegger, Martin

Heidenstam, Carl Gustaf Verner von (1859-1940) svensk forfatter, opptatt av kunsten skulle gi uttrykk for fabulering og skjønnhetsforkynnelse i tillegg til virkelighetsskildring.

Heyerdahl, Halvor E. (1840 - 1917) ingeniør.

Hoff, Oscar (1875-1942) arkitekt, har bl.a. bygget krematoriet på vestre gravlund og Ullevål Hageby.

Holmboe, Thorolf (1866-1935) kunstner, elev av hans Gude.

Holst, Christian (1809–90) statsrådssekretær og kammerherre

Holst Peter F. (1861-1935) professor, lege og indremedisiner.

Hougen, Knut Johannes (1854-1954) politiker (V), 1908–27 ekspedisjonssjef i Kirkedepartementet.

Huitfeldt-Kaas, Henrik Jørgen (1834-1905), historiker, fra 1896 riksarkivar.

Johnsen, Oscar Albert (1876-1954) professor i historie ved Universitetet i Kristiania/Oslo 1013-45.

Jürgensen, Heinrich (1863-1953) arkitekt, har bl.a. bygget Borge kirke, Vålerenga kirke (sammen med Sinding-Larsen) og flere jugendstil-bygninger i Ålesund etter bybrannen i 1904.

Keyser, Rudolf (1803-1864), historiker, blant grunnleggerne av den norske historiske skole".

Kinck, Hans E. (1865-1926) forfatter

Kjær, Nils (1870-1925) forfatter, litteraturkritiker og redaktør i Morgenbladet

Kolsrud, Nils Oluf (1885-1945) kirkehistoriker og kildeskriftutgiver, professor i kirkehistorie og registrator av norske kildeskrifter, konsulent ved restaureringen av Nidaros domkirke fra 1912.

Koht, Halvdan (1873-1965), historiker og politiker, professor i historie 1910-1935.

Koren, Kristian B. (1863-1938) riksarkivar 1913-33.

Krag, Vilhelm (1871-1933) dikter, journalist og theaterchef ved Nationaltheatret

Krohg, Christian (1852-1925) maler og forfatter, en av forgrunnsfigurene i den bitre strid om kunstneres rett til medbestemmelse i kunstneriske spørsmål, en strid som ledet til opprettelsen av statens årlige kunstutstilling (den senere Høstutstillingen) 1884 og til stiftelsen av Bildende Kunstneres Styre (1887), som fikk status som statens rådgivende organ i kunstneriske spørsmål.

Lammers, Thorvald (1841-1922), sanger, kordirigent og komponist.

Langaard, Christian (1849-1922) industrileder og kunstsamler

Lange, Balthazar (1854-1937) jernbanearkitekt og stadsarkitekt i Kristiania, bygget bl.a. Uranienborg kirke, Holmenkollen sanatorium (i dag Holmenkollen Park Hotel), Foss videregående skole og Majorstuen skole-

Lange, Christian (1810-1861), historiker og arkivmann, riksarkivar 1845-1861

Lexow, Einar (1807-1948) kunsthistoriker, fra 1931 direktør ved Vestlandske Kunsthistorisk museum i Bergen.

Liestøl, Knut (1881-1952) professor i folkeminnevitenskap ved Universitetet i Kristiania/Oslo

Lippe, Conrad Fredrik von der (1833-1901) arkitekt, stadskonduktør i Bergen 1870-90.

Lund, Macody Fr. (1863-1943), selvlært historiker og publist, spesielt opptatt av middelalderhistorie, tilhørte en yngre gren av kjøpmanns- og skipsrederslekten Lund fra Farsund-

Mellbye, Johan Georg Hansteen (1835-1913), generalmajor, offiser fra 1855 og kommandant på Akershus festning i 1894.

Meyer, Johan (1860-1940) arkitekt, utdannet i Trondheim og hos Hase i Hannover 1880-82, professor i form- og ornamentlære og arkitekturhistorie med særlig vekt på gammel norsk trebygningkunst da Norges tekniske høyskole ble opprettet i Trondheim 1910.

Midtun, Gisle (1881-1940) konservator ved folkemuseet

Munthe, Gerhard (1849-1929) landskapsmaler og romutsmykker.

Munthe, Holm (1848-1898) arkitekt

Munthe-Kaas, Herman (1890-1977) ”annengenerasjonsarkitekt”, bygget bl.a. Kristiania handelsgymnasium (sammen med Henrik Nissen), Frognerseteren, Bolteløkken og Lilleborg skole.

Moe, Moltke (1859-1913) folklorist, professor i folketradisjoner og middelalderlig litteratur fra 1888.

Morris, William (1834-96) Engelsk kunstner, dikter og sosialistisk tenker. Regnes som en av grunnleggerne av Arts- and Crafts bevegelsen i England.

Nansen, Fridtjof (1861-1930) naturforsker, diplomat og filantrop, professor ved Universitetet i Kristiania 1897.

Nebelong, Johan Henrik (1806-71) ”førstegenerasjonsarkitekt”, opprinnelig dansk, assisterte Linstow i arbeidet med slottet fra 1840, bygget bl.a. Grand Hotel i Kristiania, kommandantboligen på Akershus festning og Oscarshall.

Nicolaysen, Nicolay (1817-1911) arkeolog, antikvar og kildeutgiver, gift med Anne Thue Christie, søster av arkitekt Christian Christie

Nielsen, Eivind (1864-1939) maler, har bl.a. malt loftsmaleriene i Nationaltheatrets sal.

Nielsen, Yngvar (1843-1916) ledende ”konservativ” historiker og geograf, leder av Etnografisk Museum 1877-1916, professor i geografi og etnografi ved Universitetet i Kristiania fra 1890.

Nordan, Victor (1862-1933) ”annengenerasjonsarkitekt”, bygget bl.a. Diakonhjemmet sykehus, Dikemark i Asker, Haukeland i Bergen, flere av bygningene ved Ullevål sykehus, samt flere bankbygninger og kirker.

Nordhagen, Olaf (1883-1925) arkitekt, bygget bl.a. flere kraftstasjoner (Notodden, Rjukan, Glomfjord og Follafoss), Kråkøy og Narvik kirke, engasjert ved restaureringen av Domkirken i trondhem 1901.

Nygaard, William (1865-1952) forlagsredaktør og politiker, bygget opp H. Aschehoug & Co.

Nygård-Nilssen, Arne (1899-1958) kunsthistoriker, fra 1936 antikvar og riksantikvar i 1946

Olsen, Magnus (1878-1963) filolog, professor i norrøn filologi ved Universitetet i Kristiania/Oslo 1908-48.

Paus, Christoffer Tostrup (1862-1943) pavelig kabinettsskammerherre og godseier

Petersen, Eilif (1852-1928), maler

Petersen, Peter (1821-1896) generalkonsul

Poulsøn, Magnus (1881-1958) arkitekt, sto bak bl.a. Oslo Rådhus (sammen med Arneberg), Lille Tøyen hageby, jaktstuen Sletthollin i Numedal, KNA-hotellet Oslo og Telegrafbygningen i Oslo.

Prytz, Oluf (1858-1938) arkitekt og brukskunstner, tegnet Tostrupgården, arbeidet for FNFB. Statsråd og sjef for Industriforsyningsdepartementet 1917-18.

Riegl, Alois (1808-1905) østerriksk kunsthistoriker

Riegl, Berthold (1858-1911) tysk kunsthistoriker

Rivertz, Kristen (1862-1937) arkitekt, sto bak en rekke av bygårdene i Kristiania/Oslo, bl.a. Togahjørnet, Nedre Slottsgate 11 og Pilestredet 15b.

Rolfsen, Nordahl (1848-1928) forfatter og skolemann, mest kjent for *Lesebok for folkeskolen* (1892-95)

Rygh, Karl D. (1839-1915) arkeolog og politiker, Bestyrer for Oldsakssamlingen ved Videnskabselskabet ved Trondheims katedralskole (overlærer samme sted) fra 1870.

Rygh, Oluf (1833-1899), historiker, arkeolog og navnegransker, bestyrer av oldsakssamlingen ved Det Kongelige Norske Videnskabers Selskap i Trondheim fra 1870, styrer ved oldsakssamlingen ved Universitetet i Kristiania fra 1862, professor i historie fra 1866, fra 1871 omgjort til professorat i arkeologi.

Ruskin, John (1819-1900) Engelsk arkitekt og restaureringsfilosof. Skrev i 1849 *Seven Lamps of Architecture* og i årene 1851-53 *The Stones of Venice*.

Sandvig, Anders (1852-1960), tannlege, født i Møre og Romsdal. Han samlet på norske gårdshus og antikviteter, og i 1913 åpnet han de Sandvigske samlingene på Maihaugen på Lillehammer.

Schweigaard, Johan (1846-1919) overlege, utga *Norges Topografi* i 1918.

Sars, Ernst (1835-1917) norsk historiker, fremmet positivisme og Darwins utviklingslære, ofte identifisert med Venstre-bevegelsen og tilhenger av unionsoppløsningen 1905.

Sars, Georg Ossian (1837-1927) zoolog, fra 1874 professor i zoologi ved Universitetet i Kristiania.

Schnitler, Carl W. (1879-1926) kunsthistoriker, universitetsstipendiat fra 1911, professor i kunsthistorie fra 1921 ved Universitetet i Christiania/Oslo.

Schirmer, Adolf (1850-1930), ”annengenerasjonsarkitekt”, utdannet ved Bauerakademiet i Berlin og École des Beaux-Arts i Paris. Statens bygningsinspektør og konsulent i byggesaker fra 1887 til 1920. Tegnet Nasjonalgalleriets midtbygning, Ullevål Sykehus avdeling I og Tollboden i Oslo, alle i en ”behersket, renessansepreget holdning”, (dvs. historisme). Sønn av arkitekt Heinrich Ernst Schirmer (1814-1887) og bror av arkitekt og mangeårige formann i FNFB, Herman Major Schirmer (1845-1913).

Schirmer, Heinrich Ernst (1814-1887), ”førstegenerasjonsarkitekt”, bygget bl.a. Hovedbanegården i Christiania, Krigsskolen og Hovedarsenalbygningen på Akershus festning og Kristiansand Rådhus (sammen med von Hanno). Ledet arbeidene ved restaureringen av Domkirken i Trondhjem 1869-71.

Schirmer, Herman Major (1845-1913) norsk arkitekt, har bl.a. oppført Hotell Royal og Eventyrgården i Kristiania, lærer ved Den kgl tegneskolen i Kristiania. Konstituert som riksantikvar 5 måneder før han døde.

Schiøtz, Johannes (1884-1957) kaptein og krigshistoriker.

Scott, Gilbert (1811-78) engelsk arkitekt

Seip, Didrik A. (1884-1963) språkhistoriker og -forsker, professor i riksmål ved Universitetet i Kristiania fra 1916.

Shetelig, Haakon (1877-1955) var sønn av skipsreder Harald Fredrik Schetelig. Han vokste opp blant handelsborgerskapet i Christiania, og ble professor fra 1914 og direktør 1938-42, ved Bergens Museum.

Sinding-Larsen, Holger (1869-1938), arkitekt, bygget bl.a. Holmenkollen kapell, museumsbygning for de Heibergske samlinger i Kaupanger, Universitetets Aula (med Bødtker), Zoologisk Museum, Botanisk Museum, Universitetsbiblioteket.

Skavlan, Einar (1888-1954) journalist, redaktør i Dagbladet 1915-1928.

Sparre, Hans Jacob (1861-1937) arkitekt og bygningssjef i Kristiania 1912-1928.

Spørck, August Geelmuyden (1851-1928) offiser og politiker

Steckmest, Bernhard Christoph (1846-1926), norsk arkitekt, bygget bl.a. Groschgården og Christiania Handelsbank, Prinsens gate 9.

Sverdrup, Jakob Liv Rosted (1845-99), en av lederne i Moderate Venstre og sjef for Kirkedepartementet i Francis Hagerups regjering 1895-98.

Suhrke, Wilhelm (1863-1950) arkitekt

Sørensen, Henrik (1882-1862) kunstner og kunstkritiker

Thiis, Jens (1870-1942), kunsthistoriker, konservator ved Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum 1895-1908, direktør Nasjonalgalleriet 1908-41.

Thrap-Meyer, Henrik (1833-1910) arkitekt, utdannet ved Hannover tekniske høyskole og Polytechnikum i Zürich, bygget Victoria terrasse i Oslo, domkirken i Kristiansand og Lillehammer kirke. En av stifterne av Norsk ingeniør- og arkitektforening.

Storm, Gustav (1845-1903) historiker, professor i historie ved Universitetet i Kristiania fra 1877.

Sverre, Ole Andreas (1865-1952) arkitekt, bygget bl.a. Vår Frues Hospital, Sverregården i Drammensveien, bygningene til Norges Landbrukshøyskole på Ås og Villa Ekheim på Kråkerøy.

Taranger, Absalon (1858-1936) rettshistoriker

Thallaug, A. A. (1866-1938)

Thommessen, Ola (1841-1952) journalist, redaktør i Dagbladet

Tidemand, Adolph, (1814-76), maler

Ustvedt, Nils Yngvar (1868–1938) dr. med.

Viollet-le-Duc, Emanuelle (1814-1879) Fransk arkitekt, arkeolog og arkitekturskribent. Bygningsinspektør for staten og hadde sto bak restaureringene bl.a. av St.-Denis, Amiens, Reims, Vézelay, Saint Chapelle, Notre Dame de Paris, Pierrefonds, de middelalderlige befestningene i Carcassonne, samt en rekke borger og slott. Skrev fra 1854 til 18672 verkene *Dictionare raisonné de l'Architecture française de Xie au XVIe siècle*, *Dictionnare raisonné du Mobilier français de l'époque carlovingienne à la Renaissance* og *Entretiens sur l'Architecture*.

Vogt, Nils (1859-1927) journalist, sjefsredaktør i Morgenbladet-

Vöge, Wilhelm (1868-1952)

Wallem, Fredrik (1887-1945) kunsthistoriker og direktør ved Nordenfjeldske Kunstindustrimuseum i Trondheim og Dr. Philos 1910.

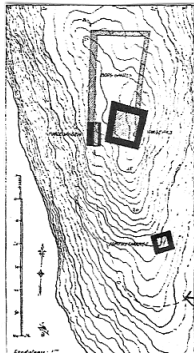
Wefring, Karl (1867-1938) lege, statsråd i Forsvardepartementet 1920-21, 1923-24 og 1926.

Werenskiold, Erik (1855-1938) maler og tegner,

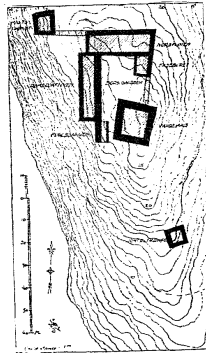
Worm-Müller, Jacob (1884-1963) politiker og professor i historie fra 1928.

Aall, Hans (1869-1946) grunnlegger av Folkemuseet og museumsdirektør.

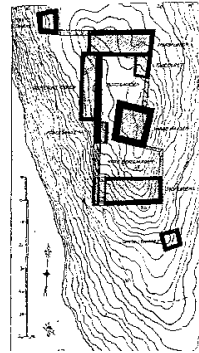
Aars, Harald (1874-1945) byarkitekt i Christiania/Oslo fra 1920 til 1940-

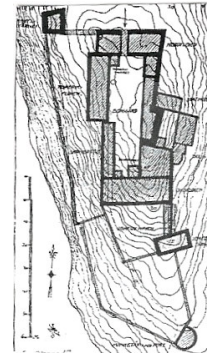
Figur 1

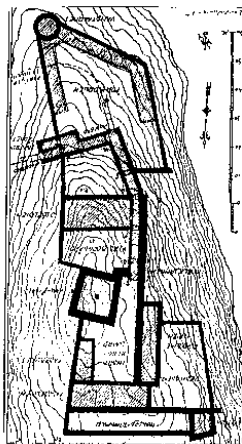
Figur 2

Figur 3

Figur 129

Figur 5

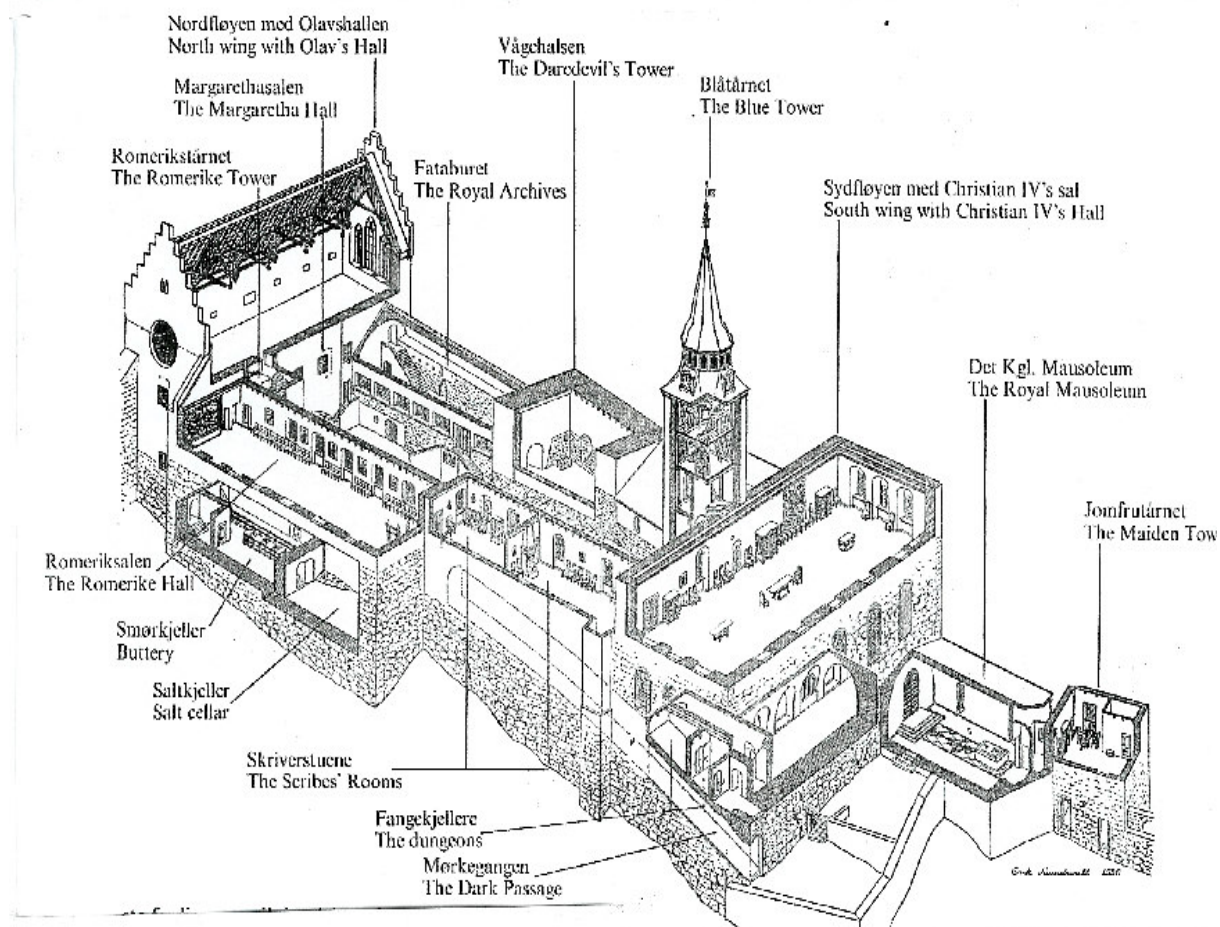
Figur 6

Figur 1 (øverst t.v.) viser Storms rekonstruksjon av Håkon Vs borganlegg ca. 1319 med Vågehalsen, Fuglesangen, borggård med ringmur og Jomfrutårnet i sydøstlig hjørne.

Figur 2 (øverst t.h.) viser Storms rekonstruksjon av Håkon VI's og dronning Margretes borganlegg ca. 1380. Borgen er nå utvidet med nordfløy, vestfløy, Fataburet, og Knutstårnet øverst til venstre i nordvestlig hjørne.

Figur 3 (nederst t.v.) viser Storms rekonstruksjon av Christian II's borg 1506-12. Borgen er nå utvidet med sydfløy og murer herfra til Vågehalsen og Fuglesangen.

Figur 4 (nederst t.h.) viser hvordan Storm forestilte seg borganlegget ferdig under Christian IV ca.

Akershus slik det ser ut i dag. Tegningen er hentet fra Akershus slotts offisielle turistbrosjyre skrevet av tidligere konservator Stephan Tschudi-Madsen, utgitt i 2002.